

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

БРОЈ 3 и 4

МАРТ, АПРИЛ 1911

ГОД. XXXII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 25. фебруара 1911 године, постављен је:

у Нишкој Гимназији:

за професора: *Милан Кутлешић*, виши учитељ језика III класе у истој гимназији.

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 28 фебруара 1911 године, постављен је:

у Министарству просвете и црквених послова:

за референта I класе за црквене послове др. *Милан Пећанац*, секретар I класе Апелационог Суда, по службеној потреби.

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 26 марта 1911 године, постављен је:

у Шабачкој Гимназији:

за суплента: *Константин Д. Деда*, свршени ученик филозофског факултета.

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 16 марта 1911 године, одликована је:

Орденом Св. Саве четвртог степена:

Модела С. Грујићка.

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 16 марта решено је:

да се др. *Милану Петровићу*, секретару друге класе духовног суда епархије шабачке уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Директорима средњих и стручних и управитељима народних школа.

На дан 26 марта ове године навршава се сто година од смрти Доситија Обрадовића, великог српског писца и народног просветитеља, првог организатора и министра просвете у обновљеној Србији.

Својим радом и великим утицајем на просвећивање ширих слојева народних, Доситеј је задужио исто толико и потомке, колико и савременике своје. И потомство је, ценећи правилно значај његова рада, прегло да се одужи великоме учитељу народном заслуженим пијететом. Свуда где народ наш живи осећа се покрет и јасно изражена жеља, да се ода част његову раду и његовим заслугама. Србија, као што је природно, у томе предљачи.

Да би и школе, које је Доситеј задужио својим радом и као први министар просвете, одале успомену његовој дужно поштовање одлучно сам, да све школе посвете 26 март ове године успомену Доситејевој на тај начин, што ће се тога дана одржати ученицима предавање о Доситеју Обрадовићу у коме ће се истаћи културно-национални значај његова рада по цео српски народ?

Одлуку о начину извођења ове прославе донеће директори и управитељи средњих и стручних школа и управитељи народних школа, где је више наставника у споразуму са својим колегијама тако, да се према броју и узрасту ђака одрже, према потреби, два и више предавања.

Редовна се предавања тога дана неће одржати.

ПБр. 3030.
9 марта 1911 год.
у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

Свима окупљеним школским одборима, школском надзорнику за град Београд, Јагодину и Алексиначу.

Решењем својим од 9 марта ове год. ПБр. 4065 господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се лист: „Наша народна школа“, од г. Душана Р. Михаиловића, учитеља у Кличевцу, може препоручити књижицама народних школа, ако се и даље у овоме духу и правцу буде уређивао.

Извештавате се о овоме ради знања и даљег рада.

ПБр. 4065.
9 марта 1911 године
у Београду.

Начелник
Министарства проsv. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић, с. р.

WWW.UNILIB.RS

Директорима средњих школа.

Решењем својим од 11 марта ове год. ПБр. 4310 господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига: „Витешке игре и спортови и физичко васпитање нашег народа“, од г. Миленка Арсовића, артиљер. поручника, може препоручити свима основним, средњим и стручним школама.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења.

ПБр. 4313.

11 марта 1911 године
у Београду.

Начелник

Министарства просв. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић, с. р.

Свима директорима средњих школа државним и приватним и В. Жен. Школама.

Независно од извештаја које шаљете Министарству по завршетку тромесечја изволите ми у року од 8 дана, по пријему овога акта, послати ове податке:

1. Колико је на крају другог тромесечја било ученика у појединим разредима и одељењима?

2. Колико их је, по разредима и одељењима, отпуштено из школе по члану 42.?

3. Колико је од тих ученика било од родитеља који живе у месту; колико је од њих имало и оца и мајку, колико само оца, а колико само мајку?

4. Колико их је било са стране, који су имали стан и храну укупно; колико их је имало одвојено стан и храну, а колико их је живело од своје зараде (послуживања кондиције итд.), да ли је који долазио са села на обданицу у школу?

5. Шта су по занимању родитељи искључених ученика?

6. Колико је од искључених ученика учило све млађе разреде у тој школи, колико их је досељено и у који су разред дошли у ту школу?

7. Разредне старешине по разредима и одељењима.

У вези са овим подацима поднећете ми извештај о томе, да ли је у већима и завету постављено нарочито мерило и које је, по коме се поступало при примени чл. 42 (број слабих оцена, владања итд.)?

И најзад, ако сте имали већи број ученика, који су отпуштени по чл. 42. Ви ћете ми поднети још и мишљење колегије и Ваше лично мишљење о свима узроцима због којих је већи број искусио последице чл. 42, а с тим у вези и мишљење о томе, како би се таквом неуспеху могло помоћи.

ПБр. 4563.

13 марта 1911 год.
у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

ШКОЛСКОМ НАДЗОРНИКУ ЗА ГРАД БЕОГРАД.

На молбу Друштва за школску хигијену и народно просвећивање од 11 ов. мес. Господин Министар просвете и црквених послова одлуком својом од данашњег ПБр. 4376 одобрено је студентима по приложеном списку да могу хоспитовати по свима београдским основним школама, с тим да су они дужни увек претходно известити наставника дотичне школе код кога желе хоспитовати, да ће доћи у његово одељење.

О овој одлуци Господина Министра извештавате се ради знања и даљег рада.

ПБр. 4376.

• 14 марта 1911 год.
у Београду.

По наредби
Министра просвете и цркв. послова
Рефернат

Др. Душан Рајчић, с. р.

ШКОЛСКОМ НАДЗОРНИКУ НАРОДНИХ ШКОЛА ЗА ГРАД БЕОГРАД,
УПРАВИТЕЉИМА УЧИТЕЉ. ШКОЛА И ШКОЛСКИМ
ОКРУЖНИМ ОДБОРИМА.

Један окружни школски одбор известио ме је да је једној учитељици одобрио 10 дана одсуства. Молећи ме да му тај поступак одобрим, напоменуо је још да је та учитељица и раније по одобрењу окружног школског одбора одсуствовала 10 дана.

Оваква радња окруж. школског одбора је неправилна. По члану 74 т. 12 закона о народним школама окружни школски надзорник има право да даје учитељима одсуство до 10 дана. Пошто је на основи чл. 86 закона о народним школама то право пренесено на окружне школске одборе, имају и ови право да одобравају учитељима одсуство до 10 дана. Али је неправилна употреба тога права одобравати једном наставнику десетодневно одсуство више пута у току школске године. Кад би се такво гледиште окружног школског одбора допуштало, могло би се десити да један учитељ у току године добије од окр. школског одбора више од 60 дана одсуства, међутим по чл. 43 закона о народ. школама ни сам Министар не може дати учитељу у току школске године више од 2 месеца одсуства.

Да се у будуће не би грешило при одобравању одсуства учитељима и учитељицама народних школа, наређујем ово:

1. Школски надзорници, управитељи учитељских школа и окр. школски одбори могу дати наставницима народ. школа у своме подручју одсуство највише 10 дана у току једне школске године.

2. Управитељи народних школа и председници месних школ. одбора могу дати одсуство наставницима у своме подручју највише 3 дана у току школске године.

3. Управитељи народних школа ће сваког месеца слати својој вишој власти извештаје о одсуствовању подручних им наставника.

Управитељи учитељских школа, школски надзорници и окружни школски одбори водиће тачну евиденцију о одсуствовању наставника у њихову округу. На захтев Министарства они ће слати овоме исцрпне извештаје о наставницима који одсуствују.

5. Наставнику који изостане од школе због тешке болести своје, због које мора лежати у постељи и не сме напуштати собу, учињени изо-

www.istina.rs неће се рачунати у одсуство. У таквом случају окр. школски одбор, пошто о болести наставниковој буде извештен, одобрава овоме боловање до оздрављења, а наставник чим може устати из постеље и напустити собу, дужан је доћи у школу и својој школској власти поднети доказе да је занста дотле боловао. Надлежне школске власти имају и право и дужност да се уверавају, где посумњају, да ли наставник који се јавно као болестан занста лежи и болује. Ако се при томе утврди најмања неисправност наставникова окружни школски одбор ће га саслушати и саслушање са својим мишљењем доставити Министарству на даљи рад.

ПБр. 4731.
17. марта 1911 године
у Београду.

Заступник Министра
просвете и првихних послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

Школском надзорнику за град Београд, управитељима учитељских школа и окружним школским одборима.

Пошљите Министарству у року од 10 дана ове податке о отварању и затварању школа, отварању и укидању одељења и подизању нових школских зграда у Вашем школ. округу за време од 1 септембра 1908 до 1 марта ове године.

1. Списак нових образованих школ. општина, са назначењем кад су школе отворене.
2. Списак места која су поделила нове зграде по плану, са назначењем кад је почет рад у тим зградама.
3. Списак школа у којима су отворена нова одељења, са назначењем колико је одељења у којој и кад отворено.
4. Списак затворених школа, са назначењем кад су затворене и зашто.
5. Списак школа у којима су укинута одељења, са назначењем које је одељење укинута и кад.

ПБр. 5131.
22 марта 1911 године
у Београду.

Заступник Министра
просвете и првихних послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

Ректору Универзитета, директорима средњих и стручних и управитељима народних школа.

Услед неједнаке праксе приликом подношења представака за периодске повишице од стране наставника Универзитета, средњих стручних и народних школа и осталих надлештава повереног ми Министарства, чијим су службеницима плате регулисане периодским повишицама, тражио сам од Пореске Управе мишљење о томе, да ли таква представка, којом дотични службеник у облику реферата извештава прву представљену власт и констатује да је стекао право на повишицу, долази у ред оних из тач. 13. чл. 3. закона

www.онтаксама која је такса ослобођена, или у ред оних из ТБр. 1. VII дела таксене тарифе, те да би подлежала такси од 0.50 дин.

На основи добивеног извештаја од Пореске Управе од 11 овог месеца Пр.Бр. 9672 под данашњим сам одлучио, да се свима подручним им наместити, где су плате чиновника регулисане периодским повишицама, саопшти, да представке којим појединци извештавају своју прву претпостављену власт да су стекли право на повишицу плате, која им по закону припада, подпадају под одредбу чл. 3 тач. 13 закона о таксама и да према томе не подлеже плаћању никакве таксе.

С тога препоручујем да се овај мој распис саопшти свима г.г. службеницима чије се плате регулишу периодским повишицама, како би од сад извештавали прво претпостављену власт нарочитим рефератом о својој повишици а Ви тај реферат званичним путем достављали Министарству.

Пријем овога расписа по саопштењу потврдити.

ШБр. 5608
29 марта 1911 год.
у Београду

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

ОДГОВОРИ МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ НА ПИТАЊА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Ради прикупљања мишљења о вредности садашњих народних школа и прибављања података за њихову реформу тадашњи Министар просвете и црквених послова г. Јован Жујовић упутио је професорима Универзитета, средњих и учитељских школа, бившим министрима просвете и црквених послова, свештеницима, народним посланицима, земљорадничким задругама, учитељима и многим другим грађанима ова питања:

1. Шта је задатак народне школе и шта треба у њој да се учи?
2. Колико година треба да траје обавезно учење у народној школи; да ли обавезно и за женску децу? Кад треба деца да полазе у школу? Да ли по селима доцније но по градовима? 3. Треба ли све основне школе да су једнако уређене или различно: а) с погледом на разлике прилика у градовима и у селима; б) с погледом на природу мушког и женског пола и позива? 4. Ако их треба различно уредити, по којим ће се наставним предметима поглавито разликовати? 5. Треба ли поред основних школа да има и забавишта, склоништа, ученичких трпеза, штедоница, фондова, школа за одрасле итд.? 6. Да ли би, у интересу школовања већег броја деце по селима успешнијег и лакшег рада наставника и економнијег подизања школских зграда, добро било: да се у I разред примају ученици сваке друге године те да се четворогодишња настава изводи са наизменична два разреда? [После прелазног става једне године би радили I и III а друге II и IV разред]. 7. Ако би се хтело установити шестогодишње обавезно школовање сеоских ученика, да ли би се смело помишљати, да се то школовање, без великог увећања броја наставника, изводи са три наизменична разреда: [После прелазног става једне године би радили: I, III и V а друге II, IV и VI. На

случај петогодишњег школовања радили би једне године разреди I, II и V а друге II и IV.] 8. Коју битну измену ваља учинити у садашњем начину издржавања и подизања школа? 9. Колико да траје школска година и у које време? Смели се, без велике штете по наставу, увећати летњи распуст у сеоским школама и у које би доба то било? 10. Имате ли шта ново да предложите у погледу спреме, права и дужности наставника? 11. У недостатку учитеља могу ли се учитељице постављати и у више разреде мушких и мешовитих школа? 12. Је ли целесходно да се у школама и даље задрже учитељице удате за неучитеље? Је ли корисно да се у недостатку учитеља и учитељица и даље постављају заступници који немају учитељску спрему?

Учитељи неготинског и крајинског среза округа крајинског одговорили су на питање:

под 1. Задатак је народне школе да наставом васпита и образује народни подмладак у духовном и физичком погледу, те да га тим спреми за свесне чланове друштва; да ширењем писмености и другог корисног знања просвети народ.

У народној школи треба да се уче ови наставни предмети:

1. Матерњи језик са основима савремене књижевности.
2. Српска историја (обрада само важнијих догађаја у вези с културом ондашњег и садашњег доба). У вези с историјом стварати идеју југословенске заједнице.
3. Земљопис (уознавање с домовином и отаџбином, а по том и са свима српским земљама).
4. Настава из религије (само оно градиво, које се слаже са науком и што има моралну тенденцију — приче Христове с тумачењем значења и применом на обичан живот).
5. Рачун са примењеном геометријом у практичном животу.
6. Јестаственица с основима привредне економије и домаћег газдинства.
7. Хигијена — практичне поуке из науке о чувању здравља.
8. Вештине:
  - а) цртање;
  - б) лепо писање;
  - в) певање;
  - г) гимнастика — телесно вежбање и дечје игре.

под 2. Школовање треба да траје шест година обавезно и за женску и за мушку децу.

Деца треба да полазе у школу по навршетку седме године по селима, а по навршетку шесте године по градовима.

под 3. Основне школе треба да су подједнако уређене с погледом на разлику природе мушког и женског пола — треба у том погледу применити и извести потпуну коедукацију полова — а различно с погледом на разлике прилика у градовима и селима, а нарочито треба уредити утравнистичке школе где год их има.

под 4. У градским и сеоским школама удесити наставни програм према градским и сеоским приликама и потребама.

под 5. У варошима треба I разред да је забавиште са стручном забавиљом, а у селима да I разред (приправни) има карактер забавишта. Остале су установе корисне и веома потребне и могле би се извести, кад би надлежни боље водили бригу о издржавању и уређењу основних школа.

У селима са удаљеном школом наредити установу ђачких склоништа и трезва.

под 6. Ово питање отпада, пошто је збор, усвојио принцип шесто-годишњег школовања.

под 7. Школовање и сеоских и градских ђака треба да траје шест година. Одсудно смо противни наизменичној настави са по три разреда. — У шесторазредној школи један наставник не може имати више од два разреда.

Министарство да се постара за довољан кадар учитеља, па онда ће се ово моћи потпуно извести.

под 8. Држава треба да се стара о издржавању свих школа државним прирезом, а подизање школских зграда да и даље остане ствар општина уз припомоћ Министарства Просвете давањем зајма из свога буџета.

под 9. Школска година треба да траје од 1. септембра до 1. јуна. Распуст треба увећати с обзиром на велике врућине и на земљораднички живал по селима.

Да би спрема одговарала учитељском позиву, потребно је јаче стручно образовање подизањем учитељских школа на ступањ педагошке академије, у којој би трајало учење пет година: две године општа спрема, а остале три чисто педагошка, стручна спрема.

За садашње учитеље установити феријалне курсеве и дозволити ступање на универзитет као редовни ђаци. — Давати им одсуства ради изучавања на страни.

Учитељу дати већа права према општини и школском одбору. Управитељ школе, као шеф њен, треба да је председник школског одбора и да има права кажњавати неуредне чланове одбора.

Почетна плата учитељска треба да је бар 1200 динара годишње, а највећа 3000 динара, до које се долази посредством шест периодских повишица од по 300 динара; за прве две повишице служити по пет, а за остале по четири године.

Учитељице изједначити у платама с учитељима, пошто се и од њих тражи иста спрема и што врше исте дужности као и учитељи.

Станарина да се издаје заједно са платом на државној каси: општине да је предају месечно уз државну порезу.

Дужности су учитељеве исте као у чл. 45, 46, 47 и 48 садањег закона, *сем обавезног певања у цркви*, чега треба учитеље ослободити.

под 11. У недостатку учитеља могу се постављати учитељице и у више разреде основних школа, само не у школама, где би биле управитељ.

под 12. Законом не треба везати учитељице да се удају само за учитеље, јер се ни учитељи не везују да узимају само учитељице. Ако се пак докаже да удата учитељица не врши посао за који се плаћа тачно и уредно, ваља је одмах отпустити. Због њихове удаје школа и настава не сме да трпи никаква уштраба.

под 13. Постављање заступника и свих врста привремених учитеља јесте врло штетно по школу и углед учитељски. Све садашње привремене учитеље законским роком нагнати да полажу испит за сталне, а оне који те не могу, треба одмах отпустити. Из учитељских школа треба да излази годишње већи број ђака спремних за учитеље.

Темњишко Учитељско Друштво одговорило је на питање:

под 1. Чланом 1-вим зак. о нар. школама обележен је задатак народној школи. Бољи и смишљенији задатак не може се ни поставити.

У народној школи треба учити све што се и данас учи, јер се само тако могу хармонски развијати тело и дух код деце. Али, то све што се

данас учи много је, према физичком узрасту деце, да се све улије у душу ученикову, те стога треба наставну грађу (данашњу) распоредити на шест година учења.

Науку хришћанску скратити, а црквено певање изоставити.

под 2. Обавезно школовање да траје 6 година, како за мушку тако и за женску децу.

По варошима кад напуне 7 год., а по селима кад напуне осам година. (Ово учинити стога, што јача физичка снага дечија може издржати и умна напрезања, која нису баш тако мала у основној школи).

под 3. Уређење треба да се разликује, и то;

а). По варошима с обзиром на будући живот варошког грађанина.

б). По селима с обзиром на будући живот сеоског грађанина.

в). Образовање и васпитање женске деце може бити једнообразно за села и вароши.

под 4. По варошким школама да преовлађује занатско-техничко образовање, а за женску децу поуке за будући живот домаћице и женски рад. По сеоским школама да преовлађују пољопривредне поуке за мушке, а за женске као и варошима.

под 5. Поред варошких основних школа потребна су забавишта.

Остало се мора подешавати према месним приликама, где је то према особинама народним и имућству материјалном могуће изводити.

под 7. Обавезно (шесто-годишње) школовање *све сеоске деце* (српске и делом влашке) може се потпуно извести само под погодбом, да при свакој сеоској школи буду најмање 3 наставника-ца; јер, аксноме су то, да један учитељ једва може (са скраћеним програмом) постићи рад са два разреда, пошто са два разреда треба постићи два наставна програма, а за исто време докле варошки учитељ постигне рад са једним разредом и једним програмом. Попети сеоско школовање на 6 разреда, и имати при свакој школи 3 учитеља (у место 6) то значи упола олакшати држави финансиске терете. Веће пожртвовање држава XX-ог века не сме ни тражити од наших учитеља.

под 8. Ако издање и издржавање народних школа не може да прими државни буџет, онда то треба да падне на тарет „Окружног шк. приреза“, који и данас постоји, а који би у том случају имао бити као „специјални окр. школски прирез“, јер се неби смео мешати са општим окружним прирезом, пошто би свака мешавина имала данашње последице од којих се баш и бежи.

под 9. Школска година да траје по селима од 16. августа до 1. јуна, јер од тада настају крушни и важни ратаревы послови, при којима су ђаци потребни.

У варошима од 15. августа до 15. јуна.

У садањем закону задржати све ђачке одморе, а то ће бити довољна концесија ратару за пењање наставе на шест разреда, те ће му тако бити и сношљивије 6-то годишње школовање.

под 10. За српску нацију (чија је култура у повоју), као на нацију која мисли на уједињење, потребни су учитељи са *јачом научном сиремом*.

Стога смо мишљења, да Учитељске Школе примају ђаке из V-ог или VI-ог разреда гимназије, а Учитељске школе да имају степен „*виших стручних школа*“, (исто као Војна Академија), чијим би ђацима био слободан приступ на Универзитет.

Почетне плате повећати на 1200 са шест четворогодишњих повишица по 300 динара, јер се више са овом платом не може живети ни најскромније.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilj.rs

www.unilib.rs Избрисати из закона да је учитељ дужан певати у цркви, јер је немогуће 6 дана радити у школи, а седмог дана вршити поповску службу, који су у стању од својих личних плата отворити курсеве за своје клисаре и помагаче.

под 11. Учитељице су неподесне за старије разреде мушких школа. Завести сталне надзорнице из реда учитељског, а за исте прописати испите из педагошке групе и администрације школе.

под 12. Садање задржати, а у будуће, у интересу наставе, створити могућност да се могу само за учитеље удати.

под 13. Апсурд је и помислити да умну операцију над народном омладином, као и рад на *народној култури*, могу вршити *нестручни* и *необразовани* људи.

Наставници-це Јагодинске Веџбаонице одговорили су на питање;

под 1. Задатак народној школи добро је одређено чл. 1. сад. зак. о народним школама. У народној школи треба учити све предмете побројане у чл. 20. зак. о народним школама, сем црквено-слов. читања. Наставни програм треба израдити на бољој основи са више обзира на практични живот.

под 2. Обавезно учење у народној школи треба да траје; за мушку децу 6, а за женску 4 године. Сеоска деца треба да полазе у школу кад наврше 8, а варошка 7 година.

под 3. Основне школе треба уредити различно према приликама дотичнога места и области; а при том назити и на пол и позив већине ученика-ца. Програм мора бити различан и код подељених и неподељених школа.

под 4. Различно уређење поглавито ће се извести у српском језику, певању, цртању, ручном раду и природним наукама.

под 5. Треба, јер би ове установе биле одличне помоћнице школе.

под 6. Не би. На просвети се не сме штедити. Држава треба да нађе начина и средстава да *сва деца* мушка и женска *редовно* прођу кроз народну школу.

под 7. На обавезно школовање мушке и женске деце не може се помишљати ни у четвороразредној, а камо ли у шесторазредној народној школи, без великог увећања наставничког кадра.

под 8. Подизање и издржавање школа мора се пренети са општина на државу, или у крајњем случају на округе.

Планове за зидање школа треба упростити и удесити према локалним приликама у сеоским, а нарочито планинским крајевима не би се ништа погрешило, ако би се допустило да школеке зграде буду солидно израђене и од слабог материјала, кога има у дотичном месту доста и јевтино.

под 9. Школеска година треба да почиње 1. септембра а да се завршује 1. јуна у сеоским, и 15. јуна у варошким школама. Задржати десетодневне одморе о Божићу и Ускресу за све, као и по 10 дана у јесен и пролеће за сеоске школе, када то буде захтевала потреба сређивања пољских радова у дотичним местима.

под 10. Наставници-це са уредном свршеном учитељском школом довољно су спремни, али ипак у интересу њиховом и школе, треба им допустити да могу као редовни слушаоци, на нашем универзитету проширити своју стручну спрему.

Наставници-це релативно према својој спреми и послу, који раде, мало су награђени; те то и чини, да многи беже из наставничких редова у друге струке; са лакшим радом а бољом наградом.

Учитеље ослободити обавезног певања у цркви.

Не правити разлику у платама учитеља и учитељица.

Удатим учитељицама не ускраћивати право на станарину.

под 11. Не могу.

под 12. Јесте.

под 13. Апсолутно не треба поставити за наставника-цу никога који нема довољну спрему за тај положај. Искуство нас је научило, да су неспремни наставници-це (заступници-це) били само од шгете за државу, децу и углед учитељски.

Питање о надзору требало би решити. Данашњи надзор је незгодан и несавремен. Требало би завести стални надзор са спремним надзорницима из проф. и учитељ. реда, који би имали претходно положити испит за тај положај. Сталном надзорнику треба дати већу власт над општинским и ереским властима.

Господин **Михаило М. Стевановић** учитељ у Београду одговорио је на питање:

под 1. Задатак је *ерске* народне школе, да наставом и васпитањем шири у ереском народу писменост, основе знања, вере и морала.

У њој треба да се учи: *Хришћанска наука*, 2. *Ерески језик*, 3. *Рачун* с геометријским облицима, 4. *Земљопис* ереских земаља и Балканских полуострва, и преглед свега света, 5. *Историја* ереска са сликама из опште историје, *Основи природних наука* с применом на привреду и техничке радове, 7. *Краснопис*, 8. *Цртање*, 9. *Ручни радови*, 10. *Гимнастика*, 11. *Певање*.

под 2. *Обавезно учење* у ереској народној школи треба та траје *шест година*, и то како за мушку тако и за женску децу.

У сеоским школама децу треба примати у школу онда кад наврше *осам година*, а по варошима са навршеном *седмом* годином.

под 3. Писменост, основе знања, вере и морала подједнако су потребни како деци по градовима тако и по селима. Незнатне разлике с погледом на животне прилике и природу полова могу се извести наставним плановима и програмом.

Све основне школе треба да су једнако уређене.

под 4. Посебне разлике могу се извести овако:

а). Израдити засебно читанке за сеоску а засебно читанке за градску децу;

б). Програми за жинску децу треба да су унеколико различити у цртању, ручним радовима, гимнастици и певању; основи природних наука с применом на привреду у сеоским а с применом на техничке радове у градским школама.

под 5. Треба установити забавишта у већим градовима и у селима источних наших крајева, поред основне школе.

По свршетку шест година учења установити по селима двогодишње зимске продужне течајеве са обавезним учењем.

Остале установе по могућству.

под 6. У интересу што јачег и бржег напретка у просвећивању народа и ширења писмености треба што пре *установити још две нове Учитељске Школе* (једну мушку и једну женску) и тиме би за кратко време могли добити довољан број наставника, по за прелазна доба, у почетку би се могло усвојити наизменично школовање са по три разреда). Једне године I, III и V а друге године II, IV и VI).

под 7. Кад је и „просвета оштра као и бојни мач“ онда и буџет за народну просвету треба подићи на 10 милијуна. Без жртава нема напретка. Оклевања не помажу ништа. Палцијативе не дају добар резултат:

Тако би ускоро повећали наставнички кадар а тиме добили много.

под 8. Школе народне треба да подиже и издржава *срез* прирезом, који прикупља и школама даје срески благајник или порезник.

Општине су се до сад показале као неспособне да школу финансирају.

под 9. Школска година треба да почиње 16. августа а да се свршава 15. јуна са за *школском свечаности и изложбом ђачких радова*. Разредне испите укинути, а оставити само један испит на крају школовања, по свршетку шестог разреда.

Не треба увећавати летњи распуст у сеоским школама. Народ се већ навикао на досадашњи распуст од 2 месеца, а и за наставу би било штетно, кад би се распуст увећао.

под 10. 1. Да би се ускоро повећао наставнички кадар, треба повећати минимум учитељске плате од 800 на 1200 динара а оставити 5 повишици од 360 динара.

2. Појачати наставничку спрему свакогодишњим феријалним курсевима.

3. Укинути наставничке оцене а завести кондуиту.

4. У градове и престоницу доводити одличне школске раднике, који су се одликовали радом у школи и педагошкој књижевности. Број година службе и школовање деце не узимати у обзир првенствено као сада.

5. Установити стални школски надзор. Обласни школски надзорници (5) са вишом педагошком спремом, а срески надзорници учитељи, са положеним испитом из педагошко-психолошке групе, школског рада и администрације.

под 11. Никако ово не треба увести.

под 12. Треба их задржати само у градовима.

под 13. Не само да није корисно него и штетно [по школу и углед учитеља.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1020 РЕДОВНИ САСТАНАК

8 децембра 1910 год.

Били су: председник **Сава Урошевић**; потпредседник **Мирко М. Поповић**; редовни чланови: **Миливоје Симић**, **Љубомир Протић**, **Никола Лазић**, др. **Чедомиљ Митровић**, др. **Јован Скерлић**, др. **Душан Рајичић**, др. **Светолик Стевановић**, др. **Миливоје Н. Јовановић**, **Илија Ђукановић**, ванредни члан: др. **Милош Ђ. Поповић**.

Пословођа: **Михаило Недељковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 1019 саветског састанка.

II

У вези са Саветском одлуком донетом на 1019 састанку од 1. ов. мес. отворена је дискусија по акту заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 1. ов. мес. ПБр. 21770, којим је тражено од Главног Просветног Савета да поднесе детаљисано своје мишљење о начину, програму и правцу у коме би се „Просветни Гласник“ имао уређивати већ од првог дана нове године.

По довољној дискусији Савет је одлучио: да се умоле г.г. **Мирко М. Поповић**, начелник Министарства просвете и црквених послова, др. **Светолик Стевановић**, управитељ Више Женске Школе у Београду, и др. **Миливоје Н. Јовановић**, надзорник народних школа у Београду, да поднесу нацрт одговора на напред постављено питање заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде.

III

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 4. ов. мес. ПБр. 21920, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли г-ђа **Живана Бујдићка**, учитељица из Београда, може и на даље остати у служби, или је треба ставити у пензију.

www.unilib.rs На основи лекарско-комисиског уверења о стању здравља ове учитељице, а с обзиром на чл. 33 закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г-ђу Живану Бујдићку, учитељицу из Београдз, треба ставити у пензију.

IV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 2. ов. мес. ПБр. 21790, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли г. Крста Војиновић, учитељ у Дебрцу, и на даље остати у служби или га треба ставити у пензију.

На основи лекарско-комисиског уверења о стању здравља овога учитеља, а с обзиром на чл. 33 закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г. Крсту Војиновића, учитеља у Дебрцу, треба ставити у пензију.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 3. ов. мес. ПБв. 21777, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. др. Ант. Поп-Христића, да се превод књижице „Дужност и отаџбина“ препоручи ученицима и ђачким књижицама основних и нижих средњих школа.

Савет је одлучио: да се од г. Поп-Христића потражи да пошаље Савету и оригинал ове књиге, па да се за тим донесе одлука и о томе известити Министарство.

VI

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, директора женске гимназије, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београд. гимназији, о квалификацијама г. Уроша Јуришића, оперског певача.

Према овоме реферату Савет је дао мишљење: 1. да се г. Јуришић не може поставити за учитеља вештина према члану 64 закона о средњим школама, јер није поднео сведочанство о томе да је свршио какву нижу средњу школу и 2. што нема сведочење о свршеним стручним студјама, него само полазницу да је школске 1900—1901 свршио први разред вишега течаја на Хрватском гласбеном заводу у Загребу.

Овим је састанак закључен.

1021 РЕДОВНИ САСТАНАК

11 децембра 1910 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, Никола Лазић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, др. Душан Рајичић, др. Светолик Стевановић, др. Миливоје Н. Јовановић, Илија Ђукановић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1020 саветског састанка.

II

Прочитан је одговор на писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 1. ов. мес. ПБр. 21770, који су према решењу Саветском, саставили г.г. Мирко М. Поповић, начелник Министарства просвете и црквених послова, др. Светолик Стевановић, управитељ Више Женске Школе у Београду, и др. Миловоје Н. Јовановић, надзорник основних школа у Београду.

Тај реферат штампан је у јануарској свесци.

Савет је овај одговор усвојио.

III

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8. ов. мес. ЗБр. 601, којим се извештава Главни Просветни Савет, да у надзорни одбор задужбине владике Вићентија Краснојевића улази и један члан Главног Просветног Савета, по правилима о овој задужбини. Тај је члан до сада био г. Јосиф Ковачевић, директор реалке, који је пензионисањем престао бити члан Главног Просветног Савета па због тога и члан надзорног одбора, те с тога моли Савет да, на основи чл. 14 поменутих правила, изволи изабрати другог члана у овај одбор.

Према овоме писму Главни Просветни Савет изабрао је у надзорни одбор задужбине пок. Вићентија Краснојевића г. др. Чедомиља Митровића, ванред. професора Универзитета, редовног члана Главног Просветног Савета.

IV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 16 новембра ове године ЗБр. 518, којим извештава Главни Просветни Савет да је усвојио његов предлог од 12 октобра ове године СБр. 179 и имајући у виду и мишљење задужбиног одбора од 15. истог месеца, да је одлучио: да се из основа измене — израде нова — правила задужбине Димитрија С. Николића — Беље, у духу тестаментa, како би се приход по жељи дародавчевој употребљавао само на просветне циљеве.

У исто време умолио је Главни Просветни Савет да ова нова правила (као и прошла) изради Савет и поднесе му на одобрење.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе, др. Чедомиљ Митровић, ванр. професор Универзитета, и др. Светолик Стевановић, управитељ Више Женске Школе, да према овом захтеву заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, израде нова правила задужбину Димитрија С. Николића — Беље.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8. ов. мес. ПБр. 22191, којим се, поводом представке г. Свет. С. Поповића, учитеља из Београда, пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли је потребно и може ли се, у смислу правила за штампање уџбеника, расписати стечај за израду

www.univerzitet-ska-viblioteka

Словенске читанке за IV разред основне школе, с обзиром на то, да је садашња Словенска читанка примљена још 13 маја 1906 г. одлуком ПБр. 6286.

Савет је, с обзиром на чл. 17 правила о штампању уџбеника, дао мишљење: да ова садашња Словенска читанка за IV разред основне школе има да се употребљава као уџбеник државног издања још за пет година.

VI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 11 ов. мес. ПБр. 21304, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба издавачке књижаре Рајковић и Туковић, која моли да се очигледно средство за предавање земљописа у II разреду основне школе „Годишња времена у слици“, од г. Јована Телебаковића, учитеља, може препоручити основним школама.

Савет је прегледао ово очигледно средство и дао мишљење: да га не треба препоручити основним школама.

VII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8. ов. мес. ПБр. 21428, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење молба одбора Госпођа Књагиње Љубице, који моли да Министарство просвете и црквених послова откупи извесан број Календара „Српска црква“ за 1911 годину, ради поклањања сиромашним ученицима основних школа у Србији.

Савет је одлучио: да се умоли овај одбор да Савету испошаље који примерак овога календара на увиђај, како би се за тим могла донети одлука по предњој молби и о томе известити Министарство.

VIII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8. ов. мес. ПБр. 22221, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. др. Јована Туромана, професора Велике Школе у пензији, који моли да се његова штампана књига „Омањи списи Луке Зиме“ откупи за библиотеке наших гимназија и за награђивање ученика гимназијских.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Миливоје Ј. Поповић, редован професор Војне Академије, и Милан Мајзнер, професор I београдске гимназије, да ову књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто предходно г. Туроман депонује благајни Министарства просвете и црквених послова (40) четрдесет динара на име награде за одређене г.г. референте.

IX

Прочитано је писмо г. др. Душана Рајчића, референта за основну наставу, да му није могућно примити се реферовања о преводима г-ђе Јулке Јавићке — два списа др. Окер Блома, јер је сада онтерећен многим службеним пословима.

Савет је ову изјаву г. Рајчића примио к знању.

X

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и др. Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, по молби г-ђице Милице Петровићеве, привремене учитељице, која моли да се постави за сталну.

Према овоме реферату Савет је дао мишљење: да се г-ђици Милице Петровићевој, према члану 29 закона о народним школама, не може признати право за сталну учитељицу, док не испуни погодбе чл. 30 истог закона, а може полагати скраћени учитељски испит, према члану 8 правила за полагање учитељског испита од 1904 године, јер је као привремена учитељица служила по ранијим законима о основним школама са врло добрим успехом.

Овим је састанак закључен.

1022 РЕДОВНИ САСТАНАК

22 децембра 1910 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миљивоје Симић, Љубомир Протић, Никола Лазић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, др. Душан Рајичић, др. Светозар Стевановић, Илија Ђукановић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1021 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8. ов. мес. ПБр. 22242, којим се моли Главни Просветни Савет да, на основи чл. 40 закона о народним школама, изводи одредити тежа учитељска места, чије учитеље треба наградити за успешан рад у школи.

После дуже дискусије о овоме питању, Савет је одлучио: да се умолу г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе, др. Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, и др. Душан Рајичић, референт за основну наставу, да предложе Главном Просветном Савету тежа учитељска места, чије учитеље треба наградити за успешан рад у школи.

III.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 20. ов. мес. ПБр. 22867, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се г-ђа Милка Вукајловићка, привремена учитељица у Јасикову (округ пожаревачки), поставити за сталну.

Савет је прегледао документа г-ђе Вукајловићке и затим дао мишљење: да се г-ђа Милка Вукајловићка, учитељица у Јасикову, може поставити за сталну.

IV.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 11. ов. мес. ПБр. 22387, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење акт управитеља паранских основних школа од 3. ов. мес. ПБр. 689 о часовима ручног рада у основној мушкој школи.

Савет је одлучио: да се умоли г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе, да по овоме акту изволи дати своје мишљење.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 17. ов. мес. ПБр. 22894, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење штампана књига г. Благ. Нед. Кечкића: „Басне по Доситеју Обрадовићу и другима“.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Миливоје Башић, професор III беогр. гимназије, и Јеремија Живановић, професор II беогр. гимназије, да ову књигу прегледају и Савету заједнички реферат поднесу, пошто писац претходно депонује Благајни Министарства просвете и црквених послова (40) четрдесет динара на име награде за напред именовану г.г. референте.

VI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 21. ов. мес. ПБр. 23159, којим се шаље главном Просветном Савету на оцену и мишљење штампана књига г. Љубомира М. Протића „Педагогика“, II издање, прерађено и проширено.

Према усеном реферату г. др. Душана Рајичића, референта за основну наставу, Савет је дао мишљење: да се ова књига може препоручити за школске књижице основних, средњих и стручних школа а и за помоћну књигу при предавању педагогике у III разреду учитељских школа, с тим да продајна цена ове књиге за ученике буде (4) четири динара од комада.

Овим је састанак закључен.

1023 РЕДОВНИ САСТАНАК

5 јануара 1911 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, Никола Лазић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, др. Душан Рајичић, др. Светолик Стевановић, Илија Буџановић, ванредни члан: Михаило Станојевић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1022 саветског састанка.

II

Поводом писма заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8 децембра 1910 г. а у вези

са Саветском одлуком донетом на 1022 састанку од 22 децембра 1910 године, саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе, др. Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, и др. Душана Рајичића, референта за основну наставу, и затим је Савет одлучио: да се за успешан рад у школи у тежим учитељским местима треба да награде:

у округу врањском:

1. Сава Живковић, учитељ из Криве Феје, са 200·00 дин.
2. Урош Здравковић, учитељ из Округлице, са 300·00 дин.
3. Милош Павловић, из Преслапа, са 250·00 дин.
4. Марија Милутиновићева, учитељица из Црне Траве, са 250·00 дин.

у округу крајинском:

5. Војислав К. Поповић, учитељ из Горњана, са 200·00 дин.
6. Никола Касапић, учитељ из Луке, са 300·00 дин.
7. Косара Михаиловићева, учитељица из Луке, са 150·00 дин.
8. Ковиљка Стојковићева, учитељица из Луке, са 150·00 дин.
9. Никола Петковић, учитељ из Плавне, са 300·00 дин.
10. Владимир Симоновић, учитељ из Плавне, са 300·00 дин.
11. Ђурђија Симоновићка, учитељица из Плавне, са 150·00 дин.
12. Зорка Антићка, учитељица из Мале Каменице, са 300·00 дин.
13. Милан Радојевић, учитељ из Глоговца, са 100·00 дин.
14. Стеван Велимировић, учитељ из Глоговца, са 100·00 дин.
15. Димитрије Поповић, учитељ из В. Јасикова, са 250·00 дин.

у округу крушевачком:

16. Радисав Тасић, учитељ из Криве Реке, са 250·00 дин.

у округу нишком:

17. Никодије Миленковић, учитељ из Св. Аранђела, са 250·00 дин.
18. Милорад Живковић, учитељ из Давидовца, са 150·00 дин.

у округу пожаревачком:

19. Михаило Јовановић, учитељ из Влаола, са 150·00 дин.
20. Даринка Јовановићка, учитељица из Влаола, са 150·00 дин.
21. Милутин Петровић, учитељ из Близнака, са 300·00 дин.
22. Петар Катанић, учитељ из Буковске, са 200·00 дин.
23. Стојанка Катанић, учитељка из Буковске, са 200·00 дин.

у округу тимочком:

24. Ружица Мијатовићева, учитељица из Оштреља, са 300·00 дин.
25. Душан Арнаутовић, учитељ из Алдинца, са 100·00 дин.
26. Ђорђе Ђорђевић, учитељ из Балинца, са 150·00 дин.
27. Тома Јевтић, учитељ из Радичевца, са 200·00 дин.

у округу ужичком:

28. Александар Терзић, учитељ из Заовина, са 300·00 дин.
29. Младен Симовић, учитељ из Беле Реке, са 300·00 дин.

30. Радмила Здравковићева, учитељица из Дубочана, са 200·00 дин.

31. Сретен Ђорђевић, учитељ из Дубочана, са 250·00 дин.

у округу моравском:

32. Сима Симић, учитељ из Бигренице, са 100·00 дин.

у округу крајинском:

33. Марија Стевановић, учитељица из Слатине, са 100·00 дин.

34. Станислав Стевановић, учитељ из Слатине, са 100·00 дин.

у округу пиротском:

35. Христифор Белић, учитељ из Мирановца, са 100·00 дин.

36. Никола Крстић, учитељ из Завоја, са 100·00 дин.

37. Момчило Игњатовић, учитељ у Јеловик Извору, са 100·00 дин.

III

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 8 децембра 1910 године ПБр. 21428, којим се спроводи Главном Просветном Савету на мишљење молба одбора Госпођа Књагиња Љубица, да Министарство откупи извештај број календара „Српска црква“ за 1911 годину, ради поклањања сиромашним ученицима основних школа у Србији.

Главни Просветни Савет одлучио је: да се умоли г. др. Јован Скерлић, ванредни професор Универзитета, да овај календар прегледа и Савету усмени реферат поднесе.

IV.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 4. ов. мес. ПБр. 95, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење штампана књига проф. др. Т. Цијена: Основи физиолошке психологије, у преводу Јов. Ђ. Јовановића, професора, који моли да се она препоручи за књижице народних, средњих и стручних школа, као и за помоћну књигу за учење Психологије у школама, у којима се овај предмет предаје.

Главни Просветни Савет је одлучио: да се умоли г. др. Миливоје Н. Јовановић, надзорник народних школа у Београду, да овај превод прегледа и Савету поднесе реферат.

V.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 31 децембра 1910 год. ПБр. 23651, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену рукопис „Дечје Благо“, од г. Ђуре Д. Раичића, учитеља у Азањи, који моли да се препоручи за школске и ђачке књижице народних школа и за поклањање ученицима III и IV разреда основних школа о годишњим испитима.

Главни Просветни Савет је одлучио: да се умоле г.г. Драгутин Костић, професор Богословије Св. Саве, и Станиша Станишић, учитељ, да овај рукопис прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто претходно

издавач г. Мита Стајић, оvd. књиџар, депонује благајни министарства просвете и црквених послова (60) шесет динара на име награде за напред именоване г.г. референте.

VI.

У вези са одлуком Главног Просветног Савета донетој на 1020 састанку од 8 децембра 1910 године Савет је примио оригинал I књиге Илустроване Библиотеке за младеж, од г. Антонија Поп-Христића а затим одлучио: да се ова књига упути раније одређеним референима г.г. др. Јовану Скерлићу и Драгутину Костићу, пошто г. Поп-Христић претходно депонује благајни министарства просвете и црквених послова (40) четрдесет динара на име награде за напред именоване г.г. референте.

VII.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 18 децембра 1910 године ПБр. 20947, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Владимира Вемића, учитеља у Белановици, од 17 новембра 1910 године.

Поводом ове молбе г. Вемића Савет је одлучио:

1. да се умоли Министарство просвете и црквених послова да од Државне Штампарије затражи извештај о томе, да ли је Атлас за IV разред основних школа, чија је израда и коректура уступљена г. Дероку, суспенту, готов, или ако није готов, кад ће бити свршен, па да се о томе извести Савет; и

2. да се умоле г.г. Никола Лазић, директор женске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ, да за време док дође тражени извештај од Државне Штампарије прегледају поднети Атлас за IV разред основних школа од г. Вемића.

VIII.

У вези са одлуком донетом на 1019 састанку од 1 децембра 1910 године о Грчкој Граматици, од г. др. Јована Туромана, професора Велике Школе у пензији, Главни Просветни Савет саслушао је писмо г. Туромана од 20 децембра 1910 године и примио га знању.

Г.г. Јанку Лукићу, професору Велике Школе у пензији, Илији Лалевићу, професору II београдске гимназије, и др. Веселину Чајкановићу, сталном доценту Универзитета одређена је награда за реферовање.

IX

Саслушан је усмени реферат г. Михаила Станојевића, учитеља, о часопису „Босна“, коме је власник и одговорни уредник г. Јован Ђ. Ковачевић, и затим је Главни Просветни Савет дао мишљење: да се на овај часопис могу претплаћивати и примати школске књиџнице.

X

Саслушан је писмени реферат г. др. Милоша Ђ. Поповића, школског лекара, о преводима г-ђе Јулке Јањићке, учитељице Више Женске Школе у Београду. „Код ујка доктора на селу“ и „Како су Марија и Јелена дошле

код ујака на село“, од др. Макса Окер-Блома, и после усменог објашњења појединих чланова Главног Просветног Савета о овим преводима, Савет је дао мишљење: да се ови преводи, као што и сам писац жели, могу препоручити родитељима.

Г. Поповићу је одређено (40) четрдесет динара на име награде за ретеровање о овим делима.

Овим је састанак закључен.

1024 РЕДОВНИ САСТАНАК

19 јануара 1911 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, Никола Лазвић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, протопрезвигер Стеван Веселиновић, др. Душан Рајичић, др. Светолик Стевановић, др. Миливоје Н. Јовановић, Илија Ђукановић, ванредни члан: Јеремија Живановић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 1023 саветског састанка.

II.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 19 ов. мес. ПБр. 1019 које гласи:

Главном Просветном Савету

Да би се дефинитивно утврдио однос Уметничко-Запачке школе, која, као приватна установа ужива сталну годишњу помоћ Министарства просвете, одлучио сам упутити сва акта и одлуке, које се тичу те школе, Главном Просветном Савету и умолити га, да прво узме у оцелу питање о томе, да ли та школа треба да остане приватна школа са државном годишњом помоћи, као и до сад, или треба да постане државна школа; а по том да ми, према начелној одлуци својој о овом питању, изволи изградити и предложити пројекат статута или закона о уређењу школе, за коју се буде одлучио.

Износећи овај предмет пред Главни Просветни Савет, мени је част замолити га и препоручити му, да га сматра за хитан.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. др. Светолик Стевановић, управитељ Више Женске Школе; Урош Предић, уметник, члан Српске Краљевске Академије и Бранко Таназевић, стални доцент Универзитета, да по овоме писму заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, поднесу Савету своје мишљење у што краћем времену.

III.

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова господина Министра народне привред, од 12 ов. мес. ПБр. 22565, којим се

Савроде Главном Просветном Савету на оцену квалификација кандидата за учитеља гимнастике у средњим школама, које актом од 10 децембра 1910. године предлаже Савез Соколских Друштава „Душан Силни“.

Савет је саслушао усмени реферат г. Мирка М. Поповића, начелник Министарства просвете и црквених послова, и прегледао документа, а затим дао мишљење: да се сви предложени кандидати могу поставити за привремене учитеље гимнастике с тим да они који немају формалних испита, ако желе правити каријеру у тој служби, морају полагати испите и саобразити се у свему чл. 64. Закона о средњим школама.

IV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 ов. мес. ПБр. 744, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Давида Пијаде, учитеља језика IV класе у ваљевској гимназији, који моли, да се, на основи чл. 63. Закона о средњим школама, постави за вишег учитеља језика.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Миливоје Симић, директор II београдске гимназије, и др. Светолик Стевановић, управитељ Више Женске Школе, да ову молбу и приложена документа прегледају и Савету заједнички реферат поднесу.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 7. ов. мес. ПБр. 122, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену молба г. др. Милана Шевића, професора у пензији, којом подноси нову другу и трећу књигу своје Српске Читанке.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Јован Скерлић, ванр. професор Универзитета; др. Миливоје Н. Јовановић, надзорник основних школа у Београду, и Милутин Драгутиновић, професор реалке, да прегледају ове читанке и г. Шевића молбу, заједно са осталим ранијим актима која постоје по овоме предмету, а затим да поднесу Савету заједнички реферат.

VI.

Саслушан је писмени реферат г. Љубомира Протића, управитеља женске учитељске школе, о питању управитеља основне школе у Параћину, а које се тиче наставе ручног рада у основној школи.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Према акту од 22 децембра пр. године, СБр. 248, част ми је изнети укратко своје мишљење о питању управитеља основне школе у Параћину, а које се тиче наставе ручног рада у основној школи.

На првом месту према чл. 20. сад. закона о основним школама ручни рад није необавезан, нити се хтело да буде необавезан, јер он има своју васпитну вредност као и сви други наставни предмети. Као год у учитељским тако сад и у основним школама нема више необавезних, „споредних“ и „главних“ предмета. Тако бар спремамо ми наше ученице и ученике, по учитељским школама, а тако се то

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

истиче и у појединим министарским расписима и наредбама. Само кад је донесен са дашњи закон о народним школама, није било довољно људи спремих који би могли у оно време да предају ручни рад како треба. Зато је ишло у закон да се овај предмет предаје *по могућству*. Ово ја знам врло добро, јер сам у оно време био референт за основну наставу.

Али, како се ручни рад предаје као обавезан предмет у свима нашим учитељским школама, и како сад има велики број спремих учитеља и за предавање ручног рада, потребно је расписом наредити да *сви они* предају и овај предмет с тим да се и школским надзорницима препоручи да поклоне озбиљну пажњу раду и постигнутом успеху из ручног рада, па да о томе реферују у својим извештајима г. Министру.

О положају и великој вредности ручног рада у васпитној настави ја сам мало више нагласио у Педагогици стр. 57.—64., 174., 175., 239.—251. Зато немам потребе да о томе овде више говорим.

Додају само још ово: у местима где су школе подељене треба уредити да спреми наставници за ручни рад предају овај предмет и у одељењима оних наставника који су у ручном раду невични.

Овако ја мислим о овој ствари.

9. I 1911.

у Београду

Љуб. М. Протић

Савет је затим дао мишљење: да се часови ручног рада морају замењивати другим предметима, а да би од почетка нове школске године требало у свима неподељеним школама, где наставник зна ручни рад а тако исто у подељеним школама, где сви наставници знају ручни рад, завести изучавање овога предмета.

VII.

Саслушан је писмени реферат г. Јеермије Живановића, професора II београдске гимназије, о штампаној књизи „Шумадинче“, од пок. Сретена Пашића.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету,

О откупу *Шумадинчета*, збирнице цртица пок. Срете Пашића, част ми је изнети Савету ово своје мишљење:

Шумадинче је књига, која готово у свему може лепо да послужи оним читаоцима, којима је намењена, „одраслијој младежи“, како сам писац вели.

Покојни Пашић био је познат и са свога усменог причања, тако занимљива и тако жива, да се могло слушати по целе часове, и готово свакако га је с те стране знао, зажали је, што га је изненадна смрт омела, те није ставио на хартију повећи број својих доживљаја.

У *Шумадинчету* је десет његових успомена из прошлости, од којих је прва везана за почетак школовања (*Мој први час у основној школи*), а последња за доба, када је био школски надзорник, али су омет разуме се, од интереса за младу читалачку публику.

У књизи је све у складу: предмет подесан и свуда занимљив, стил прост и пријатан, језик чист, излагање сасвим природно и одмерно. И све је то задахнуто духом цуне искрености, осећате неку топлину, пријатност у неизвештачености, осећате да је *Шумадинче* књига једног доброг приповедача. Што је још може пре-

поручити омладини, то је и лепа тенденција, у колико се у којој пртици осећа, било у њеној целини (*Мали домаћин, Честито дете*), било у којој ситнијој појединости, где се писцу чинило подесно, да пружи савет и похвалан поступак, да упути на сличан поступак.

Шумадинче може да буде од интереса и за онога, ко би желео да позна многе наше сеоске прилике из доба пишчева шкодовања, али ја мислим, да су и раније поменуте одлике довољне, да се књига, о којој је реч, може откупити за поклон школској омладини. Добра штампарска израда и малена цена само иду у прилог мојој препоруци.

Молим, да ми се награда не одређује.

18. јануара 1911.
Београд.

Савету захваљан на поверењу
Јер. Живановић, проф.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да ову књигу може Министарство откупити за поклон школској омладини.

VIII

Саслушан је извештај управника Државне Штампарије од 14 ов. мес. Бр. 322 о изради Атласа за IV разред основних школа, чија је израда и коректура уступљена г. Драгутину Дероку, сунгенту, и према њему рад на спремању овога Атласа продужен је и у најкраћем времену отпочеће се штампање карата. Према овоме извештају Савет је одлучио: да се молба г. Владимира Вемића, учитеља у Белановици, сматра за беспредметну и врати Министарству.

IX

Саслушан је усмени реферат г. др. Јована Скерлића, ванредног професора Универзитета, о календару „Српска црква“, у издању Одбора Госпођа „Књегине Љубице“ а затим је дао мишљење: да се у будуће Главни Просветни Савет не упушта у оцену календара, као књига по све ефемерне вредности, те према томе и за овај календар не даје никакву препоруку.

Овим је састанак закључен.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НАСТАВА И КУЛТУРА

ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ¹

Доситије је први филозоф српски, Доситије је оснивалац нове српске књижевности, Доситије је први писао народним језиком, Доситије је јачи и важнији од свих својих савременика и претходника, Доситије је први министар просвете у Србији, Доситије је реформатор и просветитељ, Доситије има још пуно одлика које му дају велику важност и значај у историји српске књижевности, просвете и културе, — али је можда најлепше у њему његова фигура, еволуција његова талента и знања, то што је из ничега постао па дошао до највишега. Тако пространа еволуција ретка је у опште, код нас Срба нарочито, пошто је код нас скоро правило (или је то бар до скоро било) да књижевник остаје при својим првим способностима, при оном што му таленат да, а да се не развије ништа даље, у току своје књижевничке каријере.

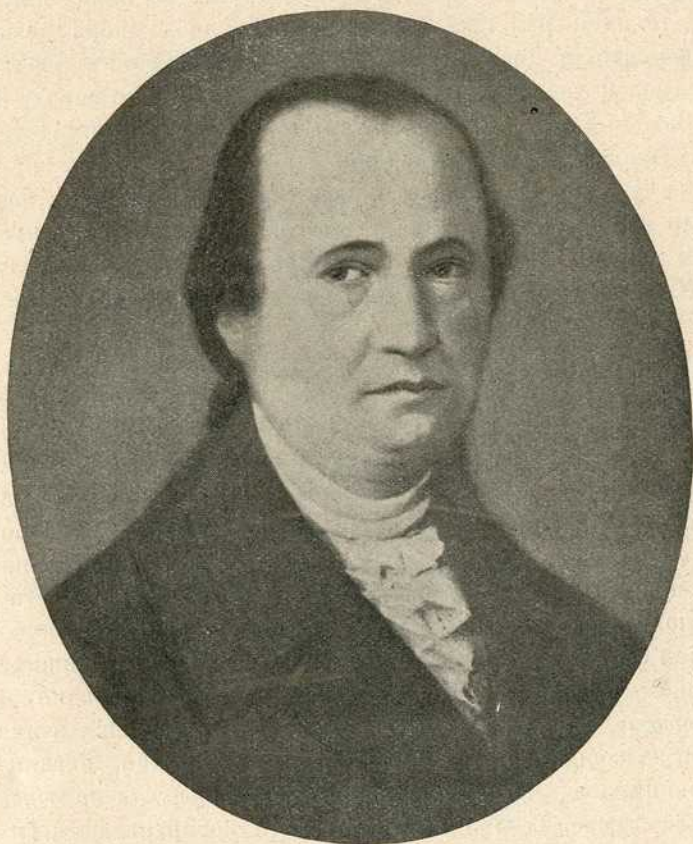
Рођен вероватно 1742. у Чакову у Банату, Димитрије, како је он назван на крштењу, почео је учећи занат, али га жеља за науком, коју је он тада гледао сву у црквеним књигама, одведе у манастир Опово у Срему, где проведе дуже времена, и где се 1758. и закалуђери и доби име Доситије. Јачим духовима манастирски живот обично не годи, и кајање ради калуђерења долази чим се дође до правог познавања ствари. Кајање је дошло и код Доситеја, и то врло рано; тим пре је то морало доћи што његова прва и моћна жеља не бејаше посветити се цркви него науци. Не дошавши ваљда још до двадесете године (1760), Доситије баца мантију о крушку, и оде у свет, потпуно разочаран у свом некадашњем пијетету према калуђерском сталежу.

Избегавши из манастира, Доситије прође многе земље, учитељујући и поучавајући приватне ученике. Најпре прође земље српске и хрватске: Хрватску, Далмацију и Црну Гору, затим друге балканске:

¹ Овај је чланак делимично штампан у „Наставнику“ од 1908 године.

Грчку, Албанију, Румунију, и Европску Турску уопште, најзад и друге источне земље, као један део Мале Азије (Смирна). У тим земљама, у којима се бавио десетак година (до 1771.), он научи доста језика: грчки, латински и талијански (румунски је знао још раније), и образовао се у моралним и филозофским наукама какве тада међу Грцима цветаху.

После, све у жељи за даљим учењем и све даље учитељујући, Доситије прође и познаде и западне и друге европске земље: Аустрију,

Немачку, Француску, Енглеску и нешто Италије и Русије, и у њима се у главном задржа преко тридесет година. Он научи немачки, француски, руски и енглески језик, и познаде што беше најбоље у тим књижевностима.

Напоследку, кад се Србија ослободила, Доситије пређе у ову (1807.), скраси се у Београду и проведе ту остатак свога живота, као најуваженији и највећи књижевни радник српски тога доба, као патриарх тадашње малене српске просвете и културе, као Волтер у Фернеју од прилике. Ту и умре 1811.

Његов живот, према томе, живот је једног од оних лепих и добрих духова који из ничега почну и далеко дотерају. То је живот човека који је необичном ревношћу и великим личним трудом од простог банатског шегрта постао европски образован човек, дошао на ниво тадашње књижевне културе, уживео се у лепу и трезвену моралну философију XVIII века, присвојио све културне идеје и особине које је тај просвећени век давао и ценно.

Природно је да ће такав човек, кад узме да пише, писати само за то да те идеје рашири. Ако он у исто доба добро познаје свој народ, као што је Доситије српски народ познавао, природно је да ће такав човек те идеје ширити само у колико је то народу потребно и доступно, да ће од њих бирати само оно што је најпрече и најважније. Тако је Доситије и радио.

Како је почео рано писати, још у младим годинама, кад је још врло мало знао, и целу науку гледао само у популарним практично-моралним списима новогрчким и талијанским, то су и његова прва дела (*Ижица*, *Венац од алфавита*, *Христоматија*) само превод или имитација таквих туђих списа.

Доцније, пошто се већ дуго бавио у западним земљама, он је, у зрелијој периоди свога живота, писао своја главна и најбоља дела. Написао је најпре своје најбоље дело *Живот и прикљученија* (I део 1783, II део 1788). У њему је, простим и разумљивим језиком, стилем пуним природности и живости, испричао и згодним рефлексцијама пропратио свој интересантни и угледни живот, од рођења скоро до педесете године своје. Дело је пуно јаке тежње за просвећивањем и пијетета према науци, као што је пуно и жестоких протеста против калуђерског незнања и беспосличења, које је Доситије лично осетио и при којем се разочарао у једној од својих разних и најлепших илузија.

Написао је, после, -- боље рећи: превео и прерадио -- једну збирку *Басана*; басне су из Езопа, Лесинга, Лафонтена, и имају дуге коментаре за собом, који су управо морални чланци, писани такође живо и занимљиво. Израдио је још *Собраније разних нравоучителних вештеј* (две свеске, 1793 и 1818; друга је посмртна, и носи наслов *мезимац*), а то је врло интересантна и богата збирка краћих састава (42 на број). Ту су најпре морални, философски и практични есеји о патриотизму, о љубави к наукама, о природи човековој, о истини, о читању, итд., у роду оних у Адисонову *Спектатору*, који је Доситију био једна од најмилијих лектира; позната *Визија Мирзина* ушла је у ту збирку из поменутог Адисоновог дела. Ту су, затим, моралне новеле, већином преведене, из Маризонтела (*Диузус и Лидија*, *Аделаида*) или другог кога тада омиљеног писца. Ту су новеле шаливе, као једна из Гоција (*Један цар и науца*), или приче источне, пуне алегорије и лепе моралне или философске тенденције, какве су тада

биле јако у моди. Ту су, напоследку, и комедије, као једна Лесингова (*Дамон*). Напоследку је израдио и једну *Етику* (1803), по талијанском писцу Соави, и у њој изложио главна, елементарна начела ове науке, али ни то не сувопарно и педантно, него често у тону козерије, пријатне и анегдотичне. Сва та дела имала су јак утицај на ондашњу публику, српску, хрватску, бугарску и румунску, и много су допринела буђењу и јачању културне и књижевне свести у Срба и Југословена.

*

Доситије још није проучен како би требало. У последње време проучавања о њему долазе на дневни ред, и у колико она напредују, титула Доситијева постаје све већа и значајнија. Она ће постати врло велика и врло значајна, кад се та проучавања потпуно приведу к рају.

II. II.

ПОДЕЛА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА ПЕРИОДЕ¹

I

Пре но што би се прешло на саму ствар, потребно је учинити извесне напомене.

Писац овога чланка стоји на гледишту српско-хрватског народног јединства, и држи да је немогуће *у целини* излагати српску или хрватску књижевност независно једну од друге. Може се назвати како се хоће: историја српско-хрватске књижевности, историја српске и хрватске књижевности, али књижевности оба дела нашега народа имају заједничког, поред језика и општега духа, још и толико додирних тачака и општих ознака, има и писаца и целих група писаца који се не могу прикључивати ни једној ни другој књижевности, и, најзад, као што се постигло јединство у језику, тако је данас очигледна и неоспорна тенденција ка јединству у књижевном раду. Зато је научно немогуће проучавати *у целини* једну књижевност без друге. Изузетно, могу се засебно проучавати поједини периоди обеју књижевности, и то више из практичних разлога, да се у нашој неразрађеној историји књижевности сврше детаљни и претходни послови за једну пространу књижевно-историјску синтезу. Због тога је у овом чланку реч *само о новој српској књижевности. у ужем смислу речи*, о књижевности која је у

¹ О овој теми говорио је писац овога чланка 10. децембра 1910 године, у *Друштву за српски језик и књижевност*. Извесне појединости из предавања су измењене, а неке нове појединости додате су.

XVIII веку поникла код Срба у Угарској, и која се проширила на сав православни, а само делимично на католички, део нашега народа.

Затим, цео овај чланак има карактер не нечега дефинитивног, но више консултативног. Питање о подели нове српске књижевности на периоде је прилично замршено, у сваком случају остаје нерешено, и од општег научног, а нарочито од школског интереса је да се приступи његовом решавању. Писац овога чланка прво ће изнети у прегледу раније поделе, затим ће изнети свој предлог једне нове поделе, са нарочитом молбом господи колегама наставницима српске књижевности по средњим школама: да проуче ову нову поделу, *обраћајући нарочито пажњу на њену практичну школску вредност*, и изволе казати своје примедбе.

II

Од наших историја књижевности има их неколико које не говоре о нашој новој књижевности.

1. Одлична, и још и данас потребна *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, од Г. Ватрослава Јагића, која је изашла у Загребу 1867 године, на жалост није одмакла даље од књиге I, и ограничила се на средњовековну књижевност, од VII до краја XIV века. У новом и великом делу г. Јагића *Исторја Славјанској Филологији* (Енциклопедија Славјанској Филологији. Издање оддѣленія русскаго языка и словесности Императорској Академији Наукъ. Санктпетербургъ, 1910.), има неколико глава које се непосредно тичу и историје нове српске књижевности (XIV, XV, делимично и главе: XIX, XXII, XXVI, XXVII). Ма колико да је Г. Јагић дао речи „филологија“ широк обим, инак његова изучавања, и ако корисна по књижевну историју, нису књижевно-историјска у правом смислу речи.

2. *Писма о књижевности српској и хрватској* од Јована Бошковића (Нови Сад, 1892.). Остављајући на страну питање о њеној оригиналности и научној вредности, и ова књига не даје потпуну слику српске и хрватске књижевности. Бошковић је дао преглед старе и средње, дубровачке, књижевности, са Андријом Качићем Миошићем закључно, без помињања и босанске и славонске књижевности.

3. *Преглед српске књижевности* Г. Павла Поповића (Београд, 1909.), најбољи и најпотпунији посао своје врсте који до сада имамо, првом књигом ограничава се на стару, народну и дубровачку књижевност. Друга књига обухватиће извесно локалне наше књижевности XVII и XVIII века и нову књижевност од XVIII века до данас.

Те три наше историје књижевности не обухватају нову књижевност, али их има неколико других које обухватају и тај највећи и најважнији период.

4. Хронолошки говорећи на првом месту је: *Paul Jos. Šafařík's Geschichte des serbischen Schriftthums* (auf dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček), Prag, 1865. Шафарикова књига, и ако није права историја књижевности, но више биографско-библиографски преглед *писмености*, садржи драгоцен материјал о нашим старијим писцима и књигама. Шафарик је ту дао 282 кратке биографије српских писаца од 1730 до 1830 године, као и преглед по врстама и родовима свију српских књига које су до 1830 године биле изишле. То је управо прво сређивање материјала. Праве поделе нема: писци су просто поређани азбучним редом: I Sprachkunde; II Redekünste: Poesie und Prosa; III Geschichte und Geographie; IV Philosophie; V Pädagogik; VI Mathematik; VII Natur- und Gewerbkunde; VIII Medicin; IX Jurisprudenz und Politik; X Theologie.

5. *Историја српске књижевности* од Стојана Новаковића, Београд; прво издање 1867, друго издање, Београд 1871 године. — То је једна од најранијих, али још увек од најбољих наших историја књижевности. За оно доба тешко је замислити да се могла боља и потпунија књига написати. Г. Новаковић као и Г. Јагић, са правом говори о целокупној нашој народној књижевности, и српској и хрватској. Нову српску књижевност („Трећи раздео: „Новија књижевност“ и „Књижевност Срба Источне Цркве“) дели овако (у „другом, сасвим прерађеном издању“):

I 1733—1814. (Први покрети. Приправа и буђење. Доситије, његови, следбеници и противници, школски и црквени правац). Почетак тога периода обележава се почетком рускога утицаја, а завршетак је прве књиге Вука Караџића *Мала црпостонародна српска исепарина* (Беч, 1814.). Ту се говори о руским учитељима Максиму Суворову и Емануилу Козачинском, Гаврилу Стефановићу-Венцловићу, Христифору Жефаровићу, Захарији Орфелину, Јовану Рајићу, Вићентију Ракићу, школским писцима (Стефану Вујановском, Авраму Мразовићу и Теодору Јанковићу Миријевском), Доситеју Обрадовићу, Јовану Мушкатиновићу, Алексију Везивићу, Григорију Трлајићу и Емануилу Јанковићу.

II 1814—1848. (Народни језик задобије своја права у књижевности. Вук Стеф. Караџић. Развијање српске књижевности на самосталнијем темељу и ширење њено у сав народ).

Почетак овога периода обележен је појавом прве књиге Вука Караџића, а завршен 1848, када се од прилике узима да је (1847) добиена победа народнога језика, појавом Караџићева превода *Новог Завјета*, Даничићева *Рата за српски језик и правопис*, Радичевићевих *Песама* и Његошева *Горског Вијениа*.

Ту је реч у првом реду о Вуку Караџићу, а затим Јовану Хацићу, Лукијану Мушицком, Сими Милутиновићу Сарајлији, Миловану Видаковићу, Богобоју Атанацковићу, Јовану С. Поповићу, Борђу Малетићу, Матеји Бану, Јовану Суботићу.

III. Поглед на правац и напредак књижевне радње после 1848.

То је преглед савремене српске књижевности. Ђуру Даничићу поклоњена је велика пажња. Ту се говори поред Његоша и о писцима омладинске школе: о Бранку Радичевићу, Змају Јовану Јовановићу, Ђури Јакшићу, Јовану Илићу, Јоксиму Новићу Оточанину, Јакову Игњатовићу, Кости Руварцу.

Г. Новаковић писао је ову књигу у цветном периоду школе Вука Караџића и Ђуре Даничића, када је она славила своју пуну победу, и када су се и писци и њихова дела проучавали и ценили са гледишта језика. Г. Новаковић је био Даничићев ђак, и као такав у главном је и радио књижевну историју српску. Због тога је нарочито истакао, и као полазне тачке појединих књижевних епоха узео поједине моменте борбе око језика: 1723, почетак продирања рускога језика; 1814, почетак борбе за народни језик; 1848, свршетак борбе за народни језик.

Г. Новаковић је нову српску књижевност заокружио у три периода, али је у сваком од тих периода засебно проучавао развитак појединих књижевних радова, отуда је његова подела изведена и на основу истицања појединих момената и на основу излагања развитка појединих књижевних радова.

Поред тога више филолошкога мерила у дооби српске књижевности на периоде, главни недостатак је што та књига није имала новијих издања, која би Г. Новаковић — као један од врло ретких еволутивних духова у нашем старијем нараштају — модернизовао, попуњавао и проширивао. Овако, данас, када су се наше књижевне студије знатно развиле, његова књига има недостатака и празнина; она се завршује 1870 годином, управо у тренутку када почиње цветати и модернизовати се наша књижевност.

6. *Лекције из историје српске књижевности*. По Новаковићу, Пипину и својим биљешкама за своје ученике и ученице саставио *Ј. Љепавица*. Цетиње, 1896.

„Новију Књижевност“ Г. Љепавица прегледа више мање доследним хронолошким редом: стање српске књижевности у Угарској у почетку XVIII века, Јован Рајић, Доситеј Обрадовић, „Други радници“ (Павле Соларић, Јован Мушкатировић, Атанасије Стојковић, и т. д.), „Први почетци забавне књижевности у повезаном слогу и драматике“, Вук Ст. Караџић, „Забавна књижевност у другој десетини овог вијека“ (XIX), Симо Милутиновић, Јован Ст. Поповић, Мидован Видаковић, Јован Суботић, Богобој Атанацковић, „Други драмски писци“ (Јоаким Вујић, Ђорђе Малетић, Матија Бан), „Журналистика“; „Нови правац у умјетном пјесништву“: Бранко Радичевић, П. П. Његош, Змај Јован Јовановић, Ђуро Јакшић, Стеван Каћански, Љубомир П. Ненадовић,

Јован Илић, Милорад Шапчанин, Лазо Костић, Милован Глишић, Јаков Игњатовић, Владан Ђорђевић, Милан Милевовић, Стјепан Митров Љубиша, Лаза Лазаревић; „Књижевност у Хрватској, Далмацији, Црној Гори, Босни и Херцеговини“. — Књига Г. Љепаве је скроз неоригинална и несистематска, и на њој није потребно нарочито заустављати се.

7. *Лекције из историје српске књижевности*. За своје ученике штампана *Живојин П. Симић*, професор. Београд, 1897. — Г. Симић даје своју поделу нове српске књижевности („III доба“). Пре свега, у уводу говори, о књижевним приликама српским у првим десетинама XVIII века и о књижевном језику у целом XVIII веку. — а за тим „III доба“ дели на три „доба“: „У новој српској књижевности разликују се три доба: *Прво доба* траје од почетка [подразумева се: XVIII век] па до Вука Ст. Караџића (1814). У њему влада језик руско-словенски и славено-србски, и неодређен правац. Противу тога обадвога устаје у том добу Доситије Обрадовић, пише народним језиком и књижевности даје савремени правац. — *Друго доба* почиње од почетка радње Вука Ст. Караџића (1814) па траје до 1847. У том добу се води борба о увођењу народнога језика и новoga правописа у књижевност, и завршује се победом Вуковом. — *Треће доба* почиње од 1847. У њему се књижевност развија на чисто народном језику у правцу савременом а на основи народнога живота“.

Г. Симић је овако груписао писце нове српске књижевности:

Прво доба. Писци школских књига. Гаврило Стефановић-Венцловић — Јован Рајић — Доситеј Обрадовић — Алексије Везилић — Григорије Трлајић — Гаврило Ковачевић — Вићентије Ракић — Константин Маринковић — Атанасије Стојковић — Никола Шимић — Аврам Мразовић — Јован Живковић — Јован Дошеновић — Лука Милованов — Емануило Јанковић.

Друго доба. Вук Ст. Караџић — Димитрије Давидовић — Јоаким Вујић — Лукијан Мушички — Милован Видаковић — Сима Милутиновић Сарајлија — Ђорђе Магарашевић — Јован Хацић — Јован Ст. Поповић — Др. Јован Стејић — Људевит Гај — Станко Враз.

Треће доба. Ђуро Даничић — Петар П. Петровић Његош — Бранко Радичевић — Петар Прерадовић — Иван Мажуранић — Богобој Атанацковић — Јаков Игњатовић — Љубомир Ненадовић — Стјепан Митров Љубиша — Ђура Јакшић — Змај Јован Јовановић — Јован Илић — Др. Јосиф Панчић.

Подела нове српске књижевности у књиги Г. Симића кипти грешкама сваке врсте, несагласностима и недостатцима. Пре свега у „III добу“ одједном се почиње говорити о хрватској књижевности, о којој није

раније било помена. И то од Хрвата се узимају само неколико писаца; Људевит Гај, Станко Враз, Петар Прерадовић и Иван Мажуранић. Они се насилно чупају из своје природне средине и исто тако насилно уносе у групу писаца искључиво српске књижевности. Уносе се писци који никада нису имали никакве везе са књижевношћу, као Јосиф Панчић, којим се завршују ове *Лекције из српске књижевности*.

Подела на периоде изведена је по Г. Стојану Новаковићу, али без доследности. Филолошко мерило још јаче је истакнуто: тако се доба од 1814 до 1847 назива добом Вука Ст. Караџића, и поред њега говори се о писцима сасвим разних књижевних схватања и назоре о језику и о правопису. Цело треће доба има за средиште Ђура Даничића, који није био књижевник, и који је врло мало и врло слабо радио на правој књижевности. У том трећем добу изостављени су карактеристични писци омладинскога доба, као Лаза Костић, Стеван Влад. Каћански и Јован Грчић-Миленко; о врло важном идејном и књижевном покрету седамдесетих година нема ни речи; и што је чудновато, у тој књизи која је на свет изашла 1897 не говори се о најважнијим новијим писцима нашим: о Миловану Ђ. Глишићу, Лази К. Лазаревићу, Јанку Веселиновићу, Сими Матавуљу, Војиславу Ј. Илићу, да оставимо на страну друге мање познате.

Г. Симићу је у опште одсуствовао сваки критеријум. У „првом добу“ он говори о писцима који сасвим иду у „друго доба“, као што је случај са Јованом Дошенивићем и Луком Миловановим; он заборавља и да помене важне и карактеристичне писце нашега XVIII века, у првом реду Захарију Орфелина, претходника Доситеја Обрадовића, потом Павла Ђулинца и Јована Мушкатиновића, а помиње опекурне и потпуно непотребне писце, којима има само библиографија да се бави, као што су Никола Шимић, Костантин Маринковић и Јован Живковић; најзад, хронолошки рад је потпуно испретуран, тако да се о Павлу Соларићу говори пре но о Алексију Везилићу, Григорију Трајићу и Вићентију Ракићу, а о Луки Милованову пре но о Емануилу Јанковићу! У „другом“ и „трећем добу“ исто тако призвољност, недоследност и неред.

8. *Povijest književnosti hrvatske i srpske*. Napisao Dr. Gjuro Šurmin. Zagreb. 1898. — Г. Шурмин је наставио стару добру традицију наших историчара књижевности из шездесетих година, Г. Г. Ватрослава Јагића и Стојана Новаковића, и дао историју наше целокупне књижевности, и српске и хрватске. Целу српску, — православну и ћириловску — књижевност поделио је на два дела: „Прво доба, стара српска књижевност“, и друго доба нова српска књижевност. Нову српску књижевност дели на ове периоде:

1. *Смјер црквено-словенски до 1814*. Гаврило Стефановић. Руски учитељи. Јован Рајић. Захарија Орфелин. — Школски писци. — Доситеј Обрадовић — Павле Соларић — Јован Мушкатиновић — Алексије

Везић — Григорије Трајајић — Гаврило Ковачевић — Вићентије Ракић — Атанасије Стојковић — Јован Дошеновић — Лука Милованов — Емануил Јанковић — Јоаким Вујић — Милован Видаковић.

2. *Борба за народни језик од 1814 до 1847.* Димитрије Давидовић — Лукијан Мушицки — Јован Хаџић — Сима Милутиновић Сарајлија — Јован Ст. Поповић — Вук Ст. Караџић.

3. *Књижевни рад од 1847 до 1868 године.* („Ово вријеме носи на себи биљег изучавања народног језика у погледу научном, а у поезији добива своје мјесто дух народне поезије“).

Ђуро Даничић — Бранко Радичевић — Петар Петровић Његош — Јован Суботић — Богобој Атанацковић — Јаков Игњатовић — Ђура Јакшић — Љубомир Ненадовић — Јован Илић — Змај Јован Јовановић — Ђорђе Малетић — Матија Бан — Стеван Влад. Каћански — Јован Сундечић.

4. *Књижевност од год. 1868.*

Милан Ђ. Милићевић — Стјепан Митров Љубиша — Коста Трифковић — Милорад Шапчанин — Др. Милан Јовановић — Владимир Јовановић — Др. Владан Ђорђевић — Драгутин Ј. Илић — Војислав Ј. Илић — Лаза К. Лазаревић — Јанко Веселиновић — Симо Матавуљ — Нићифор Дучић — Кнез Никола.

И Г. Шурмин је ишао за Г. Новаковићем и поделу извршио по моментима борбе око књижевног језика. Ново је што је од 1868 — када је узаконен нов правопис у Србији — отпочео рачунати модерну књижевност српску, и што је знатно место дао живим и савременим писцима. Иначе, и код њега има и сувишног истицања филологије и филолога-некњижевника, и уношења некњижевних имена, и поремећен хронолошки ред.

9. *Историја српске књижевности.* Саставио Јован Грчић. I издање, Нови Сад, 1903. Друго, поправљено и допуњено издање, Нови Сад, 1906.

„Трећа периода“, „Новија српска књижевност“, дели се код Г. Грчића у три дела:

Први одсек: од Доситеја до Вука. Руски учитељи. Школски писци. Христифор Жефаровић. Доситеј Обрадовић. Павле Соларић. Михаило Витковић. Јован Рајић. Герасим Зелић.

Други одсек: од Вука до Бранка и Даничића..

Вук Ст. Караџић. Димитрије Давидовић. Јоаким Вујић. Милован Видаковић. Лукијан Мушицки. Сима Милутиновић Сарајлија. Ђорђе Магарашевић. Јован Хаџић. Тодор Павловић. Јован Ст. Поповић. Јован Стејић. (У „додатку“: „Илирски покрет“, са хрватским писцима, поред којих су и неколико српских).

Трећи одсек: од Бранка и Даничића до наших дана.

Ђуро Даничић. Јован Вошковић. Стојан Новаковић. Бранко Радичевић. Петар II Петровић-Његош. Јован Суботић. Никанор Грујић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Ђорђе Малетић. Матија Бан. Јоксим Новић-Оточанин. Јован Илић. Љубомир П. Ненадовић. Ђорђе Рајковић. Јован Сундечић. Јован Ђорђевић. Стеван Влад. Каћански. Бура Јакшић. Змај Јован Јовановић. Лаза Костић. Мита Поповић. Милаан Кујунџић. Милорад Поповић-Шапчанин. Богорој Атанацковић. Јаков Игњатовић. Стјепан Митров Љубиша. Лаза К. Лазаревић. Симо Матавуљ. Илија И. Вукићевић. Јанко М. Веселиновић. Кнез Никола Петровић. Милаан Јовановић „Морски“. Коста Трифковић. Антоније Хаџић. Војислав Ј. Илић. Владимир М. Јовановић. Илија Огњановић Абуказем. (I Додатак: „Кратак преглед научне књижевности у Срба за последњих педесет година“. II додатак: „Књижевност у Хрвата од илирског покрета амо“).

Подела Г. Грчића, са свим својим безбројним материјалним грешкама, учињена према старијим поделама сасвим на филолошком основу, са једном општом збрком, збрком науке и књижевности, српске и хрватске књижевности, без књижевнога критериума, без реда и без логике, јесте један од најгорих покушаја своје врсте. Школска вредност ове књиге, намењена у првом реду школској употреби, стоји испод сваке критике.

10. Проф. *Андра Гавриловић*: *Историја српске и хрватске књижевности народнога језика*. С поговором о будућности књижевне заједнице. I и II свеска. Београд, 1910.

Обе свеске ове књиге посвећене су новој српској и хрватској књижевности.

У „Уводу“ има два дела: „Раније тековине“ („Прелазак од српско-словенског на српски језик“; „Рачани“: Кипријан, Јеротије, Венцловић; Оглед прозе; Српске школе у XVIII в.“); други део: „Преокрет“ („Руска школа — Српска Штампарија — Подела књижевности“).

I одсек: <i>Новак</i>	{	први део: <i>Школска књижевност</i> .
		други део: <i>Црквено-богословска књижевност</i> .
		трећи део: <i>Историјска књижевност</i> (Први покушаји — Јован Рајић).
		четврти део: <i>Забавна књижевност</i> { I глава: Песме II глава: Драма III глава: Проза
		пети део: <i>Повремена књижевност</i> { прва глава: „Магазин“ друга глава: Новине
II одсек: <i>Светозар</i>	{	I део: <i>Гласници</i> .
		II део: <i>Доситије Обрадовић</i> (I глава. Живот. II Морални развитак Доситијева. III Књижевни развитак Доситијева. IV Дело Доситијево. V језик. VI Доситијева утицаја).
		III део: <i>Појединци</i> (Павле Соларић, Јован Дошеновић, Сава Мркаљ, Лука Милованов-Георгијевић).
		IV део: <i>Забавна књижевност</i> { I глава: <i>Песме</i> . (Поједини покушаји. — Јован Дошеновић. — Лука Георгијевић). II глава: <i>Драма</i> . III глава: <i>Проза</i> .

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Трећи одсек:
Борба

- I глава: *Вук Караџић до 1837.*
 II глава: *Полемика* (Вукове критике и одбране. — Помоћ Д. Мушицкога. — Ђ. Магарашевић. — Д. Давидовић. — Адам Драгосављевић.)
 III глава: *Упоштење усмене књижевности у писмену.* (Романтични правац. — Разна бележења. — Први почеци скупљања. — Јернеј Копитар. — Копитар и Вук. — Вукова издања. — Вукови певачи. — Преводиоци и хвалиоци. — Остале врсте.)
 IV глава: *Илирство.*
 V глава: *Обнављање борбе* (Милош Светић као вођ опозиције. — Вук и Светић. — Нови Завјет. — Буро Давичић у борби. — Довршетак полемике. Живот. — Бранко Радичевић као борац. — Победа. Вукова старост.)

Четврти одсек:
Књижевни развитак

I Поезија

Лирика

- I део: *Класицизам* { I глава: *Увод. Поезија и живот.*
 II глава: М. Светић. Остали.
 II део: *С. Милутиновић и П. П. Његош* { I глава: *С. Милутиновић.*
 II глава: *П. П. Његош.*
 III део: *Утицај немачке поезије.*
 IV део: *Дубровачки обрасци — Јан Колар.*
 I глава: *Поглед на догађаје.*
 II » *Први песници.*
 III » *Станко Враз.*
 IV » *Бранко Радичевић.*
 V » *Некоји следбеници.*
 VI » *Петар Прерадовић.*
 VII » *Романтичари другог реда.* (О. Утјешеновић. — Љ. П. Ненадовић — М. Пуцић — Појединци).
 VIII » *Јован Илић.*
 IX » *Јован Јовановић.*
 X » *Буро Јакишић.*
 XI » *Даљи следбеници.* (С. Каћански — Јанићије Костић — А. Поповић — Ђ. Рајковић — С. Лазаревић — Остали — Ј. Грчић-Миленко — Даљи песници.)

Епска поезија

- I део: *Народни стих* { I глава: *Јован Суботић.*
 II » *Остали песници.*
 II део: *Иван Мажурановић.*
 III део: *Књижевни певаче* { I глава: *Никанор Грујић.*
 II » *Даљи покушаји — М. П. Шапчанин. — Н. В. Ђорџић.*

Приповетка: Ј. С. Поповић, Илири. Б. Атанацковић, Илири и даље. Ј. Игњатовић, Ч. Мијатовић, М. П. Шапчанин, В. Ђорђевић, А. Шеноз, Следбеници. С. Љубиша, М. Ђ. Милићевић, М. Ђ. Глишић и други.

[У „*додатку*“, Г. А. Гавриловић говори о „*Ограницима лепе прозе*“].

Ограници лепе прозе

Комедија
Драма

- I глава: *Путопис* (Љ. П. Ненадовић, Остали.)
 II » *Хумор и сатира.*
 I глава: *Први писци.*
 II » *Јован Ст. Поповић.*
 III » *Драматичари илирскога доба.*
 IV » *А. Николић, Ђ. Малетић, М. Бан.*
 V » *Јован Суботић.*
 VI » *Ђ. Јакишић и Д. Костић.*
 VII » *Остали писци.*
 прва глава: *Јован Ст. Поповић.*
 друга » *Издаци илризма.*
 трећа » *Доба Косте Трифковића.*

WWW.UNI-IB.RS
 Поглед на новине и на књижевна друштва. Поглед на националну науку. (I Научно обрађивање језика; II Народна и књижевна историја; критика; III Географија и етнографија; усмена књижевност; IV Проучавање природе српских и хрватских земаља).

Доба нових утимаја	Песма	I глава: Ратњи наглашаји. (А. Палмовић. Б. Арнолд. Х. Бадалаћ. Ј. Храниловић. Ј. Милаковић. Д. Врзак. Ј. Томић. В. М. Јовановић. Другутин Ј. Илић.
		II » Војислав Ј. Илић.
		III » Партијски бард.
		IV » Пред новим: (А. Шантић. М. Митровић. М. Јакшић. Р. Ј. Одавић. Ј. Димитријевићка. А. Тресић-Павичић.
		V » Служије Страхимир Крањчевић.
		VI » Млада Хрватска.
		VII » Српски модернизам.
		VIII » Посебне појаве.
Припо- вешке	Д. К. Лазаревић. Ј. М. Веселиновић. С. Матавуљ. Е. Кумичић. Љ. Бабић-Бадски. Појединци. Д. Комарчић. Д. Ј. Илић. С. Сремац. Б. Нушић. П. П. Вукићевић. Св. П. Ранковић. Т. П. Костић. Б. Станковић. По покрајинама. Хумор и сатира. Појединци. Преводи.	
		Драма { Гласници новог доба. Њво Војиновић. Б. Б. Нушић. С. Туцић. М. Беговић. М. Николић. Поједини помени.

Најзад, „Неколико речи о будућности књижевне заједнице.“

Да оставимо на страну све остале рђаве стране савршено неупотребљиве књиге Г. А. Гавриловића, али само ова подела је тако несрећна да јој се ништа равно не може наћи ни у једној светској историји књижевности. Немогуће је ухватити према чему је Г. Гавриловић вршио своју деобу, и из које намере. Оно што њу одликује то је збрка, на свима странама и потпуна, збрка између књижевности и науке, збрка у основним књижевним појмовима, збрка између српске и хрватске књижевности, збрка у појединим идејним и књижевним моментима, збрка књижевних радова и особних имена. Ко уладне у читање ове збуњене књиге, није у стању из ње изићи. А за школску употребу њу чине немогућном не само нетачне идеје и силне материјалне грешке, но и ова јединствена подела, коју је довољно прегледати па видети сву њену апсурдност и неупотребљивост.

11) Г. Павле Поповић је у Прегледу нове српске књижевности (Наставник, 1907, књ. XVIII) дао поделу по вековима: XVIII век као целина, прва половина XIX века, друга половина XIX века, но у тим периодима опет је редом проматрао развитак појединих родова.

12) Г. Др. Тихомир Осгојић у својој књизи Српска Књижевност од Велике Сеобе до Доситеја Обрадовића зауставио се таман онде где отпочиње наша права књижевност. Али у оцени на књигу Српска Књижевност у XVIII веку, у *Archiv für slavische Philologie* (1910, XXXII Band), он износи могућност овог обележавања првих периода нове српске књижевности:

I 1690—1783, од сеобе Срба у Угарској па до појаве прве штампане књиге Доситеја Обрадовића, дакле оно доба о коме је он говорио

у својој књизи *Српска Књижевност од Велике Сеобе до Доситеја Обрадовића*. То је доба руског утицаја и теологије.

П 1783 до 1811 или до 1814, од прве штампане књиге Доситеја Обрадовића па до смрти његове (1811), када од прилике пада и појава и неколико важних новина у српском књижевном и културном животу: *Сало дебелог јера, либо азбукопретрес* Саве Мркаља (1810), почетак *Новина Србских* Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића (1813), појава прве књиге Вука Караџића (1814).¹⁾

III

Поделе, као што се види, чињене су у главном, на основу филолошких борби, или ради излагања историје појединих књижевних радова. У већини случајева мешала су се оба критериума, а често се задовољавало и више мање хронолошким излагањем биографија појединих писаца.

Филолошки критериум истакнут је код нас пре четрдесет година, у часу када су идеје Вука Караџића славиле своју пуну победу, у цветно доба Даничићеве школе, када су се старији писци ценили према томе: јесу ли били противници или присталице Вука Караџића, и када се у целој историји српске књижевности видела само борба око језика и правописа. Ми данас не подцењујемо прави значај борбе за народни језик и упрошћен правопис, али ми тој борби не придајемо више важности но што она у ствари има. Поред питања о језику и правопису било је у српској књижевности још многих других и важних питања која су се решаваала, и немогуће је упростити сав наш књижевни живот на Вукову и анти-Вукову школу. Па баш и у самом питању о језику и правопису ми не заборављамо да је пре Вука Караџића и Бура Даничића био и Захарија Орфелин и Емануило Јанковић, а нарочито Доситеј Обрадовић. Нама изгледа нетачно груписати сав књижеван живот српски у првој половини XIX века око Вука Караџића,

¹⁾ И страни писци који су писали о новој српској књижевности чинили су извесне деобе, али у много мањим сразмерама. А. Н. Пилип у делу *Исторія славянскихъ литературъ* (Издание второе, вновь переработанное и дополненное. Том I. С. Петербургъ. 1879) има ова поглавља: „Новая сербская литература“ (почетак XVIII века; славено-сербска школа; Јован Рајић; Доситеј Обрадовић; Вук Караџић; делатност српских писаца у Аустрији и у Кнежевини. Његош. Књижевни рад православних Срба у Далмацији. Босна. Научна делатност). Цела једна глава проучава „Народну поезију Срба“.

Др. Јосеф О. Карасек у прерађеном и попуњеном руском издању своје првобитно немачке књиге (Д-рљ Осипъ О. Карасекъ: *Исторія славянскихъ литературъ*. Переводъ съ нѣмецкаго А. Двига. Под редакціей и съ дополненіями автора. С. Петербургъ, 1910(?) има ову поделу: Српска књижевност периода Доситеја Обрадовића и Вука Караџића до половине XIX века; „Српска књижевност најновијег времена“, I проза, II поезија.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који је био скупљач народних умотворина и писац прве српске граматике и речника народног језика, али који није био књижевник у правом смислу речи, и чије идеје о правој књижевности биле су и несталне и нетачне. Ми не можемо давати у историји наше књижевности значаја Ђури Даничићу, који је са књижевношћу био у врло далекој вези. Као и свуда у свету, тако и код нас последњих година изведен је развод брака између филологије и књижевности, и ми у историји српске књижевности данас радимо са књижевним критериумом, водећи више рачуна о историјско-културним и социјално-политичким појавама но о филолошким контроверзама. Због тога је данас немогуће вршити поделу периода српске књижевности на основу борби око језика и правописа, остављати и даље Вука Караџића и Ђура Даничића као централне личности српске књижевности.

Исто тако није за усавајање излагати историју српске књижевности по развоју појединих књижевних радова. Пре свега, књижевни радови су у опште недовољно неопредељени, и данас су прилично нереални појмови. Називи и одредбе појединих књижевних радова остали су нам из класичних књижевности. Када су стари реторичари чинили та уопштавања и одређивања то је било само свођење у формуле једне већ раније, под нарочитим условима створене књижевности. Та класичарска поетика и реторика живела је у хришћанском свету, нарочито почев од Обнове, зато што је хришћански свет интелектуално и књижевно живео од капитала класичне старине. Псевдокласицизам је само терање до крајњих граница тога стања ствари. Али данас, после романтизма и реализма, када су многи стари књижевни родови потпуно ишчезли, а нарочито када су се многи књижевни родови изменили или сасвим нови створили, — данас је немогуће држати се тих старинских калупа, у које више књижевна стварност не улази. Нарочито нова књижевност толико се ослободила од старих шаблона, и све више иде путем слободе инспирације и слободе облика, да класична терминологија застарело звучи када је реч о модерним књижевним творевинама.

Поред тога општега разлога, постоје и наши, специјални и практични, разлози, који нам саветују напуштање изучавања историје књижевности по родовима. Са изузетком дубровачке књижевности и неколико писаца из почетка XIX века, у нашој неразвијеној књижевности, где је било мало старих традиција и школених утицаја, слабо се водило рачуна о наредбама старих реторика, и од првога часа код нас је било одсуство појединих родова, збрка између појединих родова, радило се по сопственом надахнућу и ишло се то нагону новим путем. Има књижевних дела наших, и то врло важних (*Горски Вијенац*, на пример, или у новије доба *Јазавиц пред судом* Петра Кочића), које је на основу старих реторика тешко, ако не и немогуће класифико-

вати. Нарочито piscи последњег времена напустили су све те старе класичарске традиције, и сасвим самостално развијају се. Најзад, непрегледно је, а за школску употребу незгодно говорити о једном истом piscу на неколико места, у одељцима о појединим књижевним родовима на којима је он радио. Тиме се може бити добија појам како се развијао један књижеван род, који је на крају крајева, једна апстракција — али се не добија пуна и јасна слика о једном piscу, који је живо биће, а да не говоримо што се не стиче слика о једном тренутку, правцу, школи у књижевности, о књижевности као живом организму који се развија.

Поред та два система поделе могло би бити говора и о трећем, о подели на поједине локалне и провинцијске књижевности. То се могло чинити све до тридесетих година XIX века, али тада нестају све наше старије локалне књижевности, и дубровачка, и босанска, и славонска, и кајкавска, и сав књижеван рад групише се у српску и хрватску књижевност, које, усвајањем једнога књижевнога језика и под утицајем модерних идеја, приближују се и теже ка спајању.

Делити нашу књижевност по покрајинама данас је немогуће; изучавати је по развиту књижевних родова нереално је и непрегледно; узети као критеријум поделе на периоде филолошке борбе, није књижевно и нетачно је.

Најбољи начин да се среде књижевни појави и да се групишу књижевни радници, — то је истаћи главне идеје једнога времена, истаћи оно што је piscима више или мање било заједничко. *Закон ритмичности* у књижевној историји од пресуднога је значаја: књижевност у својој целини клати се као клатно шеталице од лева на десно и од десна на лево, од периоде у којима влада разум до периоде у којима влада осећање, и обратно. Ма како да је наша књижевност млада и још неразвијена ипак се у њој могу спазити и обележити одређени интелектуални и књижевни правци, са свима преливима и прелазима.

Према томе нова српска књижевност, од почетка XVIII века па до данас, могла би се овако представити и поделити.

I

Рационализам.

(Од почетка XVIII века па до почетка XIX века).

а) Моменти и одлике:

Долазак знатног дела српског народа са Балкана у Аустрију. Поступно и брзо улажење у нову културу. Напуштање средњовековног и византијског утицаја и усвајање модерне и западне културе. Стварање грађанског сталежа. Почетак школе и просвете; и јављање световнога духа.

6) Писци:

1) Писци који продужују стару српску писменост, али који почињу потпадати под утицај модерних књижевности. Књижевни језик српско-словенски; неки од њих почињу се служити и народним језиком. Српских штампарија још нема, и дела тих писаца остају у рукописима, и за то цела та група бива без утицаја.

Киријан Рачанин

Гаврило Стефановић Вениловић

Гроф Ђорђе Бранковић.

2) Утицај руских учитеља и црквене књижевности. Од 1730 нагло продирање руско-словенског језика и у цркву и у школу и у књижевност. Ретке књиге се штампају ван српских крајева, у Бечу или у Москви. Језик руско-словенски.

Христифор Жефаровић

Владика Василије Петровић.

3) Световни дух у књижевности почиње се јављати. Почетак рационализма, који је пореклом из Русије, из епохе Петра Великога. Поред црквених људи почињу на књижевности радити и световњаци. Обилнија књижевна производња. Оснивање штампарија за српске књиге у Бечу и у Венецији. Први почетци употребе народнога језика и грађанске азбуке. Почетци просветне организације и школске књижевности.

Зазарија Орфелин

Павле Булинац

Јован Рајић.

4) Рационализам, из непосредних, западних извора. Почетак школовања на западним универзитетима. Уношење ширих националних идеја: национализам над конфесионализмом. Сукоб са црквом. Просветни идеали. Прве српске средње школе и први листови. Народни језик. Тежња ка упрошћавању азбуке и ка народном језику. Центар књижевне делатности Беч. Утицај рефорама Јосифа II. Књижевност световњачка, грађанска и слободоумна.

Доситеј Обрадовић. (Јако истаћи његову личност и његову улогу. Представити га као централну личност српске књижевности у XVIII веку, и груписати сву ту књижевност око његове личности).

Јован Мушкагировић.

Алексије Везивић.

Емануило Јанковић.

Григорије Трлајић.

Атанасије Стојковић.

Павле Соларић.

II

Од рационализма ка романтизму.

(Од почетка XIX века па до четрдесетих година XIX века).

Моменти и одлике.

Прелазно доба. Утицај идеја Доситеја Обрадовића траје и про-
дужује се све до половине XIX века. Основна идеја: поука, про-
света, национално васпитање. Писци су претежно дидактичари и на-
ционални васпитачи.

Књижевност, дотле ограничена на Угарску, јавља се и у обнов-
љеној Србији, у Далмацији и у Црној Гори. Оснивање српских штам-
парија у Београду и на Цетињу. Оснивање српских учених и књижев-
них друштава: Матике Српске у Пешти и Друштва Српске Словесности
у Београду. Први српски алманаси и књижевни часописи. Стварање
српске штампе. Угарски Срби прелазе у Србију, и у њој се ствара
нов књижеван центар.

Утицај класичарске књижевности слаби, и уступа утицају не-
мачке књижевности с краја XVIII и из почетка XIX века, и утицају
српске народне поезије. Немачка идеалистичка филозофија. Поступна
инфилтрација романтичких доктрина.

Славно-српски језик се губи, а место њега долази један „средњи
стил“, мешавина између црквенога и народнога језика, али стално и
поступно све више се улази у народни језик. Црквена азбука се напу-
шта, и сасвим се усваја грађанска.

Писци:

- 1) *Лукијан Мушички*
Јоаким Вујић
Милован Видаковић
Михаило Витковић
Димитрије Давидовић
Борђе Магарашевић
Теодор Павловић.

Песничка школа „објективне лирике“:

- Јован Хаџић*
Борђе Малетић
Јован Суботић
Никанор Грујић
Васа Живковић
Љубомир П. Ненадовић
Милица Стојадиновић Сркиња
Сима Милутиновић Сарајлија
Јован Ст. Поповић
Петар Петровић Његош.

III

Романтизам.

(Од почетка четрдесетих година до почетка седамдесетих година).

Моменти и одлике.

Утицање немачкога романтизма преко словенских романтичара у Аустрији. Јернеј Копитар, Јан Колар, Људевит Штур. Панславизам. Скупљање народних песама, подизање народнога језика на ступањ књижевнога језика. Одстрањивање од западне културе и старих и модерних западних књижевности, и истицање народне културе, апсолутног национализма и народне поезије, певање према народним узорима.

Центар интелектуалне и књижевне делатности Нови Сад и Јужна Угарска. Страни утицаји: немачки и мађарски. Тесна веза и паралелан рад између „обе Србије“: Кнежевине Србије и Војводине. Уједињена Омладина Српска. Либерализам. Панербизам: „Срби сви и свуда“.

Шекспир. Оријентализам. Нова историјска драма. Цветање лирске поезије.

Пуна победа народнога језика и новoga правописа.

Инфилтрација реализма.

Писци:

- 1) Вук Ст. Караџић
- 2) Бранко Радичевић
- 3) Змај Јован Јовановић
Лаза Костић
Ђура Јакшић
Стеван Влад. Каћански
Јован Илић
Јоксим Новић-Оточанин
Јован Сундечић
Јован Грчић-Миленко
Милорад П. Шапчанин
- 4) Богобој Атанацковић
Чедомил Мијаговић
Стјепан М. Љубиша
Павле Марковић Адамов
- 5) Коста Трифковић
- 6) Коста Руварац.

IV

Реализам.

(Од почетка седамдесетих година до почетка XX века)

Моменти и одлике.

Реакција против омладинске сентименталности и реторике. Враћање ка здравом разуму: позитивизам, материјализам.

Ворба противу либерализма: демократизам и социјализам. Руски утицај: Чернишевски, Доброљубов, Писарев; у књижевности: Гогољ, Тургенев. Напади на поезију, култ егзагтних наука, природњачки дух. Политичке и социјалне преокупације.

Падање поезије, дизање приповетке; стварање сеоске приповетке. Сликање свакодневног живота и обичних људи: реализам.

Књижевни центар преноси се у Србију. Почетак књижевног рада у Босни и у Херцеговини.

Почетак артизма у поезији и књижевне критике.

Писци:

- 1) *Јаков Изњатовић*
Милован Ђ. Глишић
Лаза К. Лазаревић
Јанко Веселиновић
Светозар Ранковић
Симо Матавуљ
Стеван Сремац
Радоје Домановић
Светозар Ђоровић
- 2) *Војислав Илић*
Владимир Јовановић
Милорад Митровић
Алекса Шантић
Милета Јакшић
- 3) *Бранислав Ђ. Нушић*
- 4) *Светозар Марковић*
Светислав Вуловић
Љубомир Недић.

V

Најновија књижевност.

(Од почетка XX века).

Моменти и одлике.

Одсуство одређених школа. Слобода инспирације и одсуство праваца. Нов утицај модерне француске књижевности. Западњаштво.

У поезији: артизам, симболизам, декадентски покушаји; поезија личне искренности; извесна обнова патриотске поезије, али са више дискреције, литературе и социјалног елемента но у доба романтизма.

У приповетци: лиризам, сенсуалност и социјално осећање. Варошка приповетка.

Драма иде до бруталног натурализма.

Књижевна критика се модернизује и развија у засебну књижевну врсту.

Интелектуална и књижевна хегемонија Србије. Јако улажење Босне и Херцеговине у српску књижевност. Повећавање читалачке публике, књижевно и културно јединство народа све више ојачава приближавање српске и хрватске књижевности.

- 1) *Јован Дучић*
Милан Ракић
Стеван Луковић
Вељко Петровић
Милан Турчин
Милорад Петроваћ
Велимир Рајић
Даница Марковић
Сима Пандуровић
- 2) *Борисав Станковић*
Петар Кочић
Иво Ћшиќо
Милутин Ускоковић
Радован Перовић-Невесински
- 3) *Војислав Јовановић*
- 4) *Богдан Поповић*
Слободан Јовановић
Павле Поповић.

Ни ова класификација и подела није беспрекорна, без својих недостатака и без празнина.

Пре свега, све поделе имају нечега више мање вештачког, и „обухватају стварност као што рибарска мрежа захвата воду“, како је то рекао један велики модерни говорник. Поделе су апстракције учињене ради практичних потреба, да би излагање било прегледније и јасније, и најбоља подела није у стању да задовољи све захтеве и да обухвати све случајеве. Недостаци и празнине неизбежни су при свакој подели у опште.

Ова подела има и својих нарочитих тешкоћа. Српска књижевност, особито у својим ранијим периодима имала је много случајног, спорадичног и индивидуалног, тако да се уопштавања могу чинити тек пошто се занемаре особености, а истакну опште и заједничке црте. Без генерализација, без упрошћавања и без проширавања, немогућно је чинити поделе у опште; у подели српске књижевности генерализацији се морало дати више маха.

У овој подели има писаца који припадају и једном или другом периоду: има их закаснелих који продужују традиције ранијих периода; има претеча који иду пред својим добом и предсказују нова времена; има писаца који се развијају са својим временом, и од једне

полазне тачке долазе до друге мете; има, најзад, писаца који стоје ван књижевних покрета. Вићентије Ракић јавља се онда када се јављају и наши најчистији рационалисти; код Милована Видаковића има мешавина романтизма и дидактичког рационализма; у школи „објективне лирике“ има несумњивих романтичких елемената; Љубомир Ненадовић се врло много приближује романтичким омладинцима; Јаков Игњатовић почиње романтизмом, а свршује реализмом; Стјепан Митров Љубиша и Павле Марковић Адамов су прелазни писци, и питање је коме покрету треба их прикључити: романтизму или реализму; код Милорада Митровића има романтичких елемената, итд.

Али поред свих тих примедба и ограда, подела по књижевним покретима има својих преимућстава.

1) Она је јаснија, логичнија, прегледнија и за школски рад много лакша;

2) Она не приказује само поједине писце, но у исто време обележава и духовне струје и културне етапе, што је у опште важно у модерном проучавању књижевности, што је неопходно потребно код нас, где је књижевност у толикој мери била одблесак културних прилика, духовних, националних и социјално-политичких покрета.

3) Ова подела не даје само заокружене слике рада појединих писаца но и осећање евоуције целе наше књижевности, свих поступних етапа кроз које је она прошла. Овде се добија појимање да је књижевност један жив организам који се развија од нижега и једноставног ка вишем и сложеном.

У сваком случају, ова подела ако нема апсолутне вредности има релативне: ако није идеална и најбоља, у сваком случају је релативно боља, потпунија, рељефнија и згоднија за школски рад.

Јован Скерлић.

ГОДИНА 1811. У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Слика која се може угледати кад се обазremo на стање српске књиге управо пре стотину година у доброј је мери шарена и занимљива. Ни шаренило ни занимљивост, међу тим, њој не даје велика књижевна продукција. Напротив — то је, по књижевној статистици, *ионајсиромашнија* литерарна година: бројно је слабија готово од свих година које су јој у првој десетини новог столећа претходиле, сиромашнија је и од свих које су јој, у другом деценијуму, следовале. О још даљим, потоњим, годинама није потребно, разуме се, ни говорити. Али је она слабија, по броју књига које је дала, и од многих година

осамнаестогa столећа, када је књижевна жетва неких година била *два пута* богатија од жетве године 1811, у којој библиографија бележи свега — тринаест бројева! Прилике се ове године, уопште узевши, нису видније разликовале од прилика годину-две пре и толико после ње, према чему бројно, па и иначе, слаба годиштина оста'е као необјашњена игра случаја или и судбине. Поменуто шаренило и занимљивост, што се види ипак у књижевном животу пре стотину година, долазе од погледа на посебни живот и на рад људи који су или већ дотле или истом после тога времена постали знатна литерарна имена.

Не бројећи за старије доба прилично познатогa *Николу Шимића* и онда особито цењеногa као научника архимандрита *Павла Кенгелца*, од познатијих књижевних имена налазимо те године само *Милана Видаковића*, *Лукијана Мушицкогa* и *Вићентија Ракића*. У песми имамо само две, по обичају ранијега доба на листићима посебно наштампане, *оде* Л. Мушицкогa: једном је ожањена смрт Доситија Обрадовића, а друга је намењена Михаилу Витковићу, будимском адвокату, у књижевности тек доцније познатом раднику и човеку који ће позније, кад Мушицки западне у велику новчану беду због преуређења манастира Шишатовца, бити песнику од највеће помоћи, преобилато награђујући тада сваку реч у оди његовој. Роман је заступљен Видаковићевим *Велимиром* и *Босилком* што је тако узбрзо дошло за лањским и првим таким радом његовим, „Усамљеним јуношом“. Драмска поезија није добила никакве принове: место ње је по трећи пут штампана *Жертва Аврамова*, драматски препев Вићентија Ракића.

* * *

Али је тада већ у велике одјдкивало *питање о језику и о правопису* у српској књижевности, питање које се, у крајним границама, расправљало у нас управо *стотину година*: од 1768, када га је нагласио и почео Захарије Орфелин, до 1868, када је службеним путем не много пред погибију Кнеза Михаила у Србији добио најшире слободе и крајњу одлуку.

Скоро тридесет година пре времена о коме говоримо Доситије је био казао своју реч о књижевном језику. Прилог је за повољнију одлуку био већ дао и Атанасије Стојковић. Против дебелога јера се изјаснио и Сава Текелија одбацивши га у једној својој преведеној књижици. Песник Јован Јошеновић рече две године раније, 1809, како је несумњива победа народнога језика јер су за њ хиљаде а против њега стотине. Учени Павле Соларић износи нове начелне мисли у питању о правопису. Прошле године, 1810, Сава Деркав у знатној књижици о „салу дебелога јера“ упропасти, научно и логично, школу старогa поретка, а тада Лука Милованов Георгијевић предаде будимском цензору рукопис прекрасногa списа „Опита“, па кад му цензор

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELGRADE.BS

затражи да га штампа старим правописом, против кога је Лука и писао, овај тврдокорени Бошњак рече: „Нека тако господин цензор штампа своје списе!“ па однесе рукопис кући да у њ увија сир и кобасице те да на свет изиђе тек по смрти пишчевој, 1833, у издању Вука Караџића.

Било је, дакле, заталасано, и све се више заталасавало, то знаменито питање, које је архимандрит *Павле Кенгелац* у свом *Естествословију* 1811 године карактерисао: „*Вси народи, и сами јазичници книги свија по граматичким правилам списаша, у нас по правилам баби Смилани пишутеја*“. Тада већ чувени *Јернеј Копитар* у Бечу чисто очекује изабраника који ће оваплотити његове мисли у корист препорођаја српске књиге, и који ће се, само после две године, заиста и јавити у лицу Вука Караџића. Ове, 1811, године Копитар пише леп некролог „српском Анахарзису,“ Доситију Обрадовићу.

* * *

Дубровника, после хиљадугодишњег живота, није већ било тада као слободнога града и државе. Дубровачка је књижевност сва већ била прешла у историју. Литерарни је рад хрватски још био покрајинскога карактера. Знаменити је Људевит Гај био тек двогодишње детенце у „бајном завичају“, у Крапини, а већина сарадника на великом делу хрватскога препорођаја — осем часнога почивка грофа Јанка Драшковића одушевљенога Павла Штоса, Марије Смодека и Ант. Мажуранића не бејаше још ни рођена. У Црној Гори нема ни једне, најмање, школе, и она не бејаше спремна да уопште прими у закриље своје ни једнога Доситија и Соларића, те се сав књижевни смисао могао јавити само у часовима када стари владика *Петар I* — „Свети Петар“ — уз изузетно расположење узме у руке гусле да испева, по угледу на народно певање, нову коју песму о скорашњим бојевима и догађајима у Црној Гори. У Приморју су већ од пре неких година господари Французи...

Ипак је центар нових нада тек у пола ослобођења Србија са својим малим школама, са Богословијом Доситијевом, с Великом Школом Југовићевоом, са стицајем учених младих људи понајпре из Угарске и са својим новим државним уређењем које се управо првих дана 1811 почело у дело приводити.

* * *

Бацимо поглед на књижевне раднике онога доба или на оне који се јављају доцније и кроза њ су прошли.

Пре свега — трну две најсјајније звезде. Једно је звезда прослављенога *Доситија Обрадовића*, који умре у Београду 27 марта 1811 године као први, пре непуне три месеца постављени, Министар Просветних Гласник, 1 књ., 3 и 4 св., 1911.

свете у Србији. Шта је Доситије био српској књижи и просвети — није потребно овде понављати. Друга је звезда *Глигорија Трлајића*, који је као руски професор преминуо, пошавши у свој српски завичај на путу у селу код Харкова 28 септембра опет 1811 године. Стварне су заслуге Трлајићеве за српску књижевност малене, али су савременици особито ценили његов дар и сирему као и жарко родољубље, те је остала штета што је Трлајић, занет струјом „славјанско-српске“ просвете, отишао у службу руској духовној култури.

Такви губици, срећом нису остали у свему ненакнађени, јер је 1811 година, одузимајући српској књижевности Доситија и Трлајића, дала њој накнаде у великом песнику *Петру Петровићу Његошу* и заслужном *Вуку Врчевићу*, који се те године родише.

Лукијан Мушички је протосинђео и с прекидом професор у Карловцима, а оду о смрти Доситијевој датовао је у манастиру Раковцу 24 августу.

Милован Видаковић је већ у велико јео горак хлеб српскога књижевника и „дјетовоспитатеља“ у Угарској, и не слутећи о новом времену које је већ било ту да почне освитати.

Јован Дошеновић је био раније наштампао своје песме и рачуницу и сада му се већ почиње губити траг.

Лука Милованов Георгијевић почиње у Пешти животну борбу и мученички прилази ближе времену које ће му донети жалосну судбину.

Сава Мркаљ, мислећи да ће избећи страшна гоњења која већ почеше због његових учених мисли о српском правопису, учини готово необјашњив поступак: он се 1811 у манастиру Гомирју покадуђери те поста јерођакон Јулијан; али судбину не избеже и он после две године збаци мантију, те се стаде, гоњен као рањена звер, потуцати док не помери памећу.

Вук Ст. Караџић залуд тражећи раније лека својој ободелој левој ноzi и охромивши, био је 1811 у Београду учитељ основне школе. „Учитељ — прича Вук — како бих ја рад био да будем, нијесам био али знање народнога језика опазише и тада моји садрузи, који по већој чести бијаху угарски Срби, и зваше ме зналцем српскога језика. Такво мишљење о мени подстицало је у мени вољу, те ја не пропуштах никада прилике гдје год могах, оправдати то лијепо мишљење о моме знању језика; слушао сам народ, кад говори *како* говори; гледао сам да све забиљежим, што ми се год учинило да треба знати“. Али и за овај и за онај мало познији такав рад у Брзој Паланци, где је био судија, Вук лено вели да је био „без сваке књижевне намјере о којој тада ни у санку снијевао нисам“.

Сима Милутиновић је био тада чиновник у Београду; знамо да је већ писао песме, понајпре лирске и љубавне, намењене понајпре љубави према лепој Туркињи Фатими у Београду, коју и позније у песми

помиње. Тих песама није Сима штампао и оне су на свагда непознате. Али је сачувана једна његова епска песма, коју је написао у Београду управо *ове 1811 године*, па ју је доцније унео у своју „Србијанку“. Према томе је ова година дала српској књижевности још и ту песму Симићу, у којој „славом отечества усхићени Српчић“ пева „Распјев“ те исказује веселост што је и Србији сијнула зрака слободе. То је лепо песничко осећање плануло у души његовој, по тачном запису, на Видов дан 1811, те је у поменутој песми песник управо небу речи:

Небо шчедро, свесрдна ти хвала,
 Са Срб-лица вјековечно сјала!
 Видов-дану освети се Срштво,
 Већ одбаци тешко турско роштво;
 Та слободе осјет'ше се Срби,
 На свак саден умрет' волео би,
 Нег' ли туђим више игда бити,
 Дичност сможја у јарам склонити.

* * *

Али има још знатних имена која су у вези с књижевним радом а то су чувени *гуслари-певачи* народних песама. Од њих треба овде поменути *Филипа Вишићка*, који је 1811 године још био у Србији, у коју је прешао из Босне 1809 а коју ће с прелазом у Срем, оставити 1813. Ову 1811 годину провео је у Србији, певајући, и заслужни *Ђуро Милутиновић*, и *Старац Рашко* и још непознат, прави народни песник *Тешан Гавриловић Подруговић*.

Народна је поезија наша већ била достигла класичну зрелост, и само се очекивао ведри дух Вуков да упућен Копитаром изведе славни посао.

* * *

Напоследку се као издавачи, чијим је „иждивенијем“ штампана по која од оних тринаест књига и књижица 1811 године, могу именовати: *Георгије Стефановић*, грађанин и купац темишварски, као издавач Кенгелчева „Естествословија“; *Стефан Гавриловић*, живописац у Карловцима и велики поштовалац Доситијев, као издавач оде Мушицкога о смрти Доситијевој; и *Јефтимије Захерић*, новосадеки трговац, као издавач друге оде Мушицкога.

Једна је књига штампана у Млещима, једна у Бечу, а све остале у Будиму, где је универзитетска штампарија имала нарочитих повластица за штампање ћирилицом. Још треба записати да су од ових тринаест издања неколика штампана црквеним а велика већина обичним грађанским писменима.

* * *

Тако је било стање наше књижевности пре једнога столећа — 1811 године. И када се упореди оно што је и како је данас, имамо права казати да је стотина година, крај свих неприлика, учинила и стотину корака унапред. Је ли и то довољно? И је ли то био у исто доба и највећи напредак наш за један век?

Анд. Гавриловић.

ФИЛОЗОФСКА НАСТАВА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

(СВРШЕТАК)

IV

Која од филозофских дисциплина, у ком обиму, у ком смислу и на којој основи треба да се уведо као наставни предмет у средњу школу, као што смо већ напоменули, мишљења писаца о томе су и многа и разна. Знак, да је, прво, питање о увођењу филозофске наставе у средњу школу дошло у последњу фазу свога решавања и друго, да да се то питање не може коначно решити пре него што се тачно одреди у чему треба да је улога философије као наставног предмета поред осталих у наставном плану.

Ми смо напред, поводом овог питања најпре изнели у чему је циљ васколиког васпитања, затим смо покушали показати у чему, с обзиром: на тај највиши циљ; на положај средње школе; потребе општег и стручног образовања и др. — треба да је, у опште, циљ средње школе, а на по се њене наставе. И ту смо изнели, да средња школа мора бити синтеза оба задатка, који јој се данас намећу, дакле измирити оба циља: и моралистички и интелектуалистички. Затим, да њена настава има за свих седам година бити претежно моралистичка, стварати интелектуалну подлогу за појаву моралне воље, и тек у последњој години, када има да се изврши поменута синтеза, чињенице знања престају бити *средство* и постају у неку руку циљ. На њих се обраћа нарочита пажња, оне се пробирају, и т. д., и уводе у систем. Из тога смо извели, да ће настава философије бити не настава ове или оне филозофске дисциплине, већ настава философије као система. Најзад смо поделили ту наставу на практични и теоријски део, и прво, нагласили у чему треба да буде улога једног, а у чему улога другог дела, а затим, у III одељку, покушали и ближе изложити задатак практичног дела филозофске наставе.

Сад нам остаје да још што год речемо о улози филозофске наставе у ужем смислу, или, како сам је већ формулисао, *наставе школске филозофије у ужем смислу*.

Можда би било од интереса, да, пре него што покушам изнети своје мишљење поводом овога питања, укратко изложим мишљења оних мислилаца педагошких, који су се, нарочито у Немачкој, специјално бавили њиме; можда би то допринело и бољем разумевању овога питања, али ја то остављам, јер би ме и најмањи покушај у томе правцу одвео и сувише далеко. Место тога, нека ми је допуштено, да у кратком прегледу изнесем, како је оно у појединим земљама *практично* решено.

Најбогатије је заступљена филозофска настава у Француској. По школској реформи од 1903. године филозофија је ушла као наставни предмет у plan d'études свију француских лицеја (гимназија). Четири прве школске године (classes préparatoires et elementaires) које одговарају немачкој Vorschule имају заступљену *наставу Етике*, која се после двогодишњег прекида понавља у двома средњим разредима III-ћем и IV-том (нешто слично немачкој Tertia). Највиши разред, пак (десета година лицеја), има врло богато заступљену филозофску наставу: 8—9 часова недељно. Услед тога тај разред и носи назив „филозофски разред“ („classe de philosophie“). Ту се обрађују: Психологија, Логика, Етика, Елементи Метафизике [Значај и границе сазнања; проблеми т. св. philosophie première („прве филозофије“)! материја, душа, Бог; однос Метафизике према науци и моралу], и, најзад, историјски најважнији филозофски системи. Метода се састоји у предавању, читању филозофских аутора и у писменим саставима.

Слично је у *Швајцарској*. Тамо је филозофија готова свуда заступљена у средњим школама, а нарочито у католичким и то са знатним бројем часова. Тако је, на пример, у Луцерну филозофији дато 8 часова недељно у оба највиша разреда.

Други тип налази се у Аустрији. Од 1900. године уведена је у оба највиша разреда средње школе психолошко-логичка настава са по два часа недељно. После логике у VII разреду следује у VIII психологија, која поред осталог мора обухватити и основе Естетике и Етике али религијско-метафизичка питања не сме додиривати.

Виртемберг и Баден имају сличну наставу.

У Мађарској је такође заступљена логичко-психолошка настава и то са три часа недељно, али само у VIII разреду.

Извадак из француског наставног плана.

(Филозофија).

1. За **classe de mathématiques** (траје 1 год., са три часа недељно).

I **Eléments de Philosophie scientifique.**

Introduction: La connaissance vulgaire et la connaissance scientifique.

La Science: Classification et hiérarchie des sciences.

Methodes des Sciences mathématiques: Définitions. — Axiomes et postulats. — Démonstration.

Methodes des Sciences de la Nature: L'expérience: les méthodes d'observation et d'expérimentation. — L'hypothèse; les théories. — Rôle de l'induction et de la déduction dans les sciences de la nature. — La classification.

Methodes des Sciences morales et sociales: Les procédés de la psychologie. — Rapports de l'histoire et des sciences sociales.

II Eléments de Philosophie morale.

Les conditions de la vie morale.

Objet et la caractère de la morale.

Les données de la conscience morale: Obligation et sanction.

Les mobiles de la conduite et les fins de la vie humaine: Le plaisir, le sentiment et la raison. — L'intérêt personnel et l'intérêt général. — Le devoir et le bonheur. — La perfection individuelle et le progrès de l'humanité.

Morale personnelle: Le sentiment de la responsabilité. — La vertu et le vice. — La dignité personnelle et l'autonomie morale.

Morale domestique: La constitution morale et le rôle social de la famille. — L'autorité dans la famille.

Morale sociale: Le droit. — Justice et charité. — La solidarité.

Les droits: Respect de la vie et de la liberté individuelle. — La propriété et le travail. — La liberté de pensée.

Morale civique et politique: La Nation et la Loi. — La Patrie. — L'Etat et ses fonctions. — La démocratie; l'égalité civile et politique.

2. За **classe de philosophie** (траје 1 годину, у првом семестру 8, а у другом 9 часова недељно.

I Философија.

NB. Ред заведен у програму не ограничава слободу наставникову; главно је да сва додирнута питања буду третирана.

Introduction: Objet et divisions de la philosophie.

Psychologie.

Caractères propres des faits psychologiques. La conscience.

La vie intellectuelle.

Les données de la connaissance. — Sensations. — Images. — Mémoire et association.

L'attention et la réflexion. — La formation des idées abstraites et générales. — Le jugement et le raisonnement. — L'activité créatrice de l'esprit. — Les signes; rapports du langage et de la pensée. — Les principes rationnels; leur développement et leur rôle. — Formation de l'idée de corps et perception du monde extérieur.

La vie affective et active,

Le plaisir et la douleur. — Les émotions et les passions. — La sympathie et l'imitation. — Les inclinations. — Les instincts. L'habitude. — La volonté et le caractère. — La liberté.

Conclusion: La physique et la moral. — L'automatisme psychologique. — La personnalité: l'idée de moi.

Notions sommaires d'esthétique.

Notions sommaires sur le beau et sur l'art.

Logique.

Logique formelle: Les termes. — La proposition. — Les diverses formes du raisonnement etc. (Остало као горе у Elements de Philos. scient. сeм Introduction).

Morale.

(Као и горе, сeм првог реда „les conditions etc.“.

Métaphysique.

Valeur et limites de la connaissance. Les problèmes de la philosophie première; la Matière, l'Âme et Dieu. Rapports de la métaphysique avec la science et la morale.

II Auteurs philosophiques.

(Наставник слободно бира у следећој листи *четири* текста који ће се коментарисати у разреду и који ће послужити као база за излагање оних филозофских система, на које се односе).

Xénophon: un livre des Mémoires.

Platon: Phédon; Gordias; un livre de la République.

Aristote: un livre de la Morale à Nicomaque; un livre de la Politique.

Epictète: Manuele.

Marc Aurèle.

Lucrèce: De natura rerum, livre II ou livre V.

Senèque: Extraits des Lettres à Luc. et des Traités de morale.

Bacon: De la dignité et de l'accroissement des sciences.

Descartes: Discours de la Méthode; Méditations; les Principes.

Pascal: Pensée.

Malebranche: De la recherche de la vérité, I ou II l.; Entretiens sur la métaphysik.

Spinoza: Ethik (un livre).

Leibnitz: Nouveaux Essais, avant-propos et l. I. — Théodicée (Extraits).

— Monadologie. — Discours de métaphysique.

Hume: Traité de la nature humaine (un livre).

Condillae: Traité des Sensations, l. I.

Montesquien: Esprit des Lois, l. I.

J. J. Rousseau: Contrat sociale (un l.).

Kant: Fondements de la métaphysique des moeurs. — Prclégomènes. A. Comt: Cours de Philosophie positive, 1re et 2e leçons. — Discours sur l'esprit positif.

Cl. Bernard: Introduction à l'étude de la médecine expérimentale, I partie. Stuart Mill: Logique, livre VI. — L'utilitarisme. — La Liberté.

Spencer: Les premiers principes (I p.) — Introduction à la science sociale.

Као што видимо *садржином* ова настава је богата, и више него богата. Међутим и *садржина и форма* њена су и сувише позајмљена од Универзитета, с тога ми изгледају *наметнуте* гимназији. Ближе о овоме види *Paul Ziertman Die Philosophie im höheren Schulunterricht, mit bes. e t. c. Meglitz, 1906.*, одакле је овај извадак и учињен.

Да споменем још и то, да школски план Пруске (1901.) препоручује „уских граница обраду основних момената Психологије и Логике“. Само, што ова настава није добила самосталне часове, већ је придата немачкој настави.

Код нас, пак, најпре је била заведена психолошко-логичка настава у VII и VIII разреду, па је затим премештена у VIII и то само са два часа недељно, а данас, кад се на свима странама размишља и предлаже, како да се реформише и часовима појача филозофска настава изгледа да ће се то питање много простије решити: прогнаће је сасвим из средње школе!

После овог кратког увода, који би можда требало и да је потпунији, покушаћу да, не упуштајући се у ближе разматрање форме и материје ове наставе, јер би ме то извело из обима мога задатка, — изложим своје мишљење о улози чисто филозофске наставе у средњој школи.

Као што је већ напред споменуто, доба око 20. године је најопасније по нормално духовно развијање младог човека. То је доба, када се у области теоријског сазнања теоријски интерес тако силно јавља, да се он више не задовољава само *научним* објашњењем извесних питања, која га почињу мучити, када се управо, пробуђује у њему *метафизичка потреба*, потреба за метафизичким сазнањем света. Настава појединих наука задовољава на извештан начин његов *теоријски* интерес, али не и овај чисто *секуларивни*¹, који је упућен на питања, за чије су решење неспособне поједине *науке*, нарочито при данашњој специјализираности њиховој, каква се огледа и у школи. Науке су још увек дескриптивне и пружају појединачно сазнање, оне ону топлу потребу и срца и ума младих људи, — јер метафизичка потреба није само потреба ума, него и срца човечијег, да завири у унутрашњу структуру

¹ Чиним разлику између интереса за *научним* и интереса за *метафизичким* сазнањем.

ствари, а затим да се уздигне и да из висине, са тичијег лета својим духовним погледом обухвати тоталитет света, — не могу да задовоље. Та потреба, као и свака унутрашња потреба кад се први пут појави, мучи и тражи брзог задовољења. И оно, што бива са теоријском потребом у области моралног сазнавања бива и овде, благодарећи данашњој, у том погледу, неупућености васпитаника, они је обично како тако сами задовољавају. „Нека се не заборави — вели Паулзен, — да ће макар какав одговор дати на ова питања духовно узнемирени ученик: метафизички интерес се не може некако закрпити или сасвим забашурити. И ја питам, да ли је пробитачно апсолутно случају и невештој ученичкој снази оставити, да му како било задовоље тај метафизички интерес“.

Одговор на та питања мора доћи и, ненађу ли га сами, онда им он, или још у школи, или после ње буде наметнут са стране. Не узнегује ли се и не упути ли се ни на који начин филозофски интерес чим се он појави, онда се неизбежно доспева на странпутицу или наилази на пут грубог материјализма и натурализма.

Да задовољи ову чисто субјективну потребу, затим, да одговори потребама, о којима је напред било говора (потреба, коју ствара дубље улажење у саме науке; потреба општег образовања, која данас све више траже замену хуманистичког филозофским образовањем: потреба за формирањем опште слике света и т. д.) има задатак у највишем средњешколском разреду филозофска настава.

Међутим, из саме природе улоге коју јој придајемо, видимо да та настава не може бити настава *ове* или *оне* филозофске дисциплине, него као што смо већ споменули, *настава филозофије као система*.

Она ће ту своју улогу вршити на тај начин, што ће *све елементе из дотадашњег наставног градива, који су од филозофског значаја и који су највише допринели да се појави спекулативни интерес у васпитаника обновити и одабрати, и, удубљујући се у њих, дати им последње, метафизичко објашњење. Она ће изнаходити дубљу, каузалну везу између чињеница појединих наука, затим везу њихову са чињеницама других наука и, најзад, везу и значај њихов, који имају у тоталитету људског сазнања. Трудећи се да загледа у последње основе ствари, појединачних и у целини, и уводећи крајње резултате у један научно-метафизички систем држећи се при томе методе испитивања и конструирања данашње научне метафизике*, она ће, — ово изрично спомињем, — колико је то могуће за годину дана и у средњој школи, *помоћи стварање метафизичке слике света, коју захтева „узнемирени дух“ васпитаников, и која му се и иначе, да не понављам већ речено, мора пружити.*

Овде ми се даје прилика да укажем на једну, чисто васпитну страну ове наставе, која је спонтани резултат њен у духу васпитани-

www.ub.gov.mk
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Наиме, настава филозофије својим идеалним карактером, издижући се у крајњој линији изнад свега појединачног, чини да васпитаник осети *идеално* у настави. Она за њега постаје пут, којим се његов дух високо диже изнад борбе за саможиве интересе до високе куле, одакле филозофија посматра човечанске ствари озбиљно и без страсти.

После овог малог интермеца да пођемо даље.

Горе смо казали, да ће филозофска настава органски израстати из градива дотадашњих школских наука на тај начин, што ће полазити оданде, где су оне стале, узимати чињенице *ниже* и даље их обрађивати. Али то не значи, да она неће имати и *своју самосталну област испитивања*. Као год што настава практичне филозофије, органски израстајући из моралних принципа, који већ постоје у духу васпитаниковом, мора директно прећи на терен испитивања модерне Етике, и, тек служећи се методама ове може покушати да их санкционише, тако и овде имамо нешто слично томе. Надовезујући се даље на дотадање градиво настава теоријске филозофије мора прећи на једно ново поље, које дотадање науке нису обрађивале, на поље испитивања *Психологије* и *Логике* из разлога, прво: што у васпитаника постоји интерес и за питања из области ових филозофских наука, а друго и нарочито, ради *потпуности система*, који ће обухватити *све* области људског сазнања¹.

Интерес ученички нарочито је упућен на питања из области Психологије. Изазива га и хуманистичко, и реалистичко и математичко градиво, јер све науке оперишу са психолошким појмовима. Ученик свакодневно, и у лектури, и у писменим саставима и из разних предавања употребљава изразе осећај, осећање, воља, љубав, мржња, страх, ужас, очајање, свест престава, појам карактер, таленат, топло, плаво, мало, светло, простор време и т. д.

У области Логике интерес, истина, код њих није нарочито жив, али потреба за увођењем и ове наставе тим ништа не губи. Они свакодневно употребљавају изразе: појам, суд, закључак; затим: дефиниција, класификација, анализа, синтеза, индукција, дедукција и т. д. Па не само то, него се они свима тим методама још у школи *служе*. Доцније пак, они ће их још више и чешће, као историци, правници, медицинари, физичари, биолози, филолози у свима својим испитивањима, проверавањима, доказивањима, и т. д. употребљавати.

Овај део филозофске наставе, коме би се морали дати нарочити часови, имао би дакле: прво да упозна васпитанике са природом и

¹ Ово важи и за резултате, до којих је, и у колико је дошла настава практичне филозофије.

законима (у колико су они закони у Психологији) њиховог духа; друго са формама, законима и методама сазнања, и треће, да пружи чињенице које ће искористити настава систематске филозофије у своме главном послу: *посматрању свију чињеница и спољњег и унутрашњег света у њиховом тоталитету и каузалној узајамности.*

Да споменем овде још и то, да Логика, поред тога што развија снагу мишљења¹ као најважније психичке функције, има и једну директно *педагошку вредност*: тачношћу и нужношћу својих форма и закона она повољно утиче и на *стабилност воље.*

Сад долази оно што је најважније с обзиром на синтезу оба схватања циља средње школе, коју има да изведе филозофска настава.

Ту синтезу чини нужном сама природа ове настава. Истражујући поједине елементе целокупног дотадашњег научног градива у циљу њихове дубље обраде и стварања једног научно-филозофског система као метафизичке слике света, она мора да *претресе васколики интелектуални иметак* духа васпитаниковог, и на тај начин да га *обнови.* Чињенице знања, на које дотадашња моралистичка настава није обраћала највљу као на такве, које су имале да се, синтезоване са емоционалним, јаве као мотиви воље ученикове², бивају овде нарочито тражене. Оне, дакле, престају бити само једна од психичких компонента из којих као њихова резултанта има да се појави моралност васпитаникова, и постају предмет сконцентрисане пажње. — То је једно.

Друго, само оно ново *поступање са њима*, само оно *удубљивање у њих*: упоређивање једних са другима, тражење каузалне везе њихове, загледање у њихову интимну природу, одређивање места и значаја њиховог у систему људског знања и т. д., чини заједно са њиховом *обновом*, да оне постају много јасније и стабилније у духу, те да се на тај начин лакше и „чвршће“ памте.

Треће, ова настава тражи *одбир* најважнијих појмова и закона и кад дође до њега поклања му сву пажњу, те се тако *памти*, али не све, већ тај *одбир* васколиких знанствених чињеница. *Тај утубљени одбир појмова и закона из свију наука школских чини онај интелектуални иметак, који се мора понети из средње школе и донети на Универзитет као и полазни знанствени капитал за специјалне студије.*

¹ Било би од велике користи завести нарочита *логичка вежбања* која могу често више користити, него многа теоријска разматрања. — О томе, дали и у колико Математика може да замени Логику у том погледу, вако то неки тврде, в. поменути Недићеву расправу. Тамо је указано и на децу збирку задатака из Логице: W. St. Jevons, *Elementary lessons in Logic*, per. ad. London, 1887.

² О томе в. др. *Стев. М. Окановић*:

Морална аутономија и васпитање („Учитељ“ св. VII и VIII, год. 1908—09).
Етичко процењивање у настави („Учитељ“ св. II и III, год. 1907—08).

Могло би се, можда, рећи да и за време моралистичке наставе постају појмови, закони и њихови системи. Али овде не треба мешати двоје. Тамо заиста остају појмови и системи, али они су тамо још увек *средство*, и то средство за стварање *моралне слике света*. Према томе чињенице знања, које употребљава моралистичка настава остају онакве какве су, *необјашњене* и *незапажене* онолико колико то бива у филозофској настави, услед чега се лако забораве. Међутим овде, где из њих треба да се створи *интелектуална слика света* (у филозофском смислу речи), оне саме, као такве, постају објект испитивања, тежи се да се што јасније схвате, и да се што ближе њихова унутрашња структура одреди, и т. д.; овде оне само *формално* имају да послуже као *средство* за стварање система, а главно је оно испитивање њих самих. Све то чини, дакле, да се оне, *сигурније памте*, и тек тако *ближе објашњене* и *упамћене* могу се понети као интелектуални основ за даље, специјалне студије.

За овај посао можда би се могао написати и нарочити уџбеник који би, базирајући се на школским наукама, односно на њиховим крајњим и филозофски најважнијим резултатима, представљао један систем школске филозофије. Да се до њега дође много би допринела и данашња филозофија, која је такође произашла из наука и у последње време све више стиче опште признање и постаје школском. Међутим, с обзиром на то, да успех ове наставе захтева ученичку саморадњу доведену до врхунца, питање је, да ли се такав уџбеник не би штетно одазвао по њих. Он би, можда, могао послужити самом наставнику, али ја ипак држим, да би овде много пробитачније било оставити сав посао љубави и вештини предавачкој самог наставника. Њему би се оставило, да тај систем сам изведе обостраним радом са својим ученицима. Резултати, до којих се на часовима заједнички дошло написали би се у свескама, нарочито за то спремљеним, у облику диспозиција, како би се ученицима пружила могућност, да у слободним тренутцима код својих кућа самостално размисле о њима, зато би се на идућим часовима поновили и пошло даље у томе раду.

У опште, сем опште одредбе, да: филозофска настава у свом практичном делу има бити *теоријска санкција* моралних појмова, посталих на природан начин у духу учениковом, а у свом теоријском делу: *обнављање* целокупног дотадашњег научног градива и *удубљивање* у његове филозофски најважније елементе у циљу стварања *метафизичке слике света* и добијања оне *суме знања* потребне за даље студије, којом је то стварање праћено, — наставнику не би требало ништа прописивати у погледу садржине и форме њене. „Овде се показује примамљив и захвалан посао за средњошколског наставника: ниједан научник, ниједан истраживалац, ниједан универзитетски професор не може нам

www.unibg.rs створити, ми га морамо сами изводити уз припомоћ науке и вештине предавачке¹.

Дабоме, да се за овај посао претпоставља факултетска *педагошко-филозофска* спрема. Поред тога, и у многоме, и лични дар.

Што се тиче броја недељних часова за ову наставу такође је једно од специјалних питања, које долази уз ово принципијелно. Не улазећи детаљно у њега, ја само напомињем, да важност и обимност његова захтевају, да сем филозофске наставе у последњем средњешколском разреду не би смела ниједна друга бити заступљена. С тога бисмо овоме, по угледу на Француску, могли дати име „филозофски разред“. Како би се то извело без уштрба по остале науке, и дали би се додао још један разред, ја у то овде не могу улазити. Оно што је овде главно, то је, да ова настава захтева много и труда и времена, и да јој се ово мора поклонити, а не да се, као што то каже Rudolf Lehmann, „филозофија са једним или два часа недељно јавља као туђинац у наставном плану“².

Драгослав П. Ђорђевић

ПЛАТЕ ПРОФЕСОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

Има већ неколико година, како се опажа, да број ђака у нашим средњим школама нагло расте. Статистика вели, да је број ђака у државним средњим школама за последњих десет година порастао за 136%.

Само се по себи разуме, да би требало да је у тој сразмери порастао и број наставника, који те ђаке поучавају. Али то није ни близу тако, јер је број наставника у државним средњим школама за последњих десет година порастао само за 40%.

Та би несразмера била још јача, кад бисмо узели у рачун и ђаке, што су уписани у приватне средње школе, у којима су скоро искључиво исти наставници, који су и у државнима.

Ако та несразмера потраје још коју годину, настаће време, кад ће се добар део деце морати одбити од средње школе, јер неће бити наставника, да сву децу прихвате.

Има више узрока, због којих проценат наставника не расте ни из близа напореда с процентом ђака.

Ми ћемо се задржати на једном који сматрамо као најважнији, а тај је, да је *мала плата наших професора средњих школа*.

¹ B. Rausch: Phil. Prop.

² B. Rudolf Lehmann, Wege und Ziele der Philosophischen Propädeutik Berlin 1905.

У Србији у опште влада мишљење, да су професори средњих школа добро па чак и сјајно награђени. То је мишљење скроз погрешно и ми ћемо се постарати, да то и бројевима докажемо.

Плата се сваком чиновнику одређује према приликама, у којима живи, тако, да може од ње пристојно живети те да сву своју бригу посвети своме службеном послу.

Према том су начелу одмерене плате и професорима у целој свету па и код нас.

Ми ћемо према најновијим податцима¹ изнети плате професора средњих школа у Немачкој и Аустрији па ћемо их поредити с платама наших професора и извести закључке, који се не могу оборити.

У Берлину почињу директори платом од 6000 марака + 600 м. (функциони додатак) + 1800 м. (станарина) = 8400 м. (= 10.500 дин.²); после сваке треће године има директор две повишице по 600 м. те после шесте године директоровања има највећу директорску плату од 9600 м. (= 12.000 дин.); у другим градовима Пруске почиње директор платом од 5400 м. + 600 (функ. додатак) + стан (у природи или 1500, 1200, 1000, 900 м. станарине), а после сваке треће године добија три повишице по 600 м. те после девете године директоровања има највећу директорску плату 7200 + 600 + стан или станарина (од прилике 11.000 дин.); има 14—16 обавезних часова. — Професори у Берлину (претходно служе 15½ година као виши учитељи) почињу платом од 2700 м. + 1200 м. (станарине = 4875 дин.) и имају после сваке треће године три повишице по 700 м. и четири по 600 м. тако, да после 21. године професорске службе имају највећу плату од 7200 м. + 1200 м. (= 10.500 дин.); у другим градовима Пруске почетној им плати од 2700 м. и последњој од 7200 м. додаје се станарина (800, 720, 640 или 560 м., како где); имају до 12. године службе 24 часа, до 24. године сл. 22 часа, после 24. године сл. 20 часова. *Додатци се и директорски и професорски рачунају у пензију.* У целој се Пруској после десет година службе даје 34⅓% од последње плате као пензија, а после 40 година службе даје се 75%. У пенциони се фонд ништа не улаже. Удовице имају 2400 м. (3000 д.) пензије а и потпору за сирочад и њихово васпитање Waisengeld и Erziehungsgeld).

У Хамбургу има директор, чим се постави, 12.000 м. (= 15.000 д.) плате, у што је урачуната и станарина од 2000 м.; има 6—10 часова; после педесет година службе има целу плату са станарином као пензију; остало о пензији као и код професора. — Професори почињу платом од 4000 м. (урачуната и станарина = 5000 дин.) и имају после сваке треће године 4 × 600, 2 × 800 и 1 × 1000 м. те после 21. го-

¹ Н. Morsch: Das höhere Lehramt in Deutschland und Österreich, Leipzig 1910.

² Марка = 1,25 дин.

дине добију последњу плату од 9000 м. (11.250 дин.) имају 20—24 ч.; после десет година службе имају пензије 40% од плате, а после 50 година целу последњу плату као пензију; у пензионери фонд улажу $\frac{1}{12}$ прве професорске плате и $\frac{1}{12}$ сваке нове периодске повишице; удовице имају 1800 м. (2250 дин.) и уз то Waisengeld и Erziehungsgeld.

У Баварској има директор *почетну* плату 7200 м. (= 9000 дин.), а после сваке треће године директорске службе 4×500 и 1×400 м. те после 15. године директоровања има највећу директорску плату од 9600 м. (= 12.000 дин.); за стан у згради плаћа кирију до $\frac{2}{3}$ њене праве вредности; има до 12 часова; после 40 година службе има 75% последње плате као пензију; остало као код професора. — *Професори* (10 до 12 година зову се „гимназиски учитељи“) *почињу* (у 10. години службе) с платом од 4800 м. (= 6200 дин.), а после сваке треће године имају 4×500 и 1×400 м. те од 16. године професорске службе (у 26. години службе) имају највећу плату 7200 м. (= 9000 дин.); имају 20 часова; чим су произведени, имају право на 35% плате као пензију; после 40 година службе имају 75% пензије; удовице имају 2160 м. (= 2700 д.) пензије и потпору за сирочад и васпитање деце, и ако ништа не улажу у пензионери фонд.

У Саксонској има директор *почетну* плату 6600 м. (= 8250 д.), а после сваке треће године 4×675 м. повишице, те после 12 година директоровања има највећу плату од 9300 м. (11.625 дин.); има 6 часова; после 40 година службе има 80% последње плате као пензију; остало о пензији као код професора. — *Професори почињу* платом од $3600 + 480$ м. (станарине) = 4800 м. (= 5100 дин.); после сваке треће године имају 6×600 м. повишице те после 18 година службе имају највећу плату 7680 м. (= 9600 дин.); максимум часова је 24; после 10 година службе имају права на 30% плате као пензију, а после 40 година службе на 80%; У пензионери фонд не улажу ништа; удовице имају 1152. м. (= 1440 д.) пензије и додатке на сирочад и њихово образовање.

Дуго би било ређати плате средњешколских наставника у свакој немачкој државици посебице. С тога у опште помињемо, да *почетне* плате *директора* иду од 5000 м. до 6000 м. (6250 дин. до 7250 дин.; у Либеку 7250 м., у Бремену 8000 м.). *Најмање* су *почетне* плате *директора* у Саксен-Кобургу 3600 м. = 4500 динара) и Саксен-Кобург-Готи (4200 м. = 5250 д.). *Последње* се плате *директорске* у немачким државама добијају већином после десете до 18. године службе, а ређе после 24. године (у једној после 25., у једној после 27.) и износе у већини држава преко 7000 и више марака, а испод 7000 м. но преко 6500 м. у шест државица; *најмање* су *последње* плате *директорске* у државици Шварцбург-Рудолштату (6400 м. = 8000 дин.) и Шварцбург-Зондерсхаузену (6500 м. = 8025 дин.).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Почетне су плате *професорске најмање* у Мекленбург-Стрелицу (2500 м. = 3125 дин.), Саксен-Мајнингену (2700 м. = 3175 дин.) и у Шаумбург-Липе (2970 м. = 3212.50 дин.); у свима су осталим државама и сл. градовима од 3000—4000 м. (= 3750—5000 дин.). *Последње* се *плате професорске* добијају у једној немачкој држави после 39., у једној после 27., у двома после 25., у седам после 24., у осталима после 22., 21. и 20., а у једној после 18. године службе; износе од 6000 м. до 7800 м. (Бремен; 7500—9750 дин.); *најмање* су у Шварцбург-Рудолштату (5600 м. = 7000 д.) и Саксенмајнингену (5800 м. = 7250 дин.).

Потпуну последњу плату као *пенсију* добијају *директори* после 50 година службе у четир немачке државе (и у граду Хамбургу); у осталим државама добијају 75%—90% последње плате после 40 година службе. Исто то вреди и за *професоре*. У пенциони фонд улажу 2% у Саксен-Кобург-Готи и Шварцбург-Зондерсхаузену; по 1% од прве плате, од годишње плате и после сваке повишице у Млађем Рајсу; 8 $\frac{1}{3}$ % од прве плате, 8 $\frac{1}{3}$ % од сваке повишице у Валдеку; у другим се државама и сл. градовима ништа не улаже.

У *Аустрији* има *директор почетну* плату од 2800 круна + 805 (активитетског додатка) + 1000 (функционог додатка) + 1600 круна (станарине) = 6205 кр. (= 6598,75 дин.); после сваке пете године има 2 × 500 и 3 × 800 кр. повишице те после 25 година службе има као последњу плату 6200 кр. + 920 (актив. додатка) + 1000 (функционог додатка) + 1600 (станарине у Бечу) = 9720 кр. (= 10,336 дин.); има 4—14 часова, после 30 година службе добија 80,65% плате као *пенсију*; додатци се рачунају у пенсију; улаже 3,8% од плате у пенциони фонд; станарина ван Беча мања; удовица има 1800 кр. пенције. — *Професори почињу* платом од 2800 кр. + 1200 кр. (активит. додатка у Бечу, који је иначе мањи) = 4000 кр. (= 4253,75 дин.) и имају после сваке пете године 2 × 500 и 3 × 800 кр. повишице а и додаток се пење те је у Бечу последњи 1610 кр. (иначе је мањи) и због тога имају после 25 година службе 2800 + 3400 (квинквенали) + 1610 (активит. додаток) = 7810 кр. (= 8295 дин.); имају 14—17 часова; после 30 година службе имају *пенсију* 80,65% од последње плате; уплаћују у пенциони фонд 3,8%; удовица има 1800 кр. пенције.

У *Србији* има стални *директор* после 15 година службе 5000 д. *почетне* плате и добија после најмање пет година службе двапут по 1000 дин. те после 25 године службе има највећу плату од 7000 дин.; у удовички фонд плаћа 6%; има до 5 часова; удовица има до 3000 д. пенције (цифра зависи од броја година, којих је муж улагао у пенциони фонд, и од броја деце). — Професорски кандидати морају после Университета провести као супленти најмање две године (највише 5 г.) па онда полажу професорски испит и постану професори; у године службе рачунају се и године суплентске службе. *Професори почињу*

платом од 2400 дин.; после сваке пете године службе имају 2×600 до 10 година службе, а затим после сваке четврте године имају 4×600 дин. повишице те после 26 година службе добију највећу плату од 6000 дин.; имају 15—18 часова; после 30 година имају последњу плату као *пензију*; у удовички фонд улажу 6% од годишње плате али и једномесечну плату — прву — сулентску и месечни износ *сваке* повишице; удовице имају према броју година, којих јој је муж плаћао улог, и према броју деце до 3000 дин. пензије.

Кад се изложене цифре уоче, види се ово:

1., *Последња* је плата (7000 дин.) *директора* у Србији мања од најмање последње плате (6300 м. = 8000 дин.) директора у немачкој државици Шварцбург-Рудолштату за 1000 дин., а од последње плате (6500 м. = 8025 дин.) директора у државици Шварцбург-Зондерсхаузену за 1025 дин., од последње плате директора у осталим немачким државама и у Аустрији мања је за 1500—5000 дин. (од плате директора у Хамбургу за 8000 дин.). Та ће разлика јаче пасти у очи, кад поредимо, колико *чисте* плате — после свих одбитака — прима директор у Србији, а колико у Пруској и у Аустрији, јер за друге државе немамо потребних података.

У Србији има директор у 30 години службе 7000 дин. годишње плате (месечно 583,33 дин.); од тога ваља одбити 1275,86 дин.¹ (месечно 106,32 дин.), колико плаћа на име улога у удовички фонд и на име пореза и приреза те *чисто* прима годишње (7000—1275,86) **5724,14 дин.** (месечно **477,01 дин.**). У Пруској (ван Берлина је мања станарина, која се у плату рачуна) има директор у 30. години службе 9000 м. (= 11,250 дин., станарину рачунамо 1200 м., а негде је већа, негде мања; месечна му је плата 750 м. = 937,50 дин.); од тога се одбија годишњи порез у 276 марака² (= 345 дин., месечно 23 м. = 28,75 д.) те *чисто* прима годишње (9000 м. — 276 м.) **8724 м.** (= **10,905 дин.**, месечно **727 м. = 908,75 дин.**)

¹ Годишње плаћа:

1., улога у удовички фонд (6%)	420,00 д.	
2., непосредног пореза:		
а., 4,5%	315,00 д.	} 336,75 »
б., на личност	21,75 д.	
3., државног приреза (75% сталног + 25% привр.)	336,75 »	
4., школског приреза 32%	107,76 »	
5., ремонтског приреза 5%	16,84 »	
6., приреза на војне грађевине 5%	16,84 »	
7., железничког приреза 7%	23,57 »	
8., жандармериског приреза 4 1/2 %	15,15 »	
9., мостарине	0,20 »	
10., свештеничког бира	2,00 »	

Свега 1275,86 д.

² Не плаћа ништа у удовички фонд или пензионери фонд.

У Аустрији (ван Беча, где су додатци већи) има директор у 30. години службе годишње плате 9300 круна (станарину смо рачунали у 1180 кр., али је она негде већа, негде мања; месечно има 775 кр.); од тога ваља одбити порез на приход од плате, који износи годишње 228 кр. затим 300 кр. улога у пензионни фонд и 112 кр. нарочитог пореза на плату, што све чини 640 кр.¹ те директор *чисто* прима (9300—640 кр.) **8660 кр.** годишње (месечно **721,66 кр.**). Дакле директор у Србији у 30. години службе прима годишње у округлој суми **3200 дин.** (месечно око 300 дин.) **мање** од директора у унутрашњости Аустрије, а за **5180,86 дин.** годишње (431,74 дин. месечно) **мање** од директора у унутрашњости Пруске.

2., Последња је плата професора у Србији (6000 дин.) мања од најмање последње плате у немачкој државици Шварцбург-Рудолштату (5600 м. = 7000 дин.) за 1000 дин., од последње плате у Саксен-Мајнингену (5800 м. = 7250 дин.) за 1250 дин., а од последње плате професора у осталим немачким државама и у Аустрији мања је за 1500 до 5000 дин. Та ће разлика јаче пасти у очи, кад се пореди, колико *чисте* плате — после свих одбитака — прима професор у Србији, а колико у Пруској и Аустрији. У Србији професор у 30. години службе има годишње 6000 дин. (месечно 500 дин.); од тога ваља одузети 1019,23 дин.² (месечно 84,68 дин.), колико плаћа на име улога у удовички фонд и на име пореза и приреза те *чисто* прима годишње (6000—1019,23) **4980,77 дин.** (месечно **415,06 дин.**). У Пруској (ван Берлина) професор у 30. години службе има годишње плате 7900 м. (= 9875 дин., месечно 667,50 м. = 823,75 дин., станарину смо рачунали са 700 м. а негде је већа, негде мања); од тога се одбија годишњи порез у 212 м. (= 265 дин., месечно 16,66 м. = 20,82 дин.) те *чисто* прима годишње (7900—212

¹ Врло је компликован рачун о улогу у пензионни фонд у Аустрији, јер се улог мења у разним временима; на целу суму, коју чиновник плаћа на име пореза, улога у фонд и нарочитог пореза на плату, не разрезује се порез. С тога се наш рачун не поклада на пару с правим плаћањем.

² Годишње плаћа:

1. улога у удовички фонд (6 ⁰ / ₀)	360,00 дин.
2. непосред. пореза { а., 4 ⁰ / ₀ × 6000 . . . 240 дин. }	258,00 »
{ б., на личност . . . 18 » }	
3. држ. приреза (75 ⁰ / ₀ сталног + 25 ⁰ / ₀ привр.)	258,00 »
4. школ. приреза 32 ⁰ / ₀	82,56 »
5. ремонт. приреза 5 ⁰ / ₀	14,40 »
6. приреза на војне грађевине 5 ⁰ / ₀	14,40 »
7. железн. приреза 7 ⁰ / ₀	18,06 »
8. жанд. приреза 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	11,61 »
9. мостарине	0,20 »
10. свештеничког бира	2,00 »

Свега . . . 1019,23 дин.

мар.) **7688 м.** (= 9610 дин., месечно **640,66 м.** = 800,83 дин.). У *Аустрији* (ван Беча) професор у 30. години службе има 7200 кр. (око 7600 дин.) годишње плате (месечно 600 кр. = 635 дин.); од тога ваља одбити на име пореза на плату и улога у пенциони фонд 470,80 кр. (месечно око 40 кр.) те *чисто* прима годишње (7200—470,80) **6729,20 кр.** (око 7100 дин., месечно у округлој суми **560 кр.** = 590 дин.). Дакле професору у Србији у 30. години службе прима годишње **мање** од професора у унутрашњости Пруске за **4629,77 дин.** (месечно мање за 385,77 дин.), а од професора у унутрашњости Аустрије годишње **мање** за **2120 дин.** (месечно мање за 175 дин.). Ова је разлика израчуната за српске професоре у Београду, где нема општинских ни окружних приреза; за професоре у унутрашњости је та разлика због поменутих приреза знатно већа.

3. *Почетна* је плата професора у Србији несразмерно *мања* од почетне плате у Немачкој и Аустрији. Изувевши три немачке државице (Мекленбург-Стрелиц, Саксен-Мајнинген и Шаумбург-Липе) са најмањом почетном платом у Немачкој Царевини, али која је ипак за 700 до 800 дин. годишње већа од почетне плате српских професора, у свима је другим немачким државама и у Аустрији та почетна плата знатно већа, јер се креће између 3000 и 4000 м. (3750—5000 дин.) у Немачкој, а у Аустрији износи око 3600 кр., док је у Србији само 2400 дин. Та је разлика у почетној плати много већа, кад се од поменутих плата одбију дажбине те у ствари српски професор прве године службе *чисто* прима 1982,56 дин.,¹⁾ а то је за јаче од 1000 дин. *мање* од *чисте* почетне плате годишње, коју прима најмање награђени професор у Мекленбург-Стрелицу; то је за 2000 дин. *мање* од *чисте* годишње плате коју примају професори прве године у већини немачких државица; то је за 1600 дин. *мање* од *чисте* годишње плате, што је прве године прима примају професори у унутрашњости Аустрије. Како се та почетна плата у Србији обично почне примати у петој години наставничке службе, то је наш професор осуђен да прве године професоровања излази на крај с месечном платом од 165,21 дин.

4., *Повишице плате* добијају професори у Немачкој (сем три државице) после сваке *треће* године те много раније стижу до већих плата него професори у Србији, који добијају прве две повишице после пете и десете године, и остале четир после сваке четврте године службе. Тако на пр. професор у државици Анхалту с почетном платом од 3000 м. има у 13. години службе 4500 м. (= 5625 дин.), а ту плату добија професор у Србији тек у 23. години службе, читавих десет година доцније; у Олденбургу професор с почетном платом од 3300 м. има после

¹⁾ Положио је те године испит и постао професор па има да плаћа нарочиту таксу за декрет, повећани улог у удов. фонд и порез с прирезима (свега 417,44 дин.)

таке друге године повишицу од 300 марака те у 13. години службе добија годишњу плату од 4800 м. (= 6000 дин.), а ту плату добија професор у Србији тек у 27. години службе, дакле после 14 година. Не треба доказивати, од какве су важности по материјалну безбедност професора *кратки рокови за добијање периодских повишица*, ни колико је напреднија настава у земљама, где се и с те стране обезбеђују професори.

5., *Последњу* — највећу — плату добијају професори у Србији у 27. години службе; у Немачкој сем једне државе добијају у свима осталима раније и то у мањој половини немачких држава добијају раније за *три*, а у већој половини за *пет до седам* година. Да бисмо важност ове ствари јасније изложили, опет ћемо се послужити бројевима. Професор у Берлину у 22. години службе добија на име *последње*, највеће *чисте* (по одбитку пореза) *плате* годишње 8168 м. (= 10,210 дин.), а професор у Београду у 22. години службе прима на име *чисте плате* (по одбитку свих дажбина) годишње 4047,64 дин.; професор у Београду мора чекати још равно *пет* година, да добије последњу плату (чиста износи 4983,77 дин.), дакле прима и *несразмерно мању* плату и *много доцније* почиње примати своју највећу, последњу плату, која је опет *несразмерно мања* од последње плате професора у Берлину и у целој Прусској. Опет ћемо бројевима објаснити ту несразмеру. Професор у Београду прими од 22. године до 26. закључно *чисте* плате 21,966 дин., а за исто време чисто прими професор у Берлину 51,050 дин., за мало па још један пут толико само за тих пет година.

6., Голему разлику у *чистој* плати између наших професора у Београду, где примају највећу цифру *чисте* плате, и професора у Прусској и то у унутрашњости, где примају средину између највеће и најмање *чисте* плате, изнећемо у овоме прегледу, где су напоредо обележене, у динарима цифре *чисте* *плате* једних и других професора *после сваки* *пет година*:

Пруска после 5 година	22633,25	дин.
Београд „ 5 „	7899,78	„
<hr/>		
у Прусској више	14733,47	дин.
Пруска после 10 година	52018,25	дин.
Београд „ 10 „	20837,58	„
<hr/>		
у Прусској више	31180,67	дин.
Пруска после 15 година	87353,25	дин.
Београд „ 15 „	36463,20	„
<hr/>		
у Прусској више	50890,05	дин.

Пруска после 20 година	129713,25	дин.
Београд „ 20 „	54699,50	„
у Пруској више		75013,75
Пруска после 25 година	177153,25	дин.
Београд „ 25 „	76171,41	„
у Пруској више		100981,84
Пруска после 30 година	225328,25	дин.
Београд „ 30 „	100903,18	„
у Пруској више		124425,07

Дакле за први, пет година службе примио је пруски професор скоро три пут толико, колико прими београдски професор и јели чудо што се београдски професор одмах у почетку службовања већином мора да задужи па после целог века тешко може да се курталише дуга.

Само би неозбиљан човек смео претпоставити, да практични Немци онако богато плаћају своје професоре за то, што имају и сувише новаца. Неозбиљно би било правдати онаке професорске плате у Пруској већим потребама пруских професора, кад су и они људи као и наши професори, те имају исте потребе, које имају и наши професори, а вара се свако, ко мисли, да је у Пруској скупљи живот него у Србији (то ћемо ниже показати). Због те, по нашим појмовима сјајне, а по пруским појмовима правично одмерене плате пруски професори служе четрдесет па чак — ређе — и педесет година, јер им плата даје могућности, да се одвише не напрежу а и да своју снагу као што треба негују, док наши професори због мале плате морају у младости одвећ много да се напрежу те су после тридесете године службе већином тако оронули здрављем, да збиља не могу даље отпраљвати службу и да не би могли ни приватне послове радити, кад их не би невоља нагнала, да и оно мало преостале им снаге принесу на жртву пристојном издржавању своје породице. Просвећени су Пруси, обезбедивши пристојном платом удобан живот својим професорима, не само постигли то, да не морају, као ми, после тридесет година замењивати одличне али изнемогле професоре млађима али неискуснима, већ су стекли најбољи наставнички кадар за нових десет година, који ће толике хиљаде ученика истински образовати, а својим млађим колегама послужити као светли узор.

Додајемо и то, да су поменуте пруске плате скоро узаконјене, 1907. године.

После свега горњега ваља имати на уму ово:

1., У Немачкој и Аустрији држава из *својих средстава* даје удовицама ужитак до 2000 марака (ретко више), а уз то се нарочита помоћ даје деци умрлих професора на ужитак и васпитање.

2., У чиновнички се пенциони фонд улаже *незнатан* улог само у три немачке државице и у једном слободном граду, а у Аустрији 3,8% од плате; у Србији се у тај фонд не улаже ништа, али се доста велики улог плаћа у *удовички фонд* (6% год. плате и цела дванаестина сваке периодске повишице као и цела прва месечна плата, што све чини сразмерно велику суму).

3., *Порез* је у Пруској и Аустрији далеко мањи од пореза у Србији. У Пруској плаћа берлински професор на своју почетну плату од 3900 м. (= 4875 дин.) свега 92 марке (= 115 дин.) пореза; у Аустрији плаћа на исту суму око 90 динара; у Србији плаћа београдски професор на толику суму 470 дин., а у унутрашњости 50—100 дин. више због општинских и окружних приреза.

4., У Србији је много *скупљи живот* него у Немачкој и Аустрији. За 20—50% процента скупље плаћају професори у Србији од својих колега у Немачкој и Аустрији стан, огрев, одело и обућу и све покућанство, а то су најважније рубрике у домаздуку, везане за новчана средства. Чак ни исхрана у Србији није много јевтинија од исхране у Аустрији и Немачкој, и ако су главне животне намирнице знатно јевтиније, а није јевтиније због тога, што је у Србији несразмерно скупље гориво, скупља послуга и кирија, скупљи сваки судић за готовљење јела.

5., У Србији се *пенсија* добија *после 30 година службе*, а тако исто и у Аустрији; у Немачкој се тек после 40 (ређе 50) година службе може добити највећа пенсија. Само се у Србији после 30 година службе као пенсија добија *потпуна* последња плата (професор 6000 дин., директор 7000 дин.), а у Аустрији добија се као пенсија 80,65% од последње плате, у Немачкој 75—90% (у пет држава 100% али после 50 година службе). По изгледу је Србија у овоме претекла остале државе, а у ствари је и ту далеко заостала иза њих, јер у Аустрији има бечки професор после 30 година службе 6760 кр. (= 7192,50 дин.) пенсије, у Пруској има професор после 40 година службе 6000 м. (= 7500 дин.) пенсије (а то је 75% од последње му плате у 8000 м.); *чисто* прима београдски професор пенсије — *цела* му се последња плата у пенсију рачуна — после 30 година службе 4983,80 дин., аустријски око 6600 дин. (преко 1600 дин. више), пруски (истина после 40 год.) 7317,50 дин. (преко 2300 дин. више). Пенсија професору у Србији, нарочито ако има већу породицу, ретко стиже, да може пристојно излазити на крај и с тога сваки професор — изузетци су врло ретки — једва чека, да наврши 30 година службе те да добије пенсију, јер ће онда моћи све своје слободно време посветити приватној заради, од које врло често у ствари и живи, јер му је пенсија обично задужена и презадужена; отуд му је и немила државна служба, сматра је као терет и једва чека, да је се отресе. Пенсија је професору у Аустрији и Пруској знатно

мања од плате, коју има док је у служби, и он ту разлику ретко може изравнати каквом приватном зарадом као пензионар; плата у активности даје му могућности и да пристојно живи са својом породицом и да своју породицу потпуно обезбеђује; њему се дакле мили, да буде активан службеник, догод је здрав, па се труди, да се својим радом препоручи претпостављенима, не би ли га задржали у служби и кад је стекао право на пензију; због тога пруском професору није нимало тешко, да десет година дуже од српског професора служи, док стекне право на највећу пензију, коју опет не тражи, само ако има физичке могућности, да и даље служи.

6., У Аустрији и Немачкој ретко који професор има и може да држи приватне часове у другим школама, јер је обично много заузет послом у својој школи. У Србији више од половине професора раде у приватним и у другим државним школама за често врло мали хонорар, а радили би мало те не сви професори, кад би имали где. Српски професори заморени иду из једне школе у другу, па често и у трећу једног истог дана за љубав хонорара, који им је преко потребан, да покрију своје најобичније потребе. Такав српски професор поред најбоље воље не може да врши потпуно исправно свој наставнички посао на два и три места, а неминовно мора пре времена изнемоћи и постати неспособан за рад.

7., Врло се често дешава у Србији, да професори радо напусте свој положај и замењују га другим, лукративнијим. У томе им иде на руку то, што је код нас и данас скоро по свима гранама државне управе прилична оскудица у сиремним људима за нова државна звања, која се морају кад и кад на брзу руку отворати, ако хоћемо да ма и спорије сустижемо културно далеко напредније друге државе. За та звања већином су најподеснији професори, и ако их због тога други држављани мрко погледају. Грех би био претпоставити, да професори не воле свој посао и да га зато напуштају, а исто би тако био грех мислити, да примају лукративнији положај у другој струци из чистог среброљубља. Правично је узети оно, што и јесте прави узрок овој појави: на то гони професоре *мала* професорска *плата*, која не може да им покрије све преке потребе.

* * *

Да завршимо.

Из досадашњег ће разлагања бити свакоме јасно, да су плате професора средњих школа у Србији *мале*. Сваки младић, који се у највишим школама спрема за који било позив у држави, бира себи струку, у којој мисли да ће најподесније зарађивати себи хлеб; чим стече убеђење, да нашим професорима плата не стиже ни за скроман живот, природно је, да се неће посветити професорском позиву и онда

је неминовно, да ће се с непрекидним повећавањем деце, вољне да уђу у средњу школу, повећавати и дефицит у потребним стручним наставницима. Држава не сме због оскудице у наставницима одбити од средње школе ни једнога ученика, него се мора постарати да та оскудица престане, а то ће постићи у првом реду, ако поправи материјално стање професора.

Професорско је друштво тога ради спремило измене закона о средњим школама и у те измене унело и повећање наставничких плата.

Ми нисмо за поправку материјалног стања код наставника путем повећања плате. Праве, номиналне плате наших професора не би баш биле много мале према номиналним платама професорским у Аустрији и Немачкој с обзиром на прилике, у којима живе наши и њихови професори, кад би и наши професори имали извесних *додатака* и кад се не би нашим професорима од годишње плате узимало више од једне петине за удовички фонд, порез и прирезе.

С тога ми предлажемо ове по нашем мишљењу најправичније и у данашњим приликама најостварљивије мере за поправку материјалног стања наших наставника у средњим школама.

1. *Директор потпуне гимнасије има после десете године професорске службе 5000 дин. годишње плате, после тринаесте 6000 дин., а после шеснаесте 7000 дин.*

2. *Директор непотпуне гимнасије има поред своје професорске плате додатак годишњи од 600 дин. Тај додатак директор губи, ако не врши дужност дуже од месец дана, а додатак прима директоров заступник. Исти додатак има и професор, који дуже од месец дана заступа директора потпуне гимнасије.*

3. *Почетна је плата професору средње школе 3600 дин. годишње; после сваке треће године има најпре три повишице по 400 дин., а после две повишице по 600 дин. годишње тако, да од деветнаесте године службе има плату од 6000 дин.*

4. *Сваки директор и професор добија на име станарине годишњи додатак од 1200 дин.; на тај се додатак не плаћа порез ни прирези. Тај додатак губи, кад буде стављен у пензију.*

5. *У удовички фонд улажу наставници средњих школа 6% од своје годишње плате; укида се узимање у фонд прве месечне плате после постављења и једномесечног износа сваке нове повишице.*

8. марта 1911.
Београд.

М. Живковић
професор у пензији.

Минералошко-геолошке збирке у нашим средњим и основним школама.

У доба када се у културном свету јестаственица у средњим школама обрађује очигледно и са експериментима, у нас начело очигледности није свуда заступљено у довољној мери. То не долази отуда, што у нас нема наставника који би умели тако радити, већ отуда, што нема довољно средстава. Ми смо још далеко од оних срећних прилика, које владају у модерним земљама, да у школским зградама имамо нарочите слушаонице за поједине гране јестаственице и уз њих лабораторије, у којима би се сами ученици, под наставниковим надзором, вежбали у извођењу експеримената, микроскопирању, одређивању појединих природних објеката итд. Што је још горе, ми немамо ни јестаственичких збирака онаких и у оноликој мери, колико је то потребно па да јестаственичка настава буде очигледна. Факт да у самој престоници има школа у којима су у једној малој соби смештене неколике збирке најбоље то доказује. Што се последњих година почела да обраћа пажња при зидању школских зграда на нарочите локале за кабинете и лабораторије, то само показује, да се увидела велика потреба његова у средњешколској настави. Та велика потреба и захтева да се о јестаственичким збиркама поведе озбиљнији разговор и питање о њихову уређењу што чешће вентилира. Из тих побуда ми и износимо своје гледиште о данашњим збиркама и њиховим махнама и мишљење како би их ваљало уређивати.

Према наслову, који горе исписасмо, овде ће бити речи само о минералошко-геолошким збиркама у нашим средњим школама. И ако оне не стоје много горе од збирака других јестаственичких грана, ове су збирке у нас тако разнолике, да осећамо потребу о њима се нарочито позабавити. Ових збирака у нас има у главном тројакних. Једне су непотпуне и неуређене тако, да мало или скоро ни мало не могу послужити при предавању Минералогije и Геологије. У њима има примерака неугледних, сумњиво одређених и са непознатим локалностима, те руковање њима често пута даје негативан резултат. Друге имају материјала за наставу, али га немају у једнакој мери за све одељке. Док су примерцима из једнога одељка са свим сиромашне, дотле из других одељака имају читаве лепо уређене и тачно одређене збирке. Тако једна гимназија има читаву збирку минерала, а нарочито стена и фосила (али фосила већином из формације тријаса и креде) из ваљевског и ужичког округа, други пак лепо петрографску збирку своје околине, али су им други одељци врло слабо заступљени. Најзад треће збирке, које су најређе, потпуне су снабдевене потребним материјалом за све одељке у довољној мери.

Као год што су збирке наших средњих школа разнолике према обиљу и распореду материјала којим располажу, тако су разнолики и начини којима су до тога материјала дошле. Неким је школама с времена на време материјал слао Геолошки Завод Велике Школе, другима Музеј Српске Земље и Рударско Одељење, у неким су наставници, сами или са ученицима, марљиво прибирали из околине у којој је школа и сами га одредили, а неке су највећи део поручиле са стране новцем из школске касе. Што се са тако разних страна и у разво време добијао материјал и долази те су нам школске збирке тако разнолике и уређене без једнога заједничкога плана. А то је, по нашем мишљењу, једна велика грешка. Јер док су некоје средње школе, отуда што у њима није било стручнога наставника или директор није умео или није хтео користити се школском касом и снабдети школу потребним училима за новац, задовољиле се само оним што је школи послао на пр. Геолошки Завод, а што ни по чему не може да задовољи потребу школе, дотле су друге из школске касе набављане често ствари које су, строго узев, и сувишне за средњешколску наставу. Да је то незгодно за наставника који из једне школе оде у другу а штетно по ученика који мења завод не треба доказивати. У нашим средњешколским минералогским и геолошким збиркама нема униформности а гимназије су нам све једнога типа и у свима се Минералогија и Геологија предају по истоме програму и, најчешће, и по истом уџбенику. Према томе држимо, да је оправдано наше гледиште по коме *све минералогско-геолошке збирке наших средњих школа треба да су уређене по једном плану заједничком за све школе*. Мања локална варирања би се, свакако, могла допустити у толико, у колико варира геолошки терен околине једне школе према другој, ако бих се хтело у Геологији нарочито да обрати мало већа пажња на Геологију непосредне околине.

Још је једна, такође знатна, грешка у данашњем уређењу наших збирака у томе, што већина, а особито оне које су снабдевене материјалом купљеним са стране новцем из школске касе, располаже незнатним бројем нарочито минерала и стена из Србије и српских земаља.¹ Расправљајући о овој ствари раније на другоме месту²) писац ових редака навео је ове разлоге са којих то не би требало тако да буде: „Оставимо на страну методички захтев, по коме би у природним наукама ваљало упознати ученике са објектима у ужој и широј околини, па тек са онима са стране, и што показивањем минерала и стена

¹ Што има фосила они су скоро сви (изузев оне којих нема у Србији, нпр. камбријских, силурских и др.) из Србије и или добивени од Геолошког Завода и Музеја Српских Земаља или покупуљени по околини.

² Предлог наставницима Минералогije и Геологије („Наставник“ за 1907. год. св. 3—4. стр. 136—137).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

из Србије задобивају ученици одређенији појам о минералном и петрографском богаству своје земље, са два друга, сасвим проста, разлога то не би требало да буде. Прво, што велики број минерала, стена и фосила има у Србији, који ни по чему не уступају онима са стране и, друго, што се до њих може доћи лако и — без новца. Тиме би се пак учинило двоје: снабделе би се збирке богатим материјалом и преостало би нешто новца у, иначе скромним, гимназијским буџетима за друга потребна учила, којих у нас нема и која се морају куповати у иностранству⁴. У осталом данас се и у уџбеницима колико се год може више обраћа пажња на односе који владају у ужој и широј домовини и износе примерци и њихова налазишта прво у њој, па потом у другим земљама (и то кад су значајнији ма у ком погледу). У толико пре онда треба то исто да важи и за збирке. Најзад ваља нам напоменути још једну околност. У предавању, особито из Минералогije, потребно је имати при руци више примерака једног истог минерала, да би се сами ученици вежбали у проучавању његових особина и уверавали о тачности онога што наставник утврди. Потребно је на пр. имати неке ради одређивања целовитости и њених праваца, друге због близанаца и њихових оса и равни ближњења, треће због тврдине, физиолошких особина итд. итд. Потребно је такве примерке ставити ученицима на расположење за време самога предавања. Проучавајући на њима поједине минералашке особине, ученици их у исто доба троше и кваре. Поједине школе немају у својој околини свих тих минерала, из иностранства их у довољној количини за све ученике не могу набавити, али се зато могу њима ипак снабдеи из оних крајева Србије, где њих има и то доста. Из свега овога излази да би при уређивању минералашко-геолошких збирака у нашим средњим школама ваљало, поред раније поменутога захтева о њиховој униформности, истаћи и *потребу њихова снабдевања у првом реду објектима из Србије и српских земаља*.

Размишљајући о томе како би се дошло до минералашко-геолошких збирака, које би задовољавале оба постављена захтева, писац ових редака је 1907. год. предложио преко „Наставника“: 1. да сваки наставник Минералогije прикупља са ученицима по својој околини боље примерке минерала, стена и фосила, 2. да одабране примерке донесе или пошље на годишњи збор Професорског Друштва и на збору их изложи те да се ту врши размена, и 3. да Управа Проф. Друштва укаже сву помоћ, т. ј. изради у надлежних бесплатан подвоз за материјал, спреми локал за излагање итд. О годишњем збору те исте године одржао је пробу донев на збор збирку минерала покупуљених о распушту по Копаонику и Староме Влаху, али није наишао на повољан пријем. Тим конкретним примером утврдило се, да је незгодна размена материјала измеђ појединих школа и према томе би остали и на даље исти начини за снабдевање збирака који су и до сад постојали а за

www.uns.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

које видесмо да су незгодни, јер ће се збирке и на даље уређивати без плана и њихово снабдевање оставиће се случају. Међутим ми мислимо да ипак има начин да се једном те незгоде изберну. Он је у томе што би се ангажовао Музеј Српске Земље. Дужност је Музеја да прикупља природнине из свих српских земаља и да их одређује и уређује. Заинтересованима је, пак, познато са колико се незгода имају да боре они који раде у Музеју. Он данас има мали буџет, једну незгодну зграду, мали број радних снага на које је пао сав посао у једној тако замашној установи, и, најзад, њему данас врло мало помажу и шаљу материјал они који су најпованији за тај посао. С тога би ваљало Музеју свесрдно помоћи у првом реду ради његова главнога циља а по том и ради снабдевања наших школа потребним збиркама. Али и кад би се све прилике у Музеју промениле, ипак, било много тражити од његових уређивача да поред свога главнога посла, уређивања музеја, раде и на уређивању школских збирака. С тога би, по нашем мишљењу, ваљало одредити један одбор од неколико стручних наставника београдских средњих школа, који би имао најпре да утврди план за јестаственичке збирке, једнак за све средње школе, а по том да, у споразуму с управом Музеја Српске Земље, одабира из Музеја све оно што у њему има из српских земаља а по плану треба да буде заступљено у збирци. Све оно чега не би било у Музеју, односно чега нема у српским земљама нити се у њима може добити, тај би одбор набавио са стране одједном за све школе. Школе које већ имају своје збирке имале би да их редуцирају, односно поцуне, према заједничкоме плану, и на тај би се начин постигла униформност у збиркама и збирке би биле заступљене првенствено примерцима из Србије и Српских Земаља.

Не само у збиркама из природних наука него у опште у наставним средствима основне нам школе стоје свакако много горе од средњих. Данас ћемо и наћи коју гимназију са добро, или чак и одлично уређеним физичким, биолошким или минералашким кабинетом, али од основних школа, па и оних у самом Београду, сумњамо да има једне, која би могла показати сва наставна средства, потребна данашњој народној школи. Пок. Д. Путниковић у својој расправи *Шта могу учитељи учинити за наставна средства*,¹ која је читана и награђена на XIII Учит. Скупштини, наводи да је једном странцу, учитељу, од наставних средстава у београдским основним школама могао да покаже „по коју модерну мапу, рачунаљку руску, негде словарницу, штицу и шрајберове слике. Ништа друго“. Отуда је он с пуно права могао у томе предавању рећи: „... и ако школовани људи знају и виде, да се без наставних средстава не може у основној школи радити с успехом, и ако нешколовани знају пословицу: без алата нема заната, ипак

¹ В. „Учитељ“ од септембра 1896 стр. 12 и даље.

наше основне школе не само да немају довољно наставних средстава, него се пре може рећи, да их просто немају*. То што је Путниковић рекао пре неких 14 година и данас се може, готово без икаква претеривања, у свему акцептирати. Тражећи узроке овако крупноме појаву (јер за нас је заиста крупан појав: настава без наставних средстава!), Путниковић налази да је кривица: 1. до школских општина, јер неће да набављају школама потребна средства; 2. до надлежних већих власти, које не настојавају да општине врше своју дужност; 3. до највише школске власти, што се не стара, да се наставна средства израђују, да их има за продају и куповину; 4. до самих учитеља, јер некоја средства могу и они сами спремити и набавити без ичије помоћи а она која у школи затеку довољно не чувају.

Доиста сваки који из ближе познаје данашње бедно стање наших основних школа у погледу њихова снабдевања и издржавања, мора се потпуно сложити са Путниковићем у првим трима тачкама. Поменути фактори збиља носе највише одговорности не само што се прилике основних школа у снабдевању наставним средствима нису промениле, него што се, како изгледа, неће још за дуго време на боље променити. Међутим кад се дубље загледа у саму ствар, видећи се, да се кривица самих учитеља може свести на најмању меру, јер има довољно узрока због којих учитељи не спремају сами наставна средства бар из области природних наука, и ако је за њихове школе много лакше спремити материјал него за гимназије, јер је потребан у много мањој количини. Ти су узроци, по нашем мишљењу ови: 1. што наши учитељи и учитељице нису изнели из учитељских школа како треба и колико треба знања из природних наука, пошто се у њима природне науке обрађивале до скоро (у некима, на жалост, још и сад) без икаквих очигледних средстава а то зато, што у њима није било јестаственичких збирака ни у колико; 2. што, у недостатку збирака, нису ученици и ученице учитељских школа вођени у природу да би је, проучавајући је, заволели и у њој црпили градиво за предавање у школи и потом уживали у прибирању природних објеката, потребних за збирке. Данас нико не спори теоријску педагошку спремност наших наставника основних школа као ни то, да су они свесни да без очигледних средстава — збирака — нема наставе природних наука. Па кад они и данас обрађују те науке без средстава значи, да су сметње сувише знатне. Заиста немарност наших општинских и државних власти може да омете сваки рад и да ослаби и најјачу вољу, али чиме ће се протумачити нпр. факт да ни у школи којој се школски одбор у свему одазива (случај доиста врло редак, али постоји по где-где) нема опет ни трага од какве збирке? Свакако само тиме, што учитељ није ни видео честите збирке, што ни њему није очигледно предавано, што особине каквог минерала, земље, стене није запазио на самом предмету у околини или збирци,

већ их чуо из уста наставникових или их видео штампане мртвим словима у своме уџбенику. За потврду свега овога навешћемо један пример. Маја 1908. год. одржао је писац ових редака пред једним учитељским обласним већем предавање, на коме је приказао све минерале, руде и стене из округа у коме је то веће, а којима располаже гимназијски кабинет, нагласио њихове карактерне особине по којима се могу најлакше распознати и места њихова налажења, па апеловао на слушаоце да му помогну у прибирању свих тих предмета, као и оних који им до руку дођу, како би се могле све основне школе у округу снабдети бар оним, што има у њему, а у исто време још више обогатити гимназијски кабинет. После неког времена добивен је један фосилни зуб и — ништа више. Учесника је на већу било 30—40 из два среза.

Беспредметно је о томе говорити, да би требало што пре почети са снабдевањем основних школа наставним средствима, ако се хоће да настава у њима буде као и у основним школама напредних земаља. Беспредметно је, јер то сваки, који хоће да мисли, сâм увиђа. Снабдевање предметима из природних наука треба, по нашем мишљењу, отпочети да врши онај исти одбор, о коме је раније било речи, али проширен са два три београдска учитеља. Он би имао у Музеју Српске Земље да спрема збирке и за основне школе. Те збирке не би морале да буду у свему истоветне, пошто би се, до некле, морало да води рачуна о крају у којем је школа. А кад би и учитељске школе стекле потпуне збирке и кад би се ученици у њима и сами придобили за скупљање и и спремање збирака, онда би они као учитељи лако добивене збирке проширивали.

Мил. Б. Петковић

ВОЈНИЧКО ВАСПИТАЊЕ И ТЕЛЕСНО РАЗВИЈАЊЕ ЂАКА

Ово је једно од прешних питања, које би требало код нас решити, и у прилог томе иде:

„Војничко васпитање и телесно развијање јапанских ђака“.¹

Победе, које је Јапан однео у рату са Кинезима 1894/5. године и са Русима 1904/5., припадају једним делом и нарочитом физичком (телесном) развијању, војничком и моралном васпитању, које добија јапанска омладина у својим школама.

Овај народ који је веома подобан за освајање, увидео је потребу, да разбуди и развије код младића и деце физичку и моралну снагу,

¹ Овај је чланак изашао у: „La Revue d'Infanterie № 256 од 15. априла 1908. год. под насловом: „L'Education physique et militaire“ од мајора Painvin-a.

Пр.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

које су веома нужне свакоме, да би могао мушки да поднесе све војничке напоре, како у миру, тако и у рату.

Најбоља су средства за ово: гимнастика, војничко вежбање и витешке игре, које у толикој мери ојачају ове две снаге, тако потребне отаџбини у судбоносним тренутцима.

Школа и војска треба узајамно да се потпомажу, нарочито прва, треба да да овоме правац, и да упути на најпрактичнији начин телесно развијање деце, која су будућност народна, придавајући телесној обуци ону важност, коју она у ствари и заслужује а при томе, да ово не буде на уштрб умног васпитања.

Сем тога, не треба сметнути с ума, да физичка обука не ојачава само тело но и карактер.

Витешке су игре нарочито у стању, не само да ојачају физичку снагу и насртљивост, но и да развију дух дружељубља и дисциплину.

Ако се у школи уме да примени за свако дете потребно кретање и вежбање према његовој телесној конструкцији и развијености, а ово ће у почетку бити и главни циљ умешног телесног вежбања, моћи ће се често да поправи код неких и извесно неприродно развијање тела.

Једном речју: осигурати један здрав озганизам, изводити телесно вежбање тако, како би се дете пропорционално развијало, дати са снагом: здравље, гинкост и издржљивост; изрезати од његовог младог тела, као и од његове душе, једну идеалну стату-у, — по назорима стоичким, то би био идеални циљ, коме треба да тежи сваки наставник (учитељ). А да би се ово постигло, учитељу је потребан један вредан и стручан сарадник — официр или подофицир, — те како би истоме олакшао.

Ми налазимо, да је био потребан овај мали увод, како би наши читаоци боље разумели потребу војничке обуке ђака код оних народа, који као и наш народ, имају више народну војску, и код којих је рок службења у кадру сведен на минимум.

* * *

Тако је Јапан, у место да се одмара на лаворикама побраним у последњем рату, тако рећи сутра-дан по рату, предузео све, како би појачао своју војничку снагу. Издао је један закон за рекрутовање толико строг, колико се је највише могло, како би добио што већи број рекрута. Тако исто, у истом циљу, октобра 1905. године, министар просвете издао је ново правило односно телесне обуке и војничког вежбања по свима школама: основним, средњим и учитељским.

Кад се прочита извод из овог правила, који се ниже доноси, одмах ће пасти у очи, како је видно место дато: гимнастици, војничком вежбању, витешким играма и моралном васпитању.

www.unilj.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Основне школе.

Општа обука

Основне школе, коју су деца обвезна да посећују од своје 6-те године, имају два курса: прави основни, који траје 4 године и усавршни курс, који траје 2 године.

Телесна (физичка) обука

Правила, која је издао министар просвете у погледу физичке обуке, веома су поучна и ми из њих износимо ово:

„У оном времену, када су лук и стрела били у употреби као ратно оружје код нашег народа, гимнастика није била сасвим пренебрегнута; али у наше последње време, она је по кад-кад бацана у запећак, и наставници као и сами ђаци тежили су највише атлетизму, нашта су готово све време и употребљавали.

Да би се побољшала физичка снага у народу, треба ђаци основних школа да раде гимнастику на овај начин:

1. Треба радити гимнастику тако, да су покрети појединих делова тела по све природни, тим учинити поједине делове тела и зглавкове гинким. Нетреба тражити од деце одвише велику правилност у покретима али при томе не дозвољавати немар. Да се при том неби деца одвећ замарала, треба им дозвољавати да стоје на месту вољно онда када наставник објашњава, како треба шта радити. Ако би деца ова вежбања вршила без воље, онда се њима неће постићи онај циљ, који се жели.

2. Деца у усавршеном курсу радиће сем гимнастике и војничка вежбања. Она треба такође да науче певати ратне (јуначке) песме.

У школи ђаци треба у колико је могуће да носе европско одело, а на случај, да је ово свакоме немогуће, онда рукаве нашег народног одела треба удесити као што су код европске одеће“.

* * *

Гимнастику са ђацима основних школа треба тако изводити како би се постигло:

1. Да се узајамно развијају сви делови тела;
2. сви делови тела да буду гинки;
3. Неговати и побољшати здравље;
4. Дати деци живахности и смелости (насртљивости);
5. Навикавати их на дисциплину; и
6. Убедити их о важности дружељубља.

То су принципи, на којима треба изводити гимнастику у основној школи.

У усавршеном курсу ђаци ће се обучавати као што напоменусмо војничкој вежби и још пливању као и разним витешким играма.

За време од 4 године, колико траје курс праве основне наставе, деца раде недељно гимнастику по 4 сата.

Бази усавршног курса врше недељно по три сата војно вежбање и гимнастику.

Школска година, која почиње 1. априла а завршава се 21. марта следеће године, дели се на три периода:

од 1. априла до 20. јула;

од 1. септембра до 25. децембра и

од 7. јануара до 21. марта.

Свака класа (разред) у основном курсу има највише 70 ученика; а у усавршноме 60.

Средње школе.

Општа обука.

Предмети, који се предају у средњим школама а чији курс траје 5 година, ови су:

морал

књижевност (јапанска и кинеска);

страни језици; (енглески и немачки или француски);

историја (Јапана и општа);

географија;

аритметика;

природне науке;

физика и хемија;

основни појмови јапанског законодавства;

политичка економија;

цртање;

музика и

гимнастика, где се рачуна и војничко вежбање са четном школом закључно.

Број ученика у једној средњој школи варира од 400—600 и ни једна класа (разред) не треба да има више од 50 ученика.

Војничко вежбање.

За време од 5 година, колико траје курс средњих школа, ученици имају недељно по три сата војничку обуку. Овако је постепено регулисана војничка обука:

у првој години, обука без оружја:

а) рекрутска школа,

б) водна обука.

у другој години, као и у првој, само још четрна школа.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК, I БЪ., 3 и 4 СВ., 1911.

у трећој години, као и у прве две, само још војна гимнастика и обука у командовању.

У четвртој и петој години целокупна обука првих трију година само са оружјем.

Свака средња школа треба да има од војничке спреме: потребан број пушака са ножевима, целокупан пушчани прибор, ранце, штапова у виду пушке, разбоја (барне), вратила (реха), мотака и конопаца за пужање, лествица и дрвеног коња за прескакање.

Учитељске школе.

Општа обука.

Курс ових школа траје 4 године, а свака година 45 недеља. Свака класа не сме да има више од 40 ученика.

Предмети, који се предају у овим школама ови су:

морал;

домаће васпитање;

књижевност (јапанска и кинеска);

историја (јапанска и општа);

географија;

аритметика;

физика и хемија;

природне науке;

јапански краснопис;

музика и

гимнастика.

У првој години (шест сати недељно): гимнастика, рекрутска и водна обука са оружјем;

У другој години (шест сати недељно): као и код прве године са додатком: четне школе са оружјем, борбе с ножем на пушци, ратне службе и основних појмова ратне вештине;

У трећој години: понављање свега, што је одређено за прве две године;]

У четвртој години: као и код треће године, сем што ученици врше дужност и замењују наставнике, код ђака основних школа.

* * *

Да завршимо.

Свакој од напред побројаних школа ради извођења војничког вежбања придају се потребан број подофицира из трупе или резерве, као наставници. Активни се официри почешће уверавају о постигнутом успеху и то у времену слободноме, празницима којом приликом ученици својевољно учествују.

Овако упућена јапанска младеж, пошто изађе из школа, никако не прекида гимнастику и телесно вежбање, но се младићи удружују по општинама, и тако по групама, они и даље негују: дух патриотизма, моралну и телесну снагу. На тај начин, јапанска младеж, за оно неколико година, по изласку из школа док не ступи у касарну, овако вежбајући се незаборавља оно, што је од војничке обуке научила у школи.

Из овог кратког извода, може се видети, да Јапан чини све могуће, да младићи који ступају у војску не само да су телесно спажни и способни да за кратко време постану одлични ратници, но и да су напојени и патриотизмом, те да се могу јуначки жртвовати за своју отаџбину.

* * *

Питање о војничкој обуци младића врло је добро решено у Данској. Ево шта један француски лист¹ доноси о томе:

Нема ваљда народа на свету, који је питање о војничкој обуци младића са већом марљивошћу решио но што су то Данци.

Ова мала земља, коју је своја сопствена несрећа опаметила, увидела је, да ће само добро и јуначко васпитање народа, моћи да сједини поцепану територију и да допуни оно, што ограничен војни буџет не може да учини за војску и морину.

У исто време, улога и дужност наставника регуларне војске много је олакшана напорима патриотских друштава, којима је циљ, да припреме обуче младеж данску војничкоме занату.

Нема насељеног места или већег села где нема удружења за војничко васпитање младежи под називом „Удружење старих ветерана“, или „Удружење исслужених војника“, као и стрељачких друштава, и сва су се та удружења посветила са највећим стрпљењем и вољом војничкој обуци младежи.

Млади Данци озбиљно уче: употребу и руковање оружјем, практично врше гађање из пушака, вежбају се маршовању, врше практично крокирање и фотографисање земљишта и практично врше ратну службу.

Овако извежбане Данце ратној — војној вештини касарна ни мало не изненађује, и њима је врло лако да пређу из грађанског живота у војнички.

Због овога код Данаца има довољан број одличних подофицира и веома спремних наставника.

Дански народ, владалачки дом, јавна удружења показују веома велико интересовање за ово војничко васпитање младежи, и за ово сви прилажу повеће новчане суме, те да се створи материјална могућност, да се ова патриотска удружења одржавају и развијају.

¹ „Le petit journal militaire, maritime et colonial“ од 1907. год. са сликама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

* * *

Ранијих година на обуку младежи у Француској обраћала се је велика пажња, али данас ово је доста занемарено.

Ранијих година у свима средњим школама као наставници гимнастике и војне обуке били су пензионисани официри или резервни официри и подофицири, док је данас ретка школа где има ових.

Ко би се интересовао за ово питање, могао би се користити овом литературом:

1. Правилима и штатутима

Union des sociétés de préparation militaire de France. 23. rue de la Sourdière — Paris.

2. Правилима и штатутима

Ecole de préparation militaire de Paris.

VIII-arr. rue du general Foy — 30. Paris.

3. Internationale Revue über die gesamten Armeen und Flotten, juin 1907.

„Instruction militaire de la jeunesse“.

4. Etude sommaire sur les écoles militaires préparatoires; par le lieutenant des Ecoles.

5. Les enfants de troupe et les écoles militaires préparatoires, par le général Luzeux.

6. Programme d'enseignement des écoles militaires préparatoires d'infanterie (du 6. octobre 1902.).

7. Instruction du 10. octobre 1901. pour les nominations aux places d'enfants de troupe et l'admission dans les écoles militaires préparatoires et à l'Orphelinat Hériot.

8. Les écoles d'enfants de troupe. — Historique de l'instruction, par le capitaine Madez, du 107 d'Infanterie.

(Ово је дело препоручено од стране војног министра, и награђено од гимнастичког удружења).

9. Ecoles militaires.

Dispositions organiques et diverses.

2-e volume (enfants de troupe. Ecoles militaires preparatoires, Orphelinat Hériot. 10.—XI.—1903).

10. Le Prytanée. général ch. Philebert.

11. Instruction sur le service intérieur de l'Orphelinat Hériot, suivi de modeles et du programme de l'enseignement primaire à l'Orphelinat.

С француског
Д. П. С.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПСИХОЛОГИЈА БИЈЕЊА

— студија Др. О. Кифера —

Међу многобројним делима о бијењу као казни нема ниједног, које би истицало психолошки моменат, који тера човека да примењује ову казну, и који влада њим кад је примењује или трпи. Ми имамо сензациону а не научну литературу о бијењу. Намера је ове студије да учини скроман почетак да се ово питање обради научно.

Испитивањима Др. Штајнмеца у Цириху утврђено је да тзв. примитивни народи „своју малу децу воле, мазе и не кажњавају“. Даље је несумњиво да сви народи, кад су достигли извесни културни степен, осећају управо радост у свирепом бијењу деце (и одраслих). Ваља се само сетити Немаца у средњем веку, данашњих Енглеза и Руса. Према овоме изгледа да културни напредак помаже развијање свирепости! Разуме се ово можемо само да нагађамо, јер нема никаквих података или предања дотичних народа из времена које долази у обзир. Леп је пример за ово што се тиче Немаца: Германци за време Тацита нису још били пријатељи бијења као Немци средњег века. А и код ових опет били су највећи пријатељи бијења најнапреднији кругови, по манастирима калуђери а и други васпитачи, док се међутим народ задуго још опирао против овог новог, строгог обичаја. Несумњиво је да је напредак културе с увођењем бијења за извесно време ишао руку под руку. Али како да се овај факат објасни психолошки? Ако бисмо узели да Хекелов *биогенетички закон* и овде важи (а зашто не би?), онда би изишло да је сваки народ у своје „дечачко доба“, ако се тако сме рећи, достигао највишу тачку у примени бијења, исто тако као што свако дете, у истини, највише батина и добија у дугом времену кад више није беба нити млад човек, и кад су дечади, бар већином, несносни. Али тиме је утврђен само факат, а још није објашњено како је човечанство дошло на то, на бијење, које пређе није ни познавало, а сад у томе осећа чак и задовољство. О томе се може од прилике овако мислити: с настањивањем једног, раније номадског, племена почела је да расте вредност човекова. Земљорадња је захтевала раднике, а ови се најлакше добивају, кад се непријатељ не убије већ само зороби. Ну, ако роб не би хтео да ради, или би иначе љутио свога господара, то би гнев терао овога на освету, која се састојала, на првом месту, у убијању. Али како се убијањем роба човек лишавао помоћника у раду, то се убрзо освета почела да ограничава на причињавање телесних болова: *бијење беше пронађено*. Тако показују и споменута испитивања Др. Штајнмеца да се, управо, међу земљорадничким племенима примитивних народа јављају први почеци бијења. С напредком културе расту и потребе и захтеви, који се стављају једном младом човеку. Његов природни нагон ка лености и слободи међутим остао је стари; духовни мотиви још нису активни, и тако настаде бијење. Отуда, често и претерано, бијење, кад се висококултуран народ сукоби с примитивним народом, који би ваљало да се просвети. Ја подсећам на колонијалну историју готово сваке државе и на увођење хришћанства. Овако се, дакле, може објаснити постанак и почетак бијења. Ну, за претерану примену бијења, за свирепост од које се коса

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

диже на глави, што је убрзо настунило, тера још и један други мислат: модерна психологија учи да је један од човекових нагона и свирепост, која се може уништити тек борбом и потискивањем кроз читаве векове. Али један поглед ма на који рат, на сваку револуцију довољно показује да овај нагон непрестано још несаломљен у хиљадама људи спава, и треба само један мали подстрек, па да се пробуди и избије у свој својој силини. Да би се његова јачина схватила, ваља се сетити да се често јавља помешан с полним жудњама и задовољавањем истих и може са свом снагом да овлада човеком. Узмимо сад овај, код некултурних људи још необично јаки, нагон на један пут налази богате хране у бијењу, које је и велико поље његова задовољавања, како би могао онда а да не дражи као мотив за бијење било отворено било потајно, ма то и под видом религиозних и педагошких мотива! Тако је било у нас у средњем веку: најдивљија жудња за свирепошћу замахиваше крвавим бичевима, корбачима, прutowима и кад се мислило да се испаштају грехови, или кад је старији калуђер хтео да казни грешну браћу, или кад учитељ хтеде грешну децу да сачува царству божјем, позади је седео и подругљиво се смешио сатана „свирепост“ и сатирао своје жртве. Разуме се да би било једнострано тврдити да се у оно време само из ових разлога тукло; правилно је да су се мотиви васпитачеви и свирепости често на интересантан начин мешали; ја овде мислим на пр. на једног васпитача из 18. века, који је суботом тукао своје ученике и тога ради начинио столицу, на коју су се деца тако намештала, да их је он по „голом телу“ могао тући прutowима, који су дуго стајали у води, док *тело* дечје не дође црвено „као бакрач“. Овај строги васпитач описује један пут једну такву сцену сасвим детаљно и изражава се *да се и срце његово у телу смејало*, кад је несташни и неучтиви дечко под јаким и обилним ударцима дозивао све свете и молио за милост. У њега се тада мешало осећање освете и свест да примењује заслужену и зато оправдану казну с нагоном свирепости, и преовлађивање овога трога не даде да се јави осећање сажаљења према детету, које не може да се брани. Зар ово није типичан пример како културан човек и дан даћи још долази на то да бије? Један дечко био је неучтив, све опомене нису помогле; отац се већ изодавно љути због глупих шала и више их не трпи, зато узима прут и добро истуче дечка у пркос гласном јаукању његову. Зар се њему, као оцу, није учинио јак још јачим, па да пожали дете и да га не бије? Може бити доћи ће и мајка, па ће га прекорети и захтевати да престане бити дете. Али је отац тврд: деран мора добити својих 25. После извршене казне отац се не каје, већ напротив ужива, као кад се види да је злочинац ухваћен и предат да му се по правди суди! У њега се мешају осећања освете, дечко је добио што је заслужио, представа да је педагошки корисно утицао на дечка и — ја не бих хтео порицати — радост услед свирепости, док је мајка обузета само жаљењем и не може да гледа да њено рођено дете тако трпи од руке рођеног му оца. Ја се овде нећу упуштати у етичко испитивање да ли је бијење оправдано или није, да ли је корисно или штетно итд., али толико је поуздано да бијење у већини случајева више пробуђује осећања задовољства него незадовољства. Зато је махом фарисејство кад неко тужног лица каже: на жалост морам опет тући, и ако то нерадо чиним? А бијени? Шта се догађа у његовој

души, кад трпи казну? На првом месту биће осећања страха, која претходе казни, и која јако зависе од индивидуалности онога који се кажњава. Осећања страха могу га довести на мисао да бежи, па и самоубијство да изврши, а могу бити и тако слаби да га неће уздржати да учини исту погрешку и други пут, због које је сад бијен. На сваки начин сваки дечко мисли: „ах, неће ме ухватити“, и страх настаје тек кад га ухвате, и кад се пресуда изрекне. Час се приближује, кривац се одводи и кажњава. У овим тренутцима телесни бол уништиће сваки други осећај. Понеки тврде да дете у овим тренутцима пуним бола мрзи онога који га кажњава. Ја то категорички поричем. То се не види ни из поступака, које деца предузимају ради одбране за време кажњавања, јер то су просто рефлексни покрети. По себи се разуме да ће бити редак случај да дете добровољно дође и каже: „Удри ме, драги оче, ја сам заслужио“; али да „мржња“ између оца и детета настане због батина, ја то држим за још ређе, највише то се може јавити у романима. Кад се дете *правично*, макар и много строже казни, оно ће казну лакше издржати и убрзо ће доћи тренутци, кад ће оно себи рећи: мој ме отац ипак воли, јер ме никад још није неправично казано. Свако је дете по природи педантно, кад се тиче правичности. Оно много лакше сноси честе строге али правичне казне него благо поступање с једном једином неправичношћу. Ко се не сећа да је оца волео и кад га је строго, али непристрасно кажњавао! Чим се јави сумња (оправдана или неоправдана) у правичност, почиње љубав да се губи. Истинитост овога може свако потврдити из свога детињства. Дете не схвата бијење тако трагично, као што данас педагози истичу. Оно нема сажаљења према другу, који је кажњен, напротив оно каже: „право је, зашто си урадио то!“

Ја мислим да су ове кратке црте довољне да скрену пажњу на неиспитано поље, где ће се много још интереснога наћи, само ваља много испитивати.

Љ. М. П.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ У СРПСТВУ, СЛОВЕНСТВУ И СТРАНОМ СВЕТУ

Питање о коедукацији у великом војводству Хесенском. — Епископски ординаријат у Мајнцу обратио се једним писмом министарству школа противу намера појединих окружних школских власти о увођењу коедукације у више разреде народних школа и молио је, да министарство обустави ове намере и да „чим могуће, нареди укидање коедукације, где је она уведена без јаких разлога“.

На то је епископском ординаријату од министарства дошао овај одговор, који сме важити као важан прилог искуствима о заједничком васпитању мушких и женских:

Жалба коју сте нам Ви ради горе наведене ствари поднели, дала је повода, да запитамо окружне школске комисије у великом војводству, и резултат је био, да су се показале као неосноване сумње које сте Ви изразили. Уопште с правом се указује на то, да је без штете састављање мушких и женских у једноразредним до четвороразредних школа и при настави оних који се спремају за прво причешће (конфирманда), и да се нигде нису показале моралне опасности, којих се Ви плашите код коедукације. На против свуда, где је ради боље школске организације укинута одвајање мушке и женске деце, јасно се показао добротворан утицај ове мере на резултат наставе. Ми с тога писмо у могућности задржати природни ток развића поновним наредбама под I § 5 одељак 6—8 наше наредбе, која се тичу поделе народних школа на разреде и одељења и наставнога плана за народне школе. Шта више има се намера, да се ове одредбе при првој ревизији наставнога плана за народну школу замене подеснијима, које боље одговарају досадашњим искуствима“.

—у

*

Извештај француског Министарства Просвете поднет комори о школским приликама. — Принудно извођење обавезне наставе. — Продужне школе. — Учитељи и њихово даље образовање. — Наставничке плате. — Додаци за учитељске породице. — Захтеви и жеље француског учитељства. — Француски Министар Просвете Г. Стег изложио је пре крајког времена у комори свој просветни програм и изнео школске и просветне прилике у Француској. Он полази у своме извештају са овога гледишта: да би се могла створити полазна тачка са које ће се просвета морати покретати у будућности напред, треба се освртати сваке године на важније резултате који су у погледу народног школства већ по-

стигнути. Осврћући се на познату културну борбу, која се у Француској водила о безуспешности спровођења обавезности школовања у народним школама Г. Стег захтева најенергичније испуњавање законских обавеза у томе погледу као и продужења обавезе наставе и уређење обавезних продужних школа. Приватну иницијативу и бригу око продужења школске наставе треба организовати друкчије систематизовати, повезати у једну целину и изједначити оно што је често пута једно с другим противречно.

Наименовање и отпуштање учитеља бивало је чешће по ђефовима појединих префеката и општинских управа. Тога већ више не би требало да буде.

Учитељско образовање по Г. Стегу стоји на висини. Добро стоје француске средње школе (Écoles primaires supérieures) које су прослављене као најбоље средство за интелектуално уздигнуће средњег сталежа и јачање демократије.

Државне педагошке библиотеке и педагошки музеј (основан 1903. г.) узимају све већег обима. Последње године узето је на читање 31.389 дела а из путничких педагошких библиотека 4849 дела.

Школски музеј је бесплатно услужио разне школе са 35.219 серија слика за пројекционе апарате од којих се 31.679 односе на познавање земље и народног живота.

Курсеви за спремање школских надзорника походили је 26 учитеља и 13 учитељица.

За повећање плата наставницима учитељских семинара тражен је кредит од 152.300 франака.

У смислу учитељских захтева ове године унета је први пут сума од 185.000 дина. за додатке учитељима који су оптерећени породицама, и који се према броју деце има учитељима издавати.

Удружено учитељство француско преко својих сталешких листова тражи измене закона о народним школама а нарочито војује да се учитељима осигура право: да могу бити стављени у пензију после 25 година службовања или кад наврши 50 година живота. Учитељи то правдају тешкоћама рада и апелују на то што то имају *железнички* чиновници, који су то добили по закону од 1909 године, а наводе као пример и то како то право имају учитељи у Италији а у Белгији учитељи могу бити стављени с пуном платом у пензију кад наврше 30 год. службе и 50 година старости.

*

Неуређено стање учитељства. — Издаци на основну наставу и учитеље. — Школовање одраслије деце у Енглеској. — Велика, моћна и богата Енглеска краљевина богата је и са учитељством. На супрот нашој отаџбини у којој ће се још дуго и дуго осећати оскудица у учитељским снагама, у Енглеској се јавља хиперпродукција учитељства која чини да многи квалификовани кандидати за учитеље не могу да добију за дуго учитељску службу и морају се примати других служба за које се нису спремили нити имају подобности. Таквих учитеља оспособљених за учитељски позив има у разним енглеским провинцијама око 4—5000. Једна учитељица која је после 23. године учитељске службе изгубила била своје место, није могла добити друго за 2 године дана ма да се пријавило за то време на више од 300 места. Најзад је била принуђена да служи као приватна васпитачица за 8 динара недељно!

Издаци које чини Министарство Просвете у Енглеској на елементарну наставу износе на 238 мил. М. а општине 420 милиуна М. Просечна плата је учитеља за прошлу годину била 2480 М. а за учитељице 1780 м.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

У погледу похођења школе од 12—17 године живота проценат је овакав од 687.300 деце мушке и женске која су имала 12 год. старости походило је 97,9% школу, а од 690.300 деце од 13 год. старости походило је 77,4%; од 691.000 деце од 14 год. походило је 35,9%; од 682.100 деце од 15 год. походило је 23,3%; од 649.200 деце од 16 год. старости 18,1%; од 664.900 допр од 17 година 13,1%.

Према овоме види се да је у Енглеској проценат одраслије деце у погледу похођења школе све мањи чему је узрок јако развијен фабрички и индустријски живот.

*

Педаг. психолошки институт. — Борба за школ. реформе у Саксонској. — Закон о продуж. школама у Прусској. — Вредно учитељство Немачке бори се енергично за своје сталешке и школске интересе али исто тако не напушта идеју о своме ширем образовању и стручном усавршавању. Тога ради њихова удружења оснивају у неким градовима научне заводе у којима учитељство има прилике да се темељније упозна са свима оним наукама које су му потребне за што успешнији наставнички рад. Тако су у Лајпцигу и Монакову учитељска удружења установила педагошко-психолошке институте, чије уређење проучавају многи изасланици разних европских држава. Управник таквога једнога завода у Монакову др. А. Фишер. Програм овогодишњег зимског семестра је био овај: 1. Психологија детета с уводом о методама компаративне психологије (А. Фишер) 2. Хуманистичке науке народне школе у средњој школи (проф. др. Рем.) 3. Циљеви васпитања (проф. Фејдер). 4. Песништво у школи (учитељ др. Вебер) 5. Методе елементарне наставе у Физици (учитељ Фишер).

У Саксонској се води жива борба за школску реформу. Нарочито се види овде јак утицај социјал-демократских струја које су прилично захватиле и учитељство нар. школа. На својим скуповима, по којима је заступљено увек било доста и учитеља, изражавали су социјал-демократи ове захтеве: стварање једноставне школе у вези са школом рада; гранање виших школа мора се органски изводити из народне школе; световност школе; неодложност наставних средстава; храђење деце у школи; обучавање деце поставља се на основи модерног васпитања и науке о здрављу.

4. марта по новом изашао је закон о уређењу и похођењу продужних школа. По томе закону свака општина, која броји више од 10.000 становника, мора подићи и издржавати продужну школу за сва она лица која у смислу тога закона морају походити школу. Закон ступа у живот 1. априла 1912. год. Програме и планове за уређење њихово прописује Министарство трговине и заната (привреде).

*

Школске прилике у сједињеним северно Америчким државама. — Претпрошле године полазило је школе сједињених северо-американских држава око 19.000.000 ученика. Наставничких снага, које су радиле у тим школама било је 575.000. Те године плаћао је сваки поданик сев. америчких држава с једно на друго трошкова око издржавања школа око 17 динара. На издржавање школа издато је око 1600 милиуна динара! У источним провинцијама већи је број девојчица које полазе школу док у западним крајевима преовлађује број мушкараца. Највише се троши на техничке и трговачке школе па ипак се Американци жале да немају довољно трговачких школа. Интересантно је и ово да број учитељица у америчким школама непрестано расте а учитеља опада!

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIBRARY

Учитељске плате у Немачкој. У појединим државама Немачке Царевине су различне и почетне и завршне плате редовних учитеља народних школа, а тако и број година службе. Најмање су почетне плате у Баварској и Брауншвајгу (800 марака = 1000 динар), а највећа у Хамбургу (1600 = 2000 динара). Најмања је завршна плата у Мекленбург-Шверину (1600 марака = 2000 динара), а највећи у Хамбургу (4600 марака = 5750 динара). Најмање се године службе захтева за завршну плату у Бремену (22), а највише у Радсбургу, Брауншвајгу и Баварској (34). Учитељи у градским школама имају и локални додатак, који износи 400 до 500 марака (500 = 1125 динара) Пензионисани учитељи добивају 75—100% од плате коју су уживали у последњој петогодишњој периоди службе.

Из примењене таблице, коју смо узели из „*Report of the Commissioner of Education*“ за 1910 годину, видеће се преглед учитељских плата и број година службе у појединим немачким државама као и просечне плате и број година у целој Немачкој Царевини.

Д Р Ж А В А	Почетна плата марака	Највећи број година служ- бе и послед- ња плата	Последња плата марака
Пруека	1120	31	3300
Баварска	800	34	2800
Саксонска	900	24	3000
Виртембершка	1200	29	2600
Баденска	1000	23	2800
Хесенска	900	31	3000
Саксен-Вајмар	1000	29	2750
Олденбург	900	34	3400
Брауншвајг	800	34	2700
Саксен-Мартен	1000	30	2600
Саксен-Алтенбург	1300	29	2600
Мекленбург-Стрелиц	900	27	2200
Мекленбург-Шверин	1000	25	1600
Саксен-Кобоург-Гота	1000	30	2900
Анхалт	900	30	3500
Рајс, млађа линија	1000	26	2300
Рајс, старија линија	1200	30	2800
Шварцбург-Сонерахаузен	1100	30	2550
Шварцбург-Рудолштат	1000	29	2400
Велмен	900	31	2460
Шаумбург-Лине	900	27	2400
Лине-Детмои	900	27	2400
Хамбург	1600	25	4600
Бремен	1200	22	4100
Лоба	1100	28	3500
Елзас-Лотрингија	900	32	2400
У Немачкој (просечно)	1020 марака (= 1275 динар.)	26	2794.61 марака (= 3493.25 динар.)

*

Изложба јапанских школа. — На париској светској изложби 1900. године је први пут приказана у већем размеру јапанска школа. Тада је се свет мало интересовао за Јапанце. Ну од како су показали да умеју нешто

тако да рукују топовима и ратним лађама као год и Европљани поклања им се велика пажња.

Прошле године опет им се дала прилика да покажу своју културу, па и школу, на енглеско-јапанској изложби у Лондону, која је трајала целог лета. Ту су врло вешто згодно представљени: јапанска уметност, индустрија, пољска привреда, војска, флота, рударство, бродарство, наука, школска настава, здравствене прилике и добротворне установе.

Ми нећемо овде говорити о многим интересантним стварима, које су се могле на изложби видети, него само о школама. Истина да је немогућно показати верну слику наставе једне земље на изложби, пошто се на њој износи само спољашња страна школе, а међутим је главно дух, који у њој дела. Ипак је добар знак за културу једног народа, који даје велики значај школи и у довољној мери је показује поред машина, индустријских производа, топова и др.

Све што је изложено показује велико одушевљење овога народа за школом. Период просветности у Јапану се датира од 1869. године. Микадова наредба, да се у сваком селу отвори школа и да ни у једној породици не треба да има неписмена члана, није остала само на хартији, него је и остварена. Јапан се није задовољио само уређењем основних школа, него је установио различне школе. Не само учитељске, уметничко-занатске, индустријске и средње школе, него су одлично уређени и Универзитети, библиотеке и друге установе.

Лондонска изложба је то најбоље показала.

Да почнемо с научним заводима. Статистички, у слици и књигама изложени су, у колико се то може на малом простору, царски универзитет и царска библиотека у Токију. Заступљени су и други универзитети, као на пример универзитет Вазеда, који је основан 1882. године и изложени списи његови у 2 $\frac{1}{2}$ метра дугачком реду. Сада има на њему око 1000 слушалаца, а од прилике 7.750 Јапанаца, који су у животу, добили су овде академско образовање.

Опширно је представљен рад метеоролошких станица којих има свуда по Јапану. За тим су изложене техничке, уметничке и школе за цртање. Има ручних радова ђака из разних школа. На њима се огледа велика уметност и савршен уметнички укус, који је за културу Јапана врло значајан. Са смислом за уметност је спојена неуморна вредноћа, чиме се одликују Јапанци на свима пољима радности.

На изложби су статистички и у слици представљене и школе за следећу вештину и слабоумне.

Значајна одлика јапанских школа је што веома много полажу на телесни развитак ђака. Јапан није занемарио телесни развитак као Европа; на европским великим школама се никако и не обраћа пажња на гимнастику а у средњим школама је заступљена са два часа недељно. Снажење тела и уметност се негују у свима јапанским школама. У многим школама се учи јапанска вештина самоодбране (Jiu Jitsu), која у последње време налази присталица и у Европи.

Врло су поучни упути за даље образовање одраслих. Не узимајући у рачун индустријске школе, у Јапану је мало продужних школа, нарочито по селима. Овоме недостатку притичу у помоћ народне књижнице на које се много полаже.

Графички је представљен број читаних књига из јапанских народних библиотека, где нису урачунате научне књиге. Тај је број за последњих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

десет година јако порастао. Број учених књига је се повећао од 150.000 у години 1878. на 320.000 у 1902/3 и на 1,001.000 у години 1907/8.

Дечја забавишта су у великом броју.

Основне школе у Јапану су потпуно педагошки уређене. Године 1904. било је 27.000 школа. Годину дана пре посећивало је школу 96·6% мушке и 89·6% женске деце. Пре 23 године био је број ученика 57·6% мушких и 23·5% женских. Дакле учињен је велики напредак! Да народ одавно зна да је школа од користи показује изрека: „родитељи су ме родили, а учитељ ме је начинио човеком“.

У јапанске модерне школе су узети многи елементи старог времена, нарочито морални погледи ритерског времена. Стално вреди за основу јапанског морала *бушидо*. На изложби у Лондону је било много слика, које бушидо илуструју. Ту су у слици представљене врлине, које Јапанци високо цене.

Сваки Европљанин ће свесрдно одобрити *очигледно представљање наставе у моралу помоћу слика* што је и на изложби показано. Срећна је то мисао, да се очигледност, која је јако примењена у јапанским школама, употреби и за то, да се настава у моралу оживи и појача њен утицај. На децу слике јако утичу и она много мање заборављају оно што *виде* од онога што им се речима каже. Од априла 1904. године опробано је у многим школама да се настава у моралу сликама помогне, а како је се показало одличан утицај на васпитање, то је Министарство просвете наредило да се уведу слике за наставу у моралу по свима школама.

Да би се у слици представила *вредноћа* на изложби налазимо илустровану причу о Зецу и Корњачи. Ту је зец, који зна да ће својим брзим ногама увек пре стићи, дошао на по пута, легао и заспао. Корњача опет својим кратким и неспретним ногама иде споро, али непрекидно и пре зеца долази до мете.

Позната прича о детету, које хоће да заплаши сељане и *лаже* да иде вук и коме нико не верује кад вук заиста долази, такође је у слици представљена.

Шта дете *дугује родитељима* такође показује слика: дечак лежи болестан а родитељи га негују.

Друга слика показује шта раде *услужна* деца. Слепац иде кроз село са штапом и таман да загази у бару, једно се дете издваја из друштва, прилази и води га на суву стазу. Једна слика показује како је дете разбило лоптом прозор, а родитељи га упућују да иде и да *моли за опроштај*.

Не само вредноћа, услужност, захвалност и истинитост су представљене у слици, него и *учтивост*. Слика показује како долази странац у село. Три се детета играју на путу; најстарија девојчица прилази странцу и учтиво се клања.

Исто тако слика показује како је дете ухватило ласту и донело кући. На напомену старијег брата да је *суров* онај, који узима тицама слободу, пушта дете тицу.

На јапанским сликама се види да старија браћа сестре имају као саветници велики утицај на млађе. То је педагошки врло оправдано, пошто млађа деца често боље слушају оно што говоре старија браћа и сестре, него чему их уче родитељи и учитељи.

Љубав према отаџбини и храброст у рату су исто тако на сликама приказани. На једној се слици види како храбри трубач, смртно рањен, свира на јуриш и — издише!

Слике какве су овде поменуте, имају на морал велики утицај, пошто није само изнесено шта треба радити, него је показан и пример како *друга деца то већ раде*. Сугестиван утицај, на деју душу је овако много јачи, него кад се само слушају моралне поуке.

Оцигледна настава се у Јапану врло умешно изводи. За историјску наставу су изложени *костими* у величини луткине хаљине, израђени на часовима ручнога рада. Ова метода није тако ни у једној земљи примењена. У овом погледу се треба угледати на Јапан, јер се изазива интерес код деце.

Пошто су Јапанци неколико деценија учили од Европљана, почињу и сами да стварају и од сада могу Европљани од њих да приме понешто што је корисно.

ПРОСВЕТНЕ И КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ

Народни Музеј. — Историјско-уметнички Музеј.

1844. год. основан је Народни Музеј у Београду. Он већ има своју историју. У животу ове установе налазимо врло мало догађаја, који су могли повољно утицати на њен развитак. Напротив, и у животу ове установе налази се потврда за већ давно познату истину, да је Србија за своје просветне и културне установе до сада врло мало учинила.

За напредовање и развијање Народног Музеја било је потребно испунити четири основне погодбе, од којих ни једна ни до данас није остварена. Из самог задатка ове установе, да прикупља, сређује и чува остатке материјалне културе из целокупне прошлости своје земље и да буде први мецен српске уметности проистицале су и основне погодбе, без чијег се остварења Народни Музеј није могао развијати.

Прва основна погодба јесте *закон о Народног Музеју*, којим би био обезбеђен његов опстанак и регулисан положај према држави и публици. Тим би се законом имао уредити и положај радних снага у њему. Таквог закона нема ни данас. Народни Музеј можда је једина наша установа, која постоји без основног закона о самој тој установи.

Друга је погодба *закон о старинама*, којим би се имало обезбедити стално притицање старина у Народни Музеј, регулисати однос државе и њених органа с једне и приватних лица с друге стране према налажењу старина у земљи, њиховом чувању, према трговини с њима и, најпосле, чување и одржавање монументалних и других старина у целој земљи. Колико је потребан овакав закон јасно је из тога, што данас не постоји ни једна држава, која таквог закона нема, Србија је једина. Жалосне последице, које отуда проистичу, остале су забележене у анализима Народног Музеја.

Трећа је погодба, *зграда за Народни Музеј*, које ни до данас нема. Садашње зграде нису зграде за Музеј. Оне нису ни погодне, ни довољне, а у многим погледу оне су штетне за саме објекте у њима. У погледу на ове зграде могло би се рећи, да држава ни у колико не поступа економно, нити онако, како би то захтевали интереси установе и државног буџета. Досадашњи издаци, на претправку приватних зграда, на претварање кухиња, мутвака и штала у просторе за смештање музејских објеката, на одржавање тих рђавих зграда и простора као и на њихове сталне годишње доправке,

изнели су можда до стотину хиљада динара, па и поред свега тога ми ни данас немамо зграду ни просторе за Музеј. Шта значи погодна зграда за добро и укусно излагање музејских објеката, знаће сваки посетилац бољих и већих Музеја. У рђавој згради и најлепши и најдрагоценији објекти остаће незапажени, остаће без вредности за велику публику, којој музеји у првом реду морају служити. Према згради и објектима спрема се и унутрашњи намештај свакога Музеја. У нашем Музеју учињено је у овом погледу само оно, што је било неопходно. За сваки даљи расход у овом правцу, мора се у напред рећи, да је расипање државне имовине, јер се такав намештај у новој згради, која је постала преком државном потребом, неће можда моћи употребити. Ако се свему томе дода још и то, да у садашњим зградама објекти нису обезбеђени од влаге и пожара, нити се могу са довољном опрезношћу чувати од пронасти па какав други начин, то ће потреба нове зграде постати још очигледнијом. Поврх свега тога сам за унутрашњи рад у Музеју за препаровање, проучавање и спремање за излагање објеката у збиркама, нема скоро никаквих простора у садашњим зградама.

Четврту погодбу сачињава *обезбеђеност употребних средстава*. Народни Музеј морао се до сада често пута задовољити и са годишњим буџетом у суми од 4—5000 динара, који и сувише жалосно изгледа према задацима Музеја. Из те суме треба куповати понуђене старине и уметничка дела српских уметника. О предузимању каквих радова на систематском испитивању и прикупљању објеката за збирке толиким средствима не може бити ни говора, јер би на свако тако предузеће била потрошена цела сума, од које треба да живи цела установа за целу годину дана. О рђавим последицама овакве оскудице у средствима такође има доста података у анализима Музеја. О свима овим недостацима стално су сваке године извештавани и Министарство и Академија Наука, али све то није ништа помогло и све је остало по старом.

Опстанак Музеја као установе и његово даље одржавање условљавају три околности: 1) збирке објеката које већ постоје, 2) налажење старина у земљи, и 3) архолошко проучавање културне прошлости наше земље. Свака од тих околности довољна је сама за се, да оправда опстанак Музеја, а све три укупно још већма.

Материјална вредност објеката у збиркама Музеја, без обзира на вредност појединог униката као таквих, представља данас знатну суму новаца. То је народни и државни иметак, чија вредност из дана у дан расте. У исто време тај иметак репрезентује Србију као културну државу, што је незамењива морална корист. — Налажење старина у земљи било је узрок оснивању Музеја, а оно оправдава и његово даље одржавање. Материјална вредност старина, које се прикупљају и које ће се још прикупити, знатно ће повећати материјалну вредност ове народне имаовине која већ постоји, јер је несумњиво да се у земљи крију још важне и скупоцене старине, које се без Музеја не би имале где чувати. Најпосле, археолошко проучавање наше земље дужни смо и морамо вршити чак и из тог јединог разлога, што смо ми њени господари, што то дугујемо самој земљи с једне стране и општој науци с друге стране. Познато је, да таква проучавања врше свуда у првом реду Музеји преко својих органа. Ако се све то има на уму, лако је појмити, да издаци на одржавање и чување објеката у збиркама Музеја, за прикупљање и испитивање старина и за њихово научно проучавање треба да износе толико, да тај рад омогућавају. Ко то спречава, тај штети и материјалним и моралним интересима Србије.

Будући задаци Народног Музеја тачно су обележени врстама старина, које се налазе у земљи с једне, и помагањем српске уметности с друге стране.

Народни Музеј има у првом реду да буде централни Музеј Србије, у другом српских земаља, у трећем реду ризница уметничких дела модерних српских уметника. У обиму своје области, збирке Народног Музеја не смеју бити ограничене ни на врсте старина и споменика, ни на време, ни на простор. Народни Музеј мора се интересовати за целокупну културну прошлост своје земље, и за све оно, што може ма у најмањој мери допринети бољем познавању те прошлости. У њему мора бити толико и таквих радних снага, које ће у свему и потпуно морати и моћи одговарати задацима Музеја, па још и више.

Познато је, да се у Србији налази велики број монументалних старина, почев од преисториског доба па све до наших дана. У колико се већма приближавамо садашњости, у толико је број таквих старина све већа. Преисториски кумули и насеља, остаци римских и византиских градова, грађевина и гробница, средњевековних градова и религиозних грађевина, ратних утврђења, кућа историских личности из наше новије историје и т. д. којих у нашој земљи има тако рећи на сваком кораку, чине, да је цела Србија један велики Музеј. Али, каква вајда од тога, када је све то предато на милост и немилост времену, невичним и неуким, а често пута и несавесним људима, и кад је све то осуђено, да данас или сутра изчезне с лица земље за увек.

Закон о старинама, та прека културна и национална потреба Србије, има да свему овом злу стане на пут, али опет само и једино преко органа Народног Музеја. Јер, ако овако остане, како је данас, то није далеко дан, када ћемо моћи само причати, да је тамо негде на Ибру постојала Жича, да је на другом месту постојао Градац, да је на Тимоку постајао Гамзиград и т. д., да је по нашим царским и краљевским задужбинама постојао одличан и за науку драгоцен српски живопис, да је било негда споменика српске културе, српског јунаштва и српске патње — али само причати, и са стидом признати, да је све то упропастило наше незнање, наш немар и оскудица сваког националног поноса и националне љубави. Тога ће дана бити све доцкан, ма какве се жртве буду хтеле поднети. Ко ће за овај тежки грех, који данас чинимо према својој земљи и народу, примити одговорност пред будућношћу и додњим нараштајима? Ту и такву одговорност не може носити ни цео нараштај, а још мање група људи или појединци.

Међутим, поред свега овог, поред свих тражења, писања аката, писмених и усмених молби, нису могли бити изнети пред Народну Скупштину пројекти закона о Народног Музеју и о старинама и ако су ти пројекти израђени још при крају 1899 год. За то исто време, Бугарска је, — да само њу упоредимо — створила закон о старинама и у два маха затим уносила нове одредбе у њега.

Прибирање, испитивање и проучавање старина у нашој земљи мора се вршити на свима пољима материјалне културе и из свих времена, из којих су у њој остали трагови људског живота. Наука, којој овај Музеј, као и сви други, има да служи, интересује се за све; за њу нема ничега ни незнатног, ни споредног. С тога се и Музеј према својим радњама мора интересовати за све старине у земљи подједнако с истом јачином и љубављу. Али дубљим посматрањем саме ствари ипак се могу наћи извесне разлике и извршити извесна градација у пословима, које музејски радници имају да обављају, што опет зависи од многих спољашњих и унутрашњих околности.

Кад бисмо такву градацију хтели извршити, то бисмо морали признати, да у првом реду треба предузети мере за одржавање старина у земљи и за то, да све важније старине, нађене у земљи, доспу у збирке Народног Музеја. То се једино може постићи вотирањем закона о старинама.

Самим тим, што је Народни Музеј српски, има он у првом реду да најинтезивније прикупља и проучава све оно, што стоји у вези с културном прошлошћу српског народа. На томе пољу има много да се ради, а кад се буду израдили модели српских градова и грађевина, када се буду у боји копирани најважнији споменици старосрпског живописа, а у албуме сложили фотографски снимци свега осталог живописа, када се буду имале копије у гинсу од старосрпске скулптуре и архитектуре, када се све то буде прибрато, средило и изложило у погодним просторијама, тада ће се српска култура друкчије моћи репрезентовати и пред странцима и пред нама самима. Несумњиво је, да ћемо тада научити да сами себе и више ценимо и већма заволемо. Посао и рад на овоме пољу дугујемо у првом реду сами себи, а у колико српски народ улази у заједницу осталих културних народа Европе, у толико тај посао дугујемо и општој науци о културној прошлости Европе.

Обухватавши време, у којем је у Србији живео српски народ ми ни из далека нисмо обухватили целокупну прошлост области, коју данашња Србија заузима. Културни живот у тој области није почео доласком Срба у њу, она није много пре тога била terra incognita, што нам јасно сведоче остаци претходних културних периода у овој области.

Из доба сразмерно кратке али у погледу на културни живот веома богате периоде за време римског господарења у овој области има и много и разноврсних старина. За ову културну периоду везује се посредно српска национална култура, те је и ради тога морамо проучавати и познавати. Ну тим прикупљањем старина из римског доба у нашој земљи и њиховим проучавањем, ми у већој мери одужујемо дуг, који дугујемо општој науци, него ли науци о специјалној националној култури. У колико већма будемо одговорили тој својој обавези, у толико ћемо више пошњети признања, у толико ће бити већи морални углед Србије међу осталим културним државама Европе. Међутим познаваоцу ствари јасно је, да рад на овом пољу има више-мање локални значај; он ће несумњиво допринети нашем бољем познавању културних прилика у добу римске културе, нарочито, у нашој области, али, — а то се такође мора признати, — тај рад неће моћи ни знатно, а још мање битно изменити досадање резултате на овом научном пољу.

Далеко ће важније научне резултате пружити прибирање и проучавање преисториских старина у Србији, које припадају култури разних периода, које су претходиле римској владавини у Србији. То је сасвим природно, јер због географског положаја Србије према ондашњим културним центрима живот тадашњих њених становника добивао је нарочите правце, а због неоспорних културних веза с периферним областима познавање тога живота у Србији има свој специјалан и велики значај. У колико се данас може пресуђивати на основу прикупљеног и проученог материјала из преисториског доба наше земље, може се тврдити, да је она у том добу била посредник између центара на југоистоку и једног дела периферних области на северозападу. За тачније познавање односа између ових центара и оних периферних области налазимо на српским налазиштима највише и најпоузданијих података за хронологију у целом низу мањих и већих области и

предела у правцу између крајњег европског југо-истока и северо-запада. Јер док се сви наласи између наше области и југоистока дају мање или више поузданије датирати, дотле се они између наше и крајње северо-западне области или врло непоуздано или никако не могу датирати. Тек с помоћу материјала из наше области могу се правилније разумети и тачније објаснити наласи и појаве у северозападним областима. Као и у свакој прелазној зони и посредничкој области тако се и у нашој области налазе разноврсни наласи и појаве, који су баш због те разноврсности и разноликог порекла од несумњиве важности за науку у опште.

Кад се ове споменуте чињенице имају на уму, онда је лако разумети, што се од стране стручњака на пољу преисторије нарочита пажња клања преисториским налазима из Србије. Отуда је лако појмити, због чега је преисторијска збирка Народног Музеја, после десетогодишњег интензивног рада на њеном стварању, привукла на себе пажњу свих стручних преисторичара, чиме је знатно подигнут углед нашег Музеја. Ми смо убеђени, да ће даљи смишљени рад на овом пољу у нас још већма допринети угледу нашег Музеја, јер верујемо, да се у његовој области крије под земљом још многи драгоцени преисторијски материјал од вредности за Преисторију Европе, која је још далеко од тога, да може сматрати своје, чак и најглавније, проблеме као дефинитивно решене.

Ни у једној данашњој држави у Европи преисториске старине — нарочито оне из најстаријих периода — не стоје у вези са културном прошлошћу народа, који је сада у тој земљи насељен, па ипак зато у свима тим земљама врши се најинтензивније прикупљање и проучавање преисториског материјала. У појединим од њих, као на пр. у Француској, сматрају се те старине као националне у ширем смислу. Ти примери у културним државама с једне и обилат и значајан материјал у нашој земљи с друге стране — довољни су разлози за рад Музеја на овом пољу у толико већма, што се тиме Србија одужује општој култури и науци као културна држава.

Али Народни Музеј има да буде и ризница за чување уметничких дела модерних српских уметника. Самим тим Народни Музеј постаје и једним од најјачих мецена српске уметности, за чији су развитак такви мецени неопходно потребни. У овом правцу је до сада учињено онолико, колико је се то могло учинити, али су последњим буџетима те позиције пренете на Министарство Просвете, које њима рукује. Галерија слика и скултура у Народном Музеју још није велика, да се, као што је био случај с Етнографским Музејем, може издвојити као засебна установа. Једнога дана мора ће се и то учинити у толико пре, ако се буде располагало већим средствима за куповину уметничких дела.

Најпосле ваља споменути још једну збирку Нар. Музеја, која је истина још у зачетку, али на чијем развијању такође треба интензивно радити. То је Југословенска Уметничка Галерија, чији је задатак прикупљање уметничких дела модерних југословенских уметника. Данас је и сувише изливено доказивати потребу једне овакве Галерије у Београду. Први корак у том правцу већ је учињен, а од меродавних фактора зависи, колико ће се у томе успети.

На завршетку ових редова, потребно је у кратко свести све оно, што о Народном Музеју треба знати и што се мора рећи.

Народни је Музеј културно-просветна установа, без које Србија, као културна држава, не може и не сме бити. Сем давања недовољних средстава српска држава није за ту своју установу ништа више учинила. За ту установу не постоји ни основни закон, ни закон о старинама, који данас имају све

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

културне земље. За излагање и очување једног знатног државног и народног иметка нема потребне погодне зграде. Данашње су зграде штетне по објекте у њима. Најзад, годишња државна помоћ Музеју не стиже ни за најпречије потребе, те с тога не може бити ни систематског попуњавања његових збирака, нити правилног развитка Музеја. Под таквим приликама и околностима, Народни Музеј не може одговорити својим разноврсним задацима ни према држави, ни према народу, нити према науци у опште, чији је преставник у Србији. Музеј се налази у врло неповољним приликама, које треба што пре поправљати. Управа Музеја стално и у свакој прилици истицала је ове неприлике, али се уверила, да све то ништа не помаже и да и Нар. Музеј мора, можда још дуго, делити злу судбину заједно са осталим нашим културним и просветним установама. Свима тим установама и свима нама остаје још једина утеха у томе, што се смемо надати, да су и меродавни фактори увидели, да се овако даље не може трпети и да се свему томе мора тражити лека. У том циљу написани су ови редови.

Д-р Милоје М. Васић

*

Годишњи извештај о раду „Српског Географског Друштва“.

На првој седници Управног одбора Управа се конституисала изабравши себи за председника др. Јована Цвијића, за подпредседника Стевана Бошковића, потпуковника за благајника Ристу Николића, а за секретара др. Павла Вујевића.

Први задатак Управе је био да одабере поверенике друштвене за унутрашњост и за иностранство. У том циљу се друштво обратило на преко 100 лица, али се повереници нису ни приближно онолико заузели за друштво колико се Управа надала. Са захвалношћу спомиње Управа агилност друштвеног председника, који је прибавио неколико чланова добротвора, затим друштвених чланова г.г. Пере Андрића професора из Крагујевца, Стевана Симића сучлента гимназије у Скопљу, Радослава М. Грујића, свештеника и професора у Беловару, Емила Цветића, професора из Јагодине, др. Тихомира Остојића, професора из Новог Сада и Боривоја Милојевића, сучлента у Чачку. Осим тога се друштвена Управа обратила на јаче београдске новчане заводе са молбом да се уишу у друштвене добротворе. Позиву се одазвала једино Извозна Банка. Ипак друштво у погледу чланова не стоји рђаво, јер је на крају своје прве године имало 96 чланова и то: 9 добротвора, 61 редовног члана и 26 ванредних чланова.

Да би се омогућио члановима из унутрашњости долазак на друштвене састанке Управа је молила од Министарства Грађевина повластицу за железнице, а од Бродарског Друштва за лађе. На оба места је одобрена повластица у $\frac{1}{2}$ подвозне цене.

На другој седници Управног одбора је расправљено питање о друштвеном часопису. Да би се ово питање што пре привело крају Управа је молила од Народне Студије да месично штампање часописа у Државној Штампарији и 800 динара годишње од Министарства Просвете за награђивање чланака и превода на стране језике. Ова свота је унесена већ у буџет за 1911 годину, а молба за штампање још није доспела на решавање. Чим се материјална страна овог питања реши, почеће се и са издавањем друштвеног органа. Управа се нада, да ће се тада повећати и број друштвених чланова.

Управа је осим тога израдила упустви за секције „Српског Географског Друштва“, како би правила што више материјала за велики топографски речник Српске Земље и за српску географску терминологију.

И фотографија географских објеката — било које врсте — у нас је врло занемарена. Управа друштвена је хтела, да се и у томе правцу, колико се може, коракне у напред, да се и уметничкој страни фотографије и самом објекту фотографије буде поклањала већа пажња. Управа је била мишљења, да се то може постићи приређивањем фотографских изложба и награђивањем најбољих снимака. Прву фотографску изложбу је „Српско Географско Друштво“ приредило 19 и 20 фебруара ове год. у скромном облику и са доста материјалних жртава. Ако се узме у обзир, да је приређивањем ове изложбе „Српско Географско Друштво“ добило преко 458 лепих фотографија, материјалне жртве сасвим ишчежавају.

„Српско Географско Друштво“ је осим тога у току прве године свога рада приредило седам стручних састанака са 10 предавања и то:

29. IV. 1910. др. Ј. Цвијић: Јужно-македонска језера и климска колебања. — др. Станоје Станојевић: Задаци историске географије.

13. V. 1910. др. Недељко Кошанин: Биљногеографске прилике северних делова Балканског Полуострва. — др. Владимир Петковић: О тектоници београдске околине.

14. X. 1910. Риста Николић: Извештај о путу по Старој Србији. — др. Н. Кошанин: Излет на Јакупицу.

25. XI. 1910. др. Нико Жупанић: Основне црте словенско палеоетнологије.

20. XII. 1910. Р. Николић: О изради антропогеографске карте.

19. II. 1911. Светозар Томић: Антропогеографска проматрања Шаранаца, Поља и Брскова.

10. III. 1911. др. Павле Вујевић: Утицај околних мора на температурне односе Балканског Полуострва.

и два општа састанка:

22. V. 1910. др. Јован Ердељановић: Сlike из црногорског народног живота (са пројекцијоним сликама).

5. VI. 1910. Светозар Томић: Мијаци (Рекалије) и њихов живот (са пројекцијоним сликама).

ПРИКАЗИ И ОЦЕНЕ

1. СПИСИ

Српска Читанка за други разред српских православних вероисповедних основних народних школа. Средно Мита Клицин. У Карловцима. Издање српске манастирске штампарије, 1910. Цена књизи 60 филера.

На доброј хартији, у лепом тврдом повезу, са горњим насловом изашла је ове јесени читанка, за други разред српских основних школа у Војводини. Ова читанка је подељена на шест делова: Вера и црква; Школа и ђаци; Човек и његово здравље; У породици и у друштву; Дом и на дому; Како година тече. На крају је додатак: Вера и црква у слици. Први део има 32 чит. комада (10 песама и 22 прозе), други део 14 чит. ком. (6 песама и 8 прозе), трећи део 24 чит. ком. (6 песама и 18 прозе), четврти део 21 чит. ком. (9 песама и 12 прозе), пети део 33 чит. ком. (18 песама и 15 прозе), шести део 31 чит. ком. (14 песама и 17 прозе.) Свега 155 чит. ком. (63 песме и 92 прозе). У додатку је 19 библијских и 7 других слика.

Први део ове читанке почиње песмом „Молитва“ од Бранка Радичевића. Ову исту песму ставио је проф. Живановић на првом месту своје читанке за I. разред *средњих* школа у Војводини. За основну школу ова песма није, па и кад би је силом хтели ставити у читанке за основне школе, могли би је ставити само у читанке за IV. разред.

Осим ове песме, у овом делу је још 9 песмица. Слободно могу рећи, да ни једна од њих није за децу (осим „О врбици“), а најмање је за читанку. Једна се овако свршава:

Кад на рајска врата дођеш,
На колена гола клеки,
Бога моли, сузе рэни,
И пресвету Божју Мајку;
Па кад чује Божја Мајка,
Умолиће Синка свога
Грехе ће ти опростити:
*Пољубићеш рајска врата
И кључеве сува злата!!*

У песми „Божја Мајка наводи крст“ налазимо ове редове:

»О мој крсту, часни крсту!
На теби је мој Син умро
И поднео тешке муке,
Тешке муке, *клице вруће, (!)*
Да искупи грешне душе«.

Чланак „Опћина“ има ову реченицу: „Између *трију или четирију* редова кућа је тржиште“. И ово је једна карактеристика једина г. Клициног.

Разуме се, да је на крају овога дела она облигатна читачка песма „Шта да чини, ко мисли Божји бити?“. Уверен сам, да ову песму није могао разумети ни г. Клицин, кад је био у II. разреду основне школе, зато је никако није смео уносити у ову читанку.

Проза у овоме делу треба да замене учбеник за науку хришћанску. Само је г. Клицин овде био врло лоше среће, јер „Библијска повест“ од Ј. Бороте, која се у војвођанским српским школама употребљава као учбеник за науку хришћанску, написана је много лепшим језиком, који је деци разумљивији, слађи од језика г. Клициног. Узмимо за пример ову реченицу из чланка „О створењу првога човека“: „Човецја је душа невидљиви дух који је сличан Богу“. Оваке апстракције немају места у читанкама.

У чланку „Црква“ налазимо реченицу „У звонику су звона, а има и сат“. Међутим већина сеоских цркава нема сата.

У другом делу, у чланку „Бачке књиге“, стоји ово: „На листовима је пуно речи. *Речи су састављене из слогова, а слогови из гласова*“. Ова друга реченица не може никако доћи у чланак, који описује ђачку књигу. Да су речи састављене из слогова, а слогови из гласова не види дете из књиге.

У чланку „Бачка опрема“ стоји ова реченица: „На корицама неких писанка има слика и рачунска таблица“. Међутим баш ове исте године, које је штампана читанка г. Клициног, у тој истој манастирској штампарији штампане су и писанке за српске школе у Војводини, на којима *нема* ни слика ни рачунских таблица. Још морам споменути, да се само ове писанке смеју употребљавати у војвођанским српским школама. Г. Клицином је ово било познато, јер, када су се те писанке штампале, он је био управник манастирске штампарије!

У трећем делу, у чланку „Дете и човек“ стоји: „Човек је разумна душа, што станује у телу“. И овој реченици није место у читанци за основне школе.

Овај део читанке окићен је једном песмом, која се може чути о манастирским славама у Срему. Она почиње:

Слепоћа је тешка мука,
Тешка мука, тешка патња; и. т. д.

Да просте слепачке песме ни најмање не поучавају нити васпитавају, држим да је и г. аутору ове читанке, као бившем учитељу, добро познато. Оне ће на децу баш обратно да утичу.

У чланку „Нос“ стоји: „Нос је украс лицу“. Ова реченица нема ни најмање смисла. Има људи, којима нос баш не краси лице.

Чланак „Наше одело“ има ову реченицу: „Одело је и украс нашег тела“. Држим, да ни ово не стоји.

Четврти део почиње већ са сликама.

У чланку „Породица“ пита деда малота Милана: „Милане, синко, а би ли ти знао казати, колико је нас за столом?“

Милан броји и рече: „Осам нас је свега“.

Одмах је овде и слика, на којој деца виде свега *шест* чланова ове породице!

У овом чланку стоји и: „Кола су у *Колници*“. Реч „Колница“ не употребљава се ни у Банату, нити у Бачкој, а ни у Срему. Нисам је чуо ни у Босни и Херцеговини, а не чујем је ни у Србији.

У чланку „Општински становници“ налазимо реч „чикош“. Овај чисто мађарски израз требао је г. Клици изоставити. Српском читанком треба усавршавати и поправљати српски језик српским изразима, а не туђинским. Нарочито у Војводини.

У петом делу ове читанке налазимо поднаслов „Како је *разређена* кућа?“! Овај одељак почиње реченицом: „Наша је кућа разређена баш онако како је зидар разредио свој падрт“. Хоће ли и после ове реченице веровати ико од читалаца, да је г. Клици Србин!

Из чланка „Не играј се оружјем учимо да ловац лови — *ишитољима!*“ Тако нас и чланак „Домаће животиње“ поучава, да: „У житници држе сено, сламу и детелину“!!

Шести део читанке има чланака, који нису за други разред, него за трећи и четврти; на пр. „Време“.

У „Додатку“ су слике. Библијске слике поређане су без икаква реда. Слика „Васкресење Лазарево“ стоји пре слике „Благовести“; слика „Тајна вечера“ пре „Бежања у Египат“; слика „Рођење Исусово“ пре слике „Адам и Ева истерани из раја“ и т. д.

Све ове слике требале су да дођу напред одмах у тексту. Овако са-чињавају на крају читанке некакав „*Bilderbuch*“.

Слика „Свештеник“ приказује свештеника, који је у орнату и има на глави — *панакамлиавку!* Колико је мени познато, *панакамлиавку* имају на глави само калуђери.

Тако и на слици „Срби“ (стр. 75.) видимо међу људима свештеника, који има на глави *камлиавку*. Уосталом овоме не треба се много ни чудити. *Скоро све ове слике извађене су из мађарских читанака*. Зато ова читанка својим сликама чини веома непријатан утисак на свакога Србина. Та зар се српска деца смеју кљукати сликама, које приказују праве правде Мађаре крај кућа, на којима стоји јасно и разговетно: *vendéglő* (гостионица), *bor, sör, pálinka* (вино, пиво, ракија), *iskola* (школа) и слично!

Али још је грознији факат, да *нигде у овој читанци за српске школе није споменуто име Србин!* Једино у чланку „Матерински језик и вера“ стоји ова тужна и жалосна реченица: „Ја сам по материнском језику Србин (Српкиња)“. *Ни једне патриотске песмице, ни једног патриотског чланка!!!*

Г. Мита Клици овом читанком није баш ни најмање помогао српским школама у Војводини, јер је њоме замењена боља читанка Патошевићева; Школски Савет је уважањем ове читанке у српске основне школе учинио велики грех према читавом српском народу, јер је омаловажио најглавнији циљ српских школа: национално васпитање.

Ова читанка носи на себи печат националне индиферентности и блу-таве сервилности према Мађарима. То ће и изазвати нову, бољу, *српску* читанку, коју су у стању српски учитељи у Војводини да напишу.

Стојник.

Славко Мих. Косић
учитељ

Aly, Friedrich, *Vademecum für Kandidaten des höheren Lehr-*amts. Марбург, Елверт, 1910. Стр. 49, цена 0.75 м.

Leuchtenberger, Gottlieb, *Vademecum für junge Lehrer*. Pädagogisch-didaktische Erfahrungen und Ratschläge von —, Geh. Reg-Rat, Gymnasialdirektor a. D. Берлин, Вајдман, Стр. IV, 182. Цена 3.50 м.

И једна и друга од ових, рецимо то одмах, ваљаних књига имају прак-тичну сврху, њих су написали људи познати са свога знања, научног и књи-

живог рада и дугогодишњег свог школског искуства. Али док Али има пред собом студента и кандидата за државни испит, дотле се Лајхтенбергер обраћа младом наставнику средње школе, који је већ готов са тим испитом. Упуства, што их даје Али, тичу се немачких кандидата за наставнике средњих школа, у првом реду оних, који државни испит имају полагати пред комисијом у Марбургу, где је Али председних комисији; Лајхтенбергерови савети, и ако упућени немачким млађим наставницима средњих школа, имају општији карактер, те и више интереса за све.

Али у свом кратком предговору каже: „Онажање у мојој скоро деветогодишњој пракси, како многи кандидати неумешно врше своје студије подстакло ме је на покушај, да барем са своје стране допринесем, да се уклони или ублажи ова невоља, коју подједнако тешко осећају испитачи и испитаници. Можда ће мој покушај дати повода и философским факултетима да једном приступе изради наставних планова (Studienpläne)“. Овим речима обележена је и намера пишчева. Он је своју књигу поделио на ове одељке: Пре јављања, где су савети студентима за избор и ток студија као и за промоцију; јављање; писмени испит; јављање за усмени испит и усмени испит. У последњем одељку даје упуства за општи испит из религије, философије, педагогије и немачке књижевности, јер баш тај општи испит је „страшило“ за многе кандидате; о стручном испиту говори врло мало, пошто су кандидати већ на универзитету, из предавања и професорских савета и обавештења, упућени у оном, што и како треба да узму и раде у својим студијама.

Књижница је, као што рекосмо, упућена немачким кандидатима, али у њој имаде и места општега значаја. Већ први одељак даје напомена, које могу вредети и за нас, као што су погодбе, које писац ставља за наставнички позив: телесно и душевно здравље, јер нервозни младићи као и сунше плашљиве и стидљиве природе не треба никада да буду наставници; љубав према науци и према деци; на послетку, да блазирани људи нису за наставнике. Добрих савета и напомена налазимо још и у овим и у другим одељцима ове књижнице, која је написана живо, убедљиво и нимало филистарски, те с тога и заслужује пажњу и препоруку.

Још у већој мери може се то рећи за књигу Лајхтенбергера, који је из богатог искуства старог наставника, директора и семинарског управитеља укратко, језгровито дао својим млађим друговима у толиком изобиљу педагошко-дидактичких савета и практичких упустава, да његов „Vademecum“ у овом погледу несумњиво више вреди него понека дебела књига са истом задањом. Нарочито треба истаћи његов начин исказивања, пун привлачне убедљивости и зачињен добром мером хумора, његов тако рећи очински тон у излагању. Своје наводе, савете и упуте Л. објашњава и поткрепљава по неком лепом причини из својих школских успомена, па се не устеже признати и погрешке своје, учињене пре толико година. Ова добра књига, из које се по нечем могу научити и старији наставници чита се лако и пријатно, потпуно одржава нашу пажњу до краја.

Лајхтенбергер је, како сам вели у предговору, 1889. године као члан саксонске директорске конференције имао да обради тему: „Како треба најпodesније удесити педагошку и дидактичку спрему кандидата за вишу школску службу?“, а уједно је овој задањи додана жеља, „да се састави један канон педагошких и дидактичких основних правила за кандидате и млађе наставнике“. Из предлога, који су у том смислу одмах учинили неки заводи, из неколиких напомена О. Јегера у његовом „Aus der Praxis“

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

и Фрика у „Lehrgängen“ као и из својих искустава Л. је саставио такав „канон“ од 80 правила, и он је у неколиким провинцијама послужило као основа семинарским претресањима, па је о њему говорено и на наставничким конференцијама и њиме су се користили управитељи и наставници семинара, па и сам Л. И на овом канону и из њега потекао је пишчев „Vademecum“, коме он чини и почетак, после кога додази кратак увод, па онда само излагање; на крају књиге, у „додатку“, су наведене теме за радове и реферате у семинару.

Лајхтенбергер, рекосмо напред, узима преда се младога наставника, који је већ положио државни испит и који као приправник ступа заједно са друговима у педагошки семинар. Занимљиво је, што Л. у уводу прича, како је то било некада у Немачкој. Он вели: „Ви срећни људи!“ Кад сам ја постао наставник, није још било семинара за доиста практично спремање кандидата. „Овде је дакле кварта, где имате предавати грчки, ту је нижа терција а тамо виша терција, где ћете предавати историју и земљопис“, то је било једино упутство, са којим сам ја, још пре државног испита... отпочео моју наставничку каријеру“. Леп је и занимљив говор, који директор упућује приравницима и у ком се нарочито удара гласом на љубав према науци, љубав према деци и љубав према позиву, без чега не може бити ваљаног наставника!

Своје излагање Л. је поделио на ова четири одељка: општа припрема за предавање, припрема за поједине часове, у разреду, домаће задаће и школски радови ученички и наставнички радови, који њима одговарају. Сваком одељку писац узима за основу по неколико тачака свога „канона“, према потреби мењајући им ред. Као што се види из саме поделе у овој књизи, Л. прати наставника кроза сав његов наставнички рад. А све је пуно, пуно поуке, умесних напомена и упутава! То показује већ први одељак, у ком је реч о тако потребном распореду наставног градива за целу школску годину; то потврђује прва тачка „канона:“ „Без припреме не иди никад на час!“ А овим захтевом отпочиње говоре о спремању наставника за поједине часове, у другом одељку, где се истиче важност владања наставним градивом те и потреба спремања за час, метод и начин изражавања, расположење наставниково. У трећем одељку, у разреду, говори се о држању и личности наставниковој, о току наставе на часу, о односима између наставника и ученика. Овај је одељак највећи и најважнији. Шта је ту споменуто ствари, па и привидно незнатних ствари! Тачност, дисциплина, кажњавање, шала, иронија, такт и нетактичност, почетак часа, надзор над домаћим радом, методе у појединим предметима, језик, реч и глас, око наставниково, глас учеников, шапутање, питање и одговор, облик питања — само ово неколико тачака узимамо, не по неком нарочитом избору, да покажемо, шта се претреса у овом одељку, при чем ипак оно што је најважније јесте начин пишчева излагања, овде као и у четвртном одељку, у целој књизи. Да наведемо само, шта Л. вели у својој завршној речи: „И сада, драги млади колега и пријатељу, кад си учинио све, што си дужан учинити при спремању за наставу и понашању и поучавању и вежбању ученика, ипак не рачунај ни на брз ни на потпун успех... Зато ти на завршетку понављам: Не буди зловољан, нестриљив, клонуо, ни према себи ни према ученицима... Помисли на то: „Ни један мајстор није пао снеба“, а баш и „мајстор“ није непогрешан, то он зна

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIJZ.RS

најбоље и себи и теби износи изреку: *bonus vir semper tiro*“. А ову изреку Лајхтенбергер је узео и за мото својој књизи.

Најтоплију препоруку Лајхтенбергерова дела сводимо у жељу да га што скоро добијемо у српском преводу или изводу.

Београд.

М. Ј. П.

Blätter für das Gymnasial-Schulwesen, herausgegeben vom Bayer. Gymnasiallehrerverein, redigiert von *Theodor Preger*. Минхен (Линдауерова књижара), 1911. св. I и II (за јануар и фебруар), III и IV (март и април). — За нечланове годишња цена 10 марака.

Страни школски листови за нас су често утолико неподесни, што у првом реду а често и већином расправљају питања, која се практично тичу земље, у којој излазе. Али не рачунајући корист, која се може посредно имати од туђег искуства, ови листови доносе и расправе од опште вредности и приказе дела из свих области простране школе књижевности.

Све ово вреди и за лист са напред истакутим насловом. Као орган друштва баварских гимназијских наставника, он поглавито имаде пред очима потребе и интересе баварских средњих школа и њихових наставника; али по уређивању уопште, а нарочито због обилатог књижевног прегледа заслужује пажњу стручњака и других земаља као добар средњошколски лист.

Ову годину свога излажења (сад је у четрдесет седмој) отпочиње баш расправљањем једнога питања, које мора и нас интересовати. У првом одељку „Расправе“, *прве и друге свеске* (лист излази двомесечним свескама од по 5 табака) на првом месту редовни професор философије на универзитету у Вирцбургу, Др. Карло Марбе говори о философији у новим правилима за полагање испита у баварским средњим школама („Die Philosophie im Entwurf der neuen Prüfungsordnung“). Према досадашњим правилима из философије су испитивани само кандидати филолошко-историских предмета и нових језика; а сада се тај испит тражи од свих кандидата. До сада су класични филолози полагали само историју старе философије а нови филолози само историју новије философије; сада се од свакога кандидата тражи преглед развитка целокупне историје философије. Осем тога сваки кандидат мора бити испитан из најважнијих логичких закона и чињеница емпирске психологије. Кандидати математике и природних наука поред тога треба да покажу знање историје философије у вези њеној са историјом математике и природних наука. На послетку, философија се полагала пре апсолвирања т. зв. педагошко семинарске (приправничке) године, а сада се преноси у т. зв. други део испита, у практични испит.

Писац сматра ове измене као врло битно побољшање, и износи укратко разлоге за то код сваке врсте кандидата, више се заустављајући код математике и природних наука. Вреди прочитати његово излагање. Нарочито истиче значај, који за наставнике средњих школа има веза између философије и педагогике. Сви школски људи су мишљења, да наставник мора бити оријентиран не само у својим предметима већ и у научној педагогици, које опет не може бити без знања философских дисциплина. Изучавању философије задатак је, да кандидата уздигне изнад области његове уже струке и да му упоредно изнесе пред очи проблеме и методе других наука. Тек преко философије он добија право разумевање општих задаћа науке, тек преко ње научи се ценити духовни рад у другим, њему даљим дисциплинама, а тиме се ствара једна заједничка спона између разних категорија средњошколских наставника.

М. тражи и још нека проширења у правилима за испит. Тако мисли, да филолози треба да у оригиналу прочитају и проуче које философско дело, класични филолози неки спис из старе а нови филолози из нове и новије философије, па да то покажу и на испиту.

На посетку, М. налази, да би било боље испит из философије онет унети у први део испита. Философија се учи на универзитету, па је лакше спремити се из ње за испит одмах по свршетку студија а не тек после годину дана. А и за рад у тој семинарској години корисније би било, да се кандидат већ користи својим знањем философије, нарочито психологије.

Друга је расправа: „Über Schülerpreparationen“ од М. Дела (Doell). Ученицима ваља помоћи при читању туђих, класичких писаца, и за то добро служе тако зване ученичке препарације, штампане препарације место писаних: објашњење речи и појединих места, поред коментара и речника, без чега ипак не може бити провођења. Ово све мора одговарати ученичкој моћи схватања. Нарочито се мора бити обазрив са етимологијом и питањима из упореднога изучавања језика, коме се радује већина ученика и које не само даје поуздану потпору памћењу већ је један елеменат, који оживљава наставу и васпитава културно-историски. Хомер даје за то довољно и врло захвалну прилику. Писац је дакле за ове штампане ученичке препарације, које су од користи; ако су израђене са педагошким разумевањем и научним смислом. Он даје и неке упуте за израду препарација, које не смеју бити само спискови речи а својим обликом и прегледношћу морају одговарати осталим наставним средствима.

Стручњаци може лепо занимати трећа расправа: „Zum mathematischen Unterricht“ од Ј. Клуга, у којој је реч о уношењу више анализе у настави план гимназиски и то је показано на једном примеру, за који писац тврди, да не ствара никаквих тешкоћа ученицима, већ да им улива више интересовања и показује, како дискусија једног таквог проблема у самој школи може довести до важних резултата, који су директно приступиви саморадњи учениковој.

У другом одељку, „Разно“, саопштено је ово: 1) Апсолуториски задаци у баварским хуманистичким гимназијама 1910. године (задатак за превод са немачког на латински; задатак из католичке религије, из протестантске религије; из немачког језика; за превод са грчког на немачки; за превод са француског на немачки и са немачког на француски; из физике, из алгебре, из стереометрије и математичког земљописа). 2) Апсолуториски задаци у реалним гимназијама (немачки састав; из католичке и из протестантске религије; француски диктат; превод са француског на немачки и са немачког на француски; превод са енглеског на немачки и са немачког на енглески; задаци из математике, из хемије и минералогije, из физике). Код свих задатака означено је и време (колико часова) одређено за израду. — 3) Задаци и теме за наставничке испите у 1910. години и то: а) из историско-филолошких предмета (немачки састав; превод с немачкога на латински и с латинског на немачки; превод с немачког на грчки и с грчког на немачки; даље примљени радови из класичне филологије, археологије и старе историје, немачке филологије и историје); б) из новијих језика (за романску филологију: немачки састав, француски састав, превод с немачког на француски и с француског на немачки, диктат; за енглеску филологију: немачки састав, енглески састав, превод с немачког на енглески и с енглеског на немачки; диктат; даље: примљени радови); в) из математике и физике (алгебарска анализа и једначине, немачки састав, елементи нацртне геоме-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

трије, планиметрија, стереометрија, елементи диференцијалног рачуна, елементи интегралног рачуна, аналитична геометрија купиног пресека, синтетичка геометрија купиног пресека, равна тригонометрија, сферна тригонометрија; даље: примљени радови). И овде је свуда назначено време за израду задатака.

На послетку у трећем одељку „Приказ књига“ (стр. 44—80) укратко су прегледана 93 дела по овим групама; педагогика, религија, философија, општа наука о језику и упор. историја књижевности, наука о класичној старини, немачки, историја, модерни туђи језици, историја уметности; математика, физика и хемија; природне науке, хигијена, земљопис. —

Свеску за *март* и *април* чине расправе и прикази.

На првом месту гимназијски директор Др. Хр. Шенер (Schöner) говори о новим пруским упуствима за директоре и наставнике мушких средњих школа од 12. децембра 1910. године. Она нас могу посредно интересовати: а можда ћемо гмати прилике, да се око овога и нарочито позабавимо на другом месту.

Много више вредности има расправа, „Licht — und Schattenseiten der Internatserziehung“ од Ауг. Хафнера; али како ова расправа није довршена у овој свесци; приказаћемо је, кад буде цела изашла.

Расправе: „Das Kind *Φύσας* auf dem Reliefbild des Archelaos von Priene“ од А.д. Бнаута, „Zum Texte des Nepotian“ од Шнеца и „Zu Tacitus“ од Ф. Валтера могу имати нарочите вредности за класичне гимназије и класичне филологе.

У расправи „Über Benutzung von Giftpflanzen im naturkundlichen Unterricht“ професор Др. Т. Бокорни показује, како ваља ученике упознати са отровним биљкама.

У другом одељку ове свеске прегледано је 106. дела.

М. Ј. П.

Le Volume — Чувени француски педагошки часопис доноси једну врли интересантну методичку обраду под насловом:

Човек и животиња¹

Човек и животиња — Некадашњи и садашњи човек — Дивљац и образован човек

Први разговор: — *Сугитина:* Човек и животиња. Јадна егзистенција животиње: животиње су робови слепих природних сила и непријатељи су једне другима. Завидна егзистенција човекова: људи су заштићени од слепих природних сила и међу собом су браћа.

Увод — Децо, ви ћете ускоро постати људи: вама треба да задобијете овај назив и да заслужите ту част. Човек је, вели се, краљ породице, ви ћете дакле бити, ако то будете хтели и ако будете умели, мали краљеви на земљи. Ви сте знали свих других живих бића на земљи: промерите даљину која вас раздваја од њих, тада ћете још много брже имати представу о несравњеној вредности човечјег бића.

Развијање — *Животиње су распрострте случајно* — неодређено по пространој и немилостивој природи. Једне се од њих скривају и по подземним ходницима и рупама; друге станују на површини земљиној по не-

¹ Ова је обрада подељена на разговоре за један или више часова рада.

ћинама; а треће опет на врховима високих дрвета: *и оне тамо и ове овде све су жртве рђавог времена*. Оне су једва заштићене својом длаком или својим перјем: топлота им је досадна, а хладноћа их мучи. Да би имале хране убијају једне друге, *велике прожедиру мале*, курјак јагње; мирне морају да траже корење, биљке, или плодове које им земља, често лакома, нуди, или које им човек, сам по својој вољи, хоће да остави.

На тај начин мало заштите и мало извора за ојстанак у неизмерној природи, тако исто нема одбране за слабе против јаких.

Једино домаће животиње налазе код људи заштите и склоништа, где су обезбеђене од глади: но оне су учтиве и потчињене слуге. Човек је опет умео изабрати *згодна места* за своју егзистенцију, она, у којима је температура погодна, где је земљиште плодно, и ту на тим местима он се и настанио. *Подигао је себи станове за становање*, сиромаси кровњаре а богаташи палате: и у једнима и у другима човек је заштићен од страшне буре и од дуготрајне непогоде. *Науčio је и да се облачи* да би се тако заштитио лети од сунца, а зими од хладноће. *Зна да себи набави потребну храну* и да се на тај начин сачува од глади; тако исто зна да ту храну зготови, уме да је скува или испече, по свом укусу. На послетку, *човек није више плен другог човека* и људи веле да су сви браћа.

На тај начин човек није више, као животиња, остављен на милост и немилост природи. Тако исто људи нису више, као животиње, остављени једни другима на милост и немилост, уместо да једни друге убијају, они траже да једни друге помажу.

Други разговор: Суштина: Човек и животиње. Животиња не уме да се противи својим потребама. Она не уме ни да се користи прошлoшћу, нити пак да предвиди будућност. Не даје себи рачуна о ономе што учини, зато што нема ни интелигенције ни воље, *човечјих способности*.

Угод — Човек је уздигнут изнад животиња. Како је дошао до те узвишености? Зато има да захвали својој интелигенцији и својој вољи, и способан је да размишља и да хоће; кад оставимо привидну спољашњост животиње су за то неспособне.

Развијање — Покажите вашем псу велико парче меса: он га одмах щечна и почне га растрзати зубима, потом га халапљиво прогута. Поведите га у лов, он јури за дивљачи и сасвим је мирно донесе.

Шта сте видели и шта закључујете?

1) Ваш пас је одмах щечнао оно парче меса у зубе, био је гладан, *није се могао уздржати*, Све су животиње такве: ниједна од њих нема снаге да се ма и за тренутак одупре својим инстинктима или својим потребама: *ни једна нема воље*.

2) Ваш је пас одмах појео цело парче меса; ништа није оставио за сутра-дан; није предвиђао да може опет бити гладан, није се шта више сегао да је пређе дуго остајао гладан не имајући да оглође ни једну једину кошчицу. Дакле, он живи једино у садашњости: *поуке из прошлости нису му послужиле ни за што и он не предвиђа будућност*. Све су животиње такве: ниједна се не користи искуством својих претходника, све, готово без изузетка, чине једно исто: *нису паметне, интелигентне*.

3) Ваш је пас трчао за дивљачи, вођен трагом каогад што и курјак налази плен. *То је инстинкт који гони обоје напред*. Но овде и човек посредује, он удара пса кад се овај хоће да устреми пре времена на зеца или препелицу. Пас је доносио испочетка једино из бојазни од батина, и потом мало из навике. Човек, који је то уочио, користио се његовим инстинк-

том. Све су животиње такве: једини инстинкт, слепа сила, гони једне (дивље животиње); инстинкт који је мајсторски дресирао човек гони друге (домаће животиње). *Ниједна од тих животиња не зна тачно шта ради, ни зашто то ради.*

Ви, напротив, ви се можете користити поукама из прошлости и зато је човек подобан за прогрес и зато данашњи човек не личи на човека некадашњег. Ви, напротив, тражите да предвидите будућност и тога ради човек увек понешто предузима и ради и тежи за бољим. Ви, напротив, увек можете дати себи тачна рачуна о својим радњама, о њиховој вредности, о њиховим побудама, о њиховим ближим или даљим последицама. Ви се на послетку можете уздржати и триумфовати над свима користима, жељама и страстима.

Ви сте цаметни и одарени вољом: ви сте људи.

Трећи разговор: — *Суштина:* Некадашњи човек био је скоро као и животиња: био је роб природе и непријатељ својих ближњих. Готово није ни имао интелигенције, нити пак воље: отуда и потиче његова слабост и његова бојазан.

Увод — Некадашњи човек више је личио на животињу по садашњи.

Развијање — Каогод и животиња, човек се склањао по природним склоништима на које би нашао, по пећинама, издубљеним рупама, под стенама: није умео себи подићи стана. Каогод и животиња није имао одела: у почетку имао је го, потом покривен кожама оних животиња које би убио. Каогод и животиња хранио се оним што би нашао: рибом или дивљачи кад би је ухватио, и коју би прождирио; зато је често скапавао од глади. Имао је као страшне непријатеље крвожедне и дивље животиње, од њих није био довољно заштићен, пошто је за оруђе имао парче дрвета или парче камена, које је било грубо одваљено. Напослетку, за још страшније непријатеље и од самих животиња имао је друге људе, који су покушавали да му отмуш о је он био уловни или упецао, они су му правили заседе у којима несвесно упадао.

Некадашњи човек, на тај начин, жртва природе, животиња и људи, био је врло слабо створење, једно од најслабијих. Не чудите се што је тада живео у страху: све је било у стању да га заплаши. Какав шум ноћу могао је за њ бити знак изненађења и напада. У пећини, можда се пре њега скрила каква дивља животиња или какав непријатељ. Овај непрекидни страх изазивао је апсурдна веровања: иза каквог дрвета можда чека непријатељски дух, и грмљавина можда означаваше пропаст света.

Зашто је дакле живео тако престрављен и као прави роб? Зато што му је оскудевала интелигенција; није знао да говори; знао је да ода само неколико гласова, неколико покрета, и да тим покушава да га други разумеју; није умео ништа створити; ништа није умео саградити. Тако исто недостајала му је воља: није чинио никакво предузеће, сем дова и риболова и то кад би га глад натерала; нагнао својим потребама био је свиреп и убијао је свакога оног ко би му пречио да дође до своје хране; гоњен својим животињским инстинктима био је страшно бруталан према слабима, женама и деци.

Видите, како сад мало личите на негдашње људе, који су били окружени опасним стварима и створењима без оруђа за одбрану, без заштите, слаби, бојажљиви.

Мисао — Живети како разум наређује или потонути у животињском животу.

Питања: Хоћете ли да живите као животиња? као негдашњи *www.ubudajz* зашто? Опишите неколико станова оних животиња које познајете: да ли су оне у тим становима довољно заштићене од непогода? где су становали први људи? како се хране животиње? како су се хранили први људи?

Први разговор: — *Суштина:* Дивљи човек, његов живот. Данашњи дивљак личи на некадашњег човека, дакле на животињу. Како год и животиње и он води бедан живот, роб је природе, непријатељ је својих ближњих.

Увод — *И дан-дањи налази се још људи који живе готово исто онако као и наши најудаљенији претци.* Свакако ће бити да су вам кадгод показали слике неких створења са њским челом, спљесканим носом, дебелим усницама, издуженим ушима, великим и надувеним трбухом, који носе танке ноге, као какве свирале. Та ружна бића, више личе на животиње: то су дивљаци.

Развијање — *Данашњи дивљаци растурени су по оним крајевима земљиним, где је природа прави непријатељ човеку, где се он не може борити против ње, где је права жртва њезина; било да се налази близу полова, где је и сувише хладно, било близу екватора, где је и сувише топло, било да је у пустињама где влада суша, у леденим крајевима, у сред непроходних шума или на сувом песку.*

Њихови станови су јадно склониште: они на земаљским половима станују у слеђеној земљи и улазе у своја склоништа кроз рупе, издубљене у леду и снегу; они на земљама око полутара подижу колибе покривене травом или лишћем, или просто побију у земљу четири стуба, на која озго као кров закачују снопове суве траве. Они први немају заклона од сурове и непрекидне зиме, а ови други опет од непрекидног лета и врућине.

Њихово одело такође им је недовољно: нарче какве материје о бедрима, или каква животињска кожа закачена о раменима; скоро свуда мала деца су гола и бедни становници Ватрене Земље чак немају у себи ни нагона да се заштите од страшне хладноће: иду голи по снегу.

Њихова је храна незготовљена и неукусна: неки од њих одаберу по који плод или једу оно што нађу на земљи; не умеју да обрађују земљу и остају потпуно немоћни против суше и глади. Други, опет, живи, једино од риболова и лова, и упецану рибу или ухваћену дивљач неочишћену неку на ватри, коју су начинили од сувог грања или лишћа.

Наослегку, ови пустињаци земљини подељени су на мала племена, која су прави непријатељи једна према другима. Пљачкају, пале, воле да пустоше и да убијају. Њихови ратнички узвици најлепше су им песме, давима борбе обично претходе велике свечаности и весеља. На тај начин без добрих станова, рђаво одевени, рђаво храњени, они сами собом повећавају своје јадно и чемерно стање.

Закључак — Дивљаци не могу ништа против грубе природе, и живе сеју себе као курјаци.

Други разговор: — *Суштина:* Дивљи човек, немање интелигенције. Дивљи човек је лакомислен и глуп, потпуно ништа не зна; живи у садашњаци: плаши се и сујеверан је, нема нимало интелигенције.

Увод — Чивот дивљака достојан је сажаљења, а њихово душевно стање још је више за жалење.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Развијање — *Лакомислени су*: ма да су без одела, ипак су им главе украшене шареним и светлим перјем, о врату им висе разне шкољке и перле, уши или нос пробушени су и о њима висе прстење или какав тврд плод. *Ова лакомисленост је луда*; овде жене мажу црвенилом образе, очи и врат; тамо опет жарају лица, преа и руке, тетовирање им је средство за допадање; на другом опет месту немање обрва знак је лепоте, и да би се жена ком допала требало јој је пошто пото уклонити обрве.

Ово немање ни трупке уруса прати потпуно незнање; дивљаци не знају баш ништа. Служе се језиком врло сиромашним, који је састављен само из нешто мало речи; ретке су им речи, зато су им чешићи животињски усклици и гласови, и дечји гестови. Само се по себи разуме да немају ни писаљке, ни мастила, ни хартије; писање је за њих права тајна. На срећу прети су их научили да броје до 5, или до 10.

На тај начин потпуно затворени у свом незнању, немају никакве идеје о животу других људи. Не сећају се нимало искуства својих предака, и не предвиђају потребе својих последника: *Непрекидно се крећу у узаном кругу своје ништавне egzистенције*. Још боље, нису у стању да израчунају време свога трајања, нити пак да броје месеце и године; сад је за њих суна, а другом приликом кишна; каогод и животиње знају само за тренутак који је ту за садашњицу.

Живећи од данас до сутра и без икаквих односа са спољашњошћу, њима остају непознати природни закони, свуда и на сваком месту једни и исти, овда и онда, сутра каогод и јуче. Све је за њих чудновато, страшно: *отуда веровање иуно страха и ужаса*. Вода испарава услед неких мађија, болесник умире што су му подметнуте чини. Врачар је моћно створење, достојно поверења и поштовања; он је свештеник и поглавица, што он рекне потпуно је истинито и свето.

Закључак — Дивљаци су потпуно неинтелигентни.

Трећи разговор — *Суштина*: Дивљаци су лени, живе по навиди, груби су и свирепи; немају нимало воље.

Увод — Без икакве интелигенције, дивљаци такође немају ни воље.

Развијање — Дивљаци су голи, и тога ради неподобни за дуг и дурашан рад, неподобни су за напор, па тако и за пажњу. Они су као мала расејана деца, на њих се не може никако рачунати.

Дивљаци живе по навиди: како су без икакве иницијативе, слепо се поковавају мишљењима и тиранским навикама племена или његових поглавица. Кад поглавица падне, треба и остали да падну. Обичај је да се у знак жалости за поглавицом одсече какав део тела. Онај, ко то не би учинио, скупо би исплаћао за свој злочин, јер сваки онај који хоће нешто ново злочинац је према свом племену.

Дивљаци су груби: немање интелигенције нити пак енергије има за последицу бруталност: закон најснажнијег је за њих најбољи; овде се дете, ако није снажно, жртвује; тамо је опет жена прави роб; иде за својим мужем носећи на леђима уловљену рибу или дивљач, срећна ако у име награде за то буде само бијена.

Дивљаци су свирепи: њихова грубост лако постаје свирепост; каква супротна жеља и отуда пастун гнева, који се често обојадише крвљу. Инјанци разбијају главе новорођеној деци на очи њихових мајки, јер их дерњава дечја може олати непријатељу: немају на тај начин никакве идеје о болу који тим изазивају. А шта да се тек каже о оним дивљацима, који

су се тако рећи дојуче хранили људским месом, и који су живе прождирали своје заробљенике.

Закључак — Ова бедна створења, ипак су људска створења; имајмо сажаљења према њима, али их не презиримо. Потрудимо се да их себи приближимо, потрудимо се да од њих створимо људе.

Питања — Познајете ли по имену које дивљачке народе? Где живе? Како живе?

Први разговор — *Суштине: Образован човек* (наставка).

Увод — Ви више волите да сте део образованог човечанства.

Развијање — *Образован човек, његов живот. Рођени сте у умереном пределу нашег плода, тамо где је клима згодна за људску радљивост, тамо где природа услужна према напорима пружа помаже земљорадњи, индустрији и трговини. Станујете у добро саграђеним кућама, које су подигнуте од цигала или камена, олепшене малтером, покривене дреповима или плехом, на њимасу местимице пробијена врата и многи прозори: у тим кућама имате довољно свежег ваздуха и светлости. На ногама носите чизме, ципеле или опанке, и према годишњим временима тело вам је покривено топлим вуненим оделом или пак каквом лаком и танком материјом. На столу вашем различита су јела и сва укусна, јер је обрађивач употребно сва средства да из плодног земљишта извуче све производе које може, а ваша мати опет има згодно огњиште, кухињско посуђе и друге алатке. Напоследку живите у слободној земљи у којој владају закони које нико не може сузбити; нема више отимачине нити убијања: живите у миру и пријатељству са својим суграђанима.*

Закључак — Образовани људи снажни су према природи која их храни и живе између себе као браћа.

Други и трећи разговор — *Суштина: Супериорност образованог човека. Напредак.* Образован човек је узвишено биће: он се ослободио притиска природних сила којима господари; он се ослободио суровости других људи, с којима сад мирно заједно ради на унапређењу човечанства; напоследку ослободио се гадних, ниских инстинката, против којих се бори.

Увод — Образовани човек је изнад дивљака, изнад некадашњег човека, изнад животиње.

Развијање — 1) *Човек је слободан према природи. Не живи више у непрекидном страху: Чак и сам гром, ово страшило, више га не плаши, јер се уме и од њега да сачува. Чак се умео с њим да спријатељи, и сад га већ електрицитет осветљава, и преноси на далеко, исправно и верно његову личност, његову мисао и његов глас (железница, телеграф, телефон). Захваљујући својој интелигенцији он је успео да позна законе његове продукције и може га сад и сам производити и њим се служити.*

Образован човек не живи више у беди: Он је искористио земљу, везине производе, климу и прибавио себи многобројне врсте пријатне хране: он је тако рећи створио хранљиво жито, природно грожђе, и хиљаду других врста воћа. Он је преобразио земљу, од пустиње начинио је плодно земљиште, и од баруштина здрав и плодан крај.

2) *Човек је слободан према другим људима. Људи су се удружили у народе: Њима управљају праведни закони и слаби и немоћни су свуда једнаки са снажним и јаким; заштићени сте против самовоље и суровости; не можете бити лишени слободе без пресуда, не може вас нико натерати да радите 20 сахата дневно, имате права да слободно мислите, што се још*

чини kao нешто најбоље. Ваше мајке нису више осуђене на тешке послове, не морају да се скривају по кућним угловима, да тамо чекају мужа грубијана, да буду бцјене, па ипак и тим задовољне. И ваше се сестре данас гледају слободно и весело у живот који их очекује.

Сви народи раде на заједничком циљу: материјалном спокојству и моралној величини човечјој. Човек, да би се исхранио, доноси из других земаља оно чега нема код своје куће. Производима и творевинама једних служе се и сви други, једни народи без других не би више могли опстати. Тако исто захваљујући вашим књигама, ви упознајете мисли великих мислилаца, великих наученика целог света и свих времена; и најсиромашнији радник, по свршетку дневног посла, оплемењује своје срце и богати свој ум идејама најувншенијих генија целокупног човечанства.

3) *Човек је слободан и према самом себи:* Остаје вам још да испуните најтежи задатак: наследили сте од ваших најудаљенијих предака њихов стра, њихову леност, њихову суровост. Све њихове погрешке поново оживљују у вама, и све ове утвари и духови стварају у вама човечју животињу. Свакад кадгод попустите лености личите на дивљака који мирно спава у каквој хладовини, не бринући се за сутра. Свакипут кадгод попустите гневу личите на некадашњег човека, коме је ма и најмање досада терала крв у главу. Свакипут, кадгод попустите прождрљивости личите на облапорног пса који прождире дани му комад меса, ма колики он био. Не попуштајте тим наганима, борите се, ослободите их се.

Закључак — На вама је да изаберете: Живот сиромашан, пун страха свиреп, груб, или живот богат, осигуран, миран, и племенит, и то значи бити животиња, или бити човек, бити роб или слободан створ.

Мисао — *Познавање природних закона чини нас слободним.*

питања: Бако се човек ослободио: Хоће ли заједнички да ради с другима или да се бори против њих? Покажите неколико добрих страна заједничког рада? Да ли су данас и слаби заштићени законом као год и снажни?

Le Volume

Frauenbildung, Zeitschrift für die gesamten Interessen des weiblichen Unterrichtswesens, herausgegeben von Prof. D-r. J. Wuchgram. X. година, 1911, св. 1. (за јануар) и 2. (за фебруар). Лајпциг и Берлин, штампа и издање Б. Г. Тајбнера. — Годишње 12 свезака; цена 5 марака за пола године.

Као што се види већ из натписа, овај угледни немачки лист, познат још из раније читаоцима „Просветног Гласника“, у ком је било говора о њему и из кога су узимани чланци, белешке и друге ствари зашао је у десету годину излажења, заступајући интересе женског образовања и васпитања у Немачкој. „Frauenbildung“ обраћа пажњу на све облике школа за више женско образовање на праве више женске школе (höhere Mädchenschulen) и женске учитељске школе, на више женске школе за домаћичко образовање (Frauensschulen) и женске гимназије и реалке (Studienanstalten)¹, а тако исто на основну наставу за женску децу, на продужне женске школе и на трговачку и техничку наставу за женску младеж. У свакој свесци су расправе, књижевни преглед

¹ В. Одредбе о новом уређењу виших женских школа у Пруској, „Просветни Гласник“, св. за април 1909, стр. 295—307.

и саопштења. Поред ствари, које се тичу специјално Немаца и Немачке, у њему се увек с највећом збиљом и основаношћу расправљају начелна питања од опште вредности, те заслужује и у нас пажњу оних, који се баве о васпитању и школовању, нарочито вишем школовању женске младежи или се за то интересују. С тога приказујемо његов садржај, задржавајући се дуже или мање код појединих ствари, према томе колико оне имају значаја уопште и нарочито за нас.

Прва свеска доноси најпре рад седнице од 19. новембра 1919. Прускога централног савеза за више женско образовање (Verhandlungen des Preussischen Zentralverbandes für die Interessen der höheren Frauenbildung): предавања, која су држали школски саветник проф. D-r. Гаудиг и Јелена Ланге, а за тим укратко дебату, која се развила после тих предавања.

Већ сам натпис предавању проф. Гаудига — Die Frage der spezifischen Frauenbildung — показује, да он заступа гледиште, да су за образовање женскиња потребе нарочите школе. У свом предавању (стр. 1—21) он највише полемиче са госпођицом Ланге, наводећи и побijaјући на више места њена мишљења и разлоге из неколиких њених ранијих списа.

Гаудиг најпре расправља питање, да ли уопште екзистује душевна т.ј. интелектуална особеност жене, или је то фикција назадних педагога женских школа (Mädchenschulpädagogen) и назадних група у женском покрету; ако ње има, да ли се она оснива на физио-психолошкој природи женскога рода или је само последица културних утицаја, чиме се обележава, који су јој поједини моменти, каква јој је вредност, како се она показује сама собом, или се мора неговати и како? Модерни експериментални метод мало је до сада урадио; поред експерименталног испитивања долази научно правилно оријентовано опажање, на првом месту у школи, при чем је нарочито повољно доба при ступању у школу и првих година после школе; неподесне су за опажања коедукативне школе. Гаудиг улази у разматрање појединих особина женскога духа и подобности, ослањајући се на своје вишегодишње искуство. Он наводи, како мотиви за развијање духовне енергије дејствују код девојака тако јако, да се у женским школама неки пут треба више борити са вредношћом него са леношћу; даље посматра рад у појединим школским предметима и уопште рад, подобност и успех ученица у школи. Све му то говори за специфички женско образовање. Што се тиче специјално коедукације, ако она није коедукација у том смислу, што се не води обзир о женској деци, онда је она права неправда наспрам женске младежи; а ако коедукација хоће да занста буде оно, што је њено име, онда она долази на средњу линију, те се ни мушки ни женски дух не развија до своје потпуне снаге. Не само у име идеала интелектуалног образовања Г. тражи специфично женско образовање, већ и зарад неких других идеала мора се тражити по облику и садржају диференцовано женско образовање. Претресавши питање о образовању личности и општем образовању, о компромису између интереса општега образовања и припреме за позив у животу, о односу средње школе и универзитета, Г. вели: „Али то је извесно, да ни један од облика мушких школа не даје девојци оно опште образовање, које је њој као жени потребно. Кад је дакле у у средњој школи за женску децу (Studienanstalt) дат један школски облик, који у свом раду на научном изражању није изостао иза мушких школа, а уједно је давао више женско опште образовање, онда овај облик не само није требало одбацити нити га особито трети само као „четврти пут“, већ га изабрати као онај пре потребни главни облик, поред кога га је друге као споредне облике ваљало допустити

само у безусловно потребној најмањој мери. Кад наш народ латинском језику више не признаје достојанство потребнога средства за опште образовање, и кад је универзитет био готов прилагодити се овоме немању латинскога или латинскоме, који је научен само као техничко помоћно средство, онда доста није била ствар жена, да се са своје стране боре за неки бољи облик женског образовања, који би требало да служи баш женским интересима, интересима женске културе. Живот личности је живот садашњости; живот јесте пун разумевања стварности, пун смисла за стварност. Зато образовање личности мора свима средствима дејствовати на разумевање садашњости, а пре свега и давањем историскога разумевања ове садашњости“... „Био би овде потребан наставни план, који би јако повећаном историском наставом, наглашавањем историских елемената у религији и немачком језику, привредним земљописом, народном привредом и социологијом, смишљеном применом природних наука за разумевање нашега културног живота, а пре свега хладно математичким посматрањем овога културног живота према његовој висини, дубини и ширини, — који би, велим, свима овим средствима развио смисао стварности, разумевање садашњости код оних које ће једном бити водиље—носителке културе у нас, и то на начин нарочито прилагођен женскоме духу, са снагом, која ће искључивати сваку статистичку фантазију, свако играње са светским градивом“. Али наше носителке културе су у Јелени и Риму, и многе жене нарочито воле гимназиско образовање; оне теже хуманитету, премда су за нас стари још само у малој мери васпитачи за хуманитет, и у хришћанству и немштани — ту извире за нас хуманитет, који нама треба“. Ми живимо у изванредно тешком времену, „у епоси питања без одговора“, међу којима на првом месту стоји социјално питање, и у тако тешком културном положају појављује се са свом снагом женски покрет наших дана. Али је јасно, да велике културне утицаје, које може вршити жена, она врши баш као жена, а за овај велики рад она се мора спремити специјичним женским образовањем.

На крају својих разлагања Гаудиг вели овако: „Кад видим тако недољиво изобиље женске снаге, тада бих пожелео, да (молим, да се извини ова игра моје фантазије) сам Јелена Ланге. Тада бих се ја користио својом великом силом и женама бих рекао: Ми хоћемо да разбијемо окове, које смо ми саме ставиле младој снази наших девојака, чим смо помогле, да се њихово духовно постајање окује у облике мушких школа.

„Ја разумем, како се у дугој, тешкој борби са сметњама женској култури може постати човек са „трезвеним погледом“ на реалности, реалнополитички мислилац, који скептички стоји према „идеалу“. Али при свем том за мене остаје истинито: Можемо ми штети или не, сви се морамо поклонити пред

Sic volo, sic iubeo идеала“.

Пошто је Г. завршио, госпођица Јелена Ланге, пре но што је отпочела предавање, напоменула је двоје: прво, да је она другачије схватила своју задаћу, да ће она своје погледе развијати позитивно, а не у полемичком разлагању, као предговорник; и друго, изречно је изјавила, да под „педагозима немачких женских школа“ не разуме ни предговорника нити у опште неку одређену личност, већ то је апстрактум; он има више од сто година, он је персонификација многих, која су са предубеђењем о формули „женске особености“ приступали задаћи девојачког васпитања, који су насупрот органском васпитном начелу истављали механичко васпитно начело

Натпис њеноме предавању гласи: „Organisches oder mechanisches Prinzip in der Mädchenbildung?“

Јелена Ланге заузима веома угледно место међу женским јавним радницама код Немаца уопште и међу представницима женскога покрета, њено име и њен рад помињани су и код нас при расправљању питања о женском васпитању и образовању, те и њени погледи у овом предавању заслужују пажњу.

Л. овако почиње своје предавање: „Кад ме питају: Треба ли женско образовање да буде друго него мушко? могла бих — са претпоставком једне мале погодбе — одговорити: Потпуно! У сваком осенчавању, сваком наглашавању вредности, у целом процесу асимилације, у издвајању расположења, низова мисли, дела, у стварању целог животног погледа. Мала погодба, под којом ја могу дати, морам дати овај одговор, јесте измена помоћног глагола. То је одговор не на питање, да ли женско образовање треба да буде друго него мушко, већ на питање, да ли ће бити друго. Јер кад ме даље питају: Каквим се средствима може постићи ова сврха? ја могу само одговорити: Овде нема требања и сврхе, овде дакле није потребно ни неко нарочито средство. Овде је само бивање, које не очекује ничије помоћи. Јер оно што ствара ово бивање, без икакве сарадње, то је сам женски принцип облика, који је урођен, који се не може отуђити, који слепо ради. Он дограби духовно градиво, обрађује га по својим законима, асимилира га, и због ових духовних процеса бива одсудан за цео свет погледа, за осећаје, одлуке и поступке; за цео животи рад. То је органски принцип, који се развија из унутрашњости: њему се без бриге, јер је он створен по природним законима, може оставити грађња онога специфичнога у духовном свету жене, као што му се оставља и грађња телесна. Ако се то не учини, онда настају аналогна унакажења као и код насилног спречавања телесног развитка, закржљале ноге код Кинескиња су уједно символ“.

Али место овога органског принципа узет је механички принцип, према коме се хоће да се образује споља. Жена је, и то до данашњег дана, образована не по закону, који је у њој, већ по неком споља даном закону, који се своди на најкраћу формулу: „Човек“. „У васпитним теоријама просто се огледа не оно, што је психолошка студија, и ако само најпримитивније врсте, показала као резултат, већ оно што је воља човекова хтела да начини од жене, што јој је он допустио, одредио као круг њена рада. Зато у оно време, када је немачки човек у предводничким слојевима био сасвим упућен на војнички занат и на привредно самоодржање, духовна култура била је ствар жене: зато је она постајала привилегија човекова, уколико је постајала основом за грађанску екзистенцију“. И то је све ишло природно, као проста последица тежње људскога егонизма, која онако исто несвесно и онако исто поуздано дејствује као и телесна. Сем тога грађанска жена није могла ни допустити себи луксуз личнога образовања у оно време, које је све њене силе упућивало у једну сферу, где је човек није могао заменити. Кад су се почеле постављати васпитне теорије, онда њине психолошке основе нису биле ништа друго до формуловање фактичкога стања. Али данас је другачије. Данас је нестало оне наивности, са којом је оно што је ту одржавано као оно што треба да буде; данас подвргавамо ревизији и хоћемо да измењујемо погледе на свет, државне облике и социјалне уредбе. На послетку, сасвим на послетку осетили су и као проблем поставили однос полова у социјалном поретку, и тада, када је била потребна иницијатива жене, она није била навикнута на такву иницијативу, јер није имала духовнога оружја у овој борби за самоодржањем. Природан је ин-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilibrary.rs

WWW.UNILISTAVIKT, због кога је она свуда најпре тражила образовање. И природан је инстинкт, због кога она тражи баш „образовање, уметност и мудрост људи“, због кога хоће образованост у оном облику, у ком она преставаља уопште достигнуту културну висину.

А може ли се већ данас по ексактним психолошким методама доказати правилност, природност онога, што је тражено тако по инстинкту? Модерна психологија већ је одбацила нека мишљења о „женској особености“, али још много недостаје до ексактне психологије жене, јер су до сада људи обрађивали ову науку, а њима за ову специјалну област недостаје најбитнији извор, властито познавање и доживљење. Један од најновијих испитивача на овом пољу, Холанђанин Г. Хајманс вели: „Праву психологију жена треба заиста да очекујемо од жене, која је довољно жена, да је у себи преживела све богатство женске душе, а у исто време да се довољно приближи мушкоме духу, да би оно богатаство могла аналитички савладати“. А све што је у посматрању таквих жена, све упућује на правац органскога принципа.

Л. одбацује свако специјичко женско образовање. Ослањајући се на полустолетно искуство немачке женске школе, она у идеалу „специфичкога образовања женскиња“ налази само израз истог механичког принципа, који је одавно на другим пољима упознат у његовој немоћи, и ако се још наслађује као нека вечна болест. „Женски покрет у ствари није ништа друго до борба за ослобођење, коју права женска особеност води противу конвенције; он је тиме културни покрет у последњем смислу речи, то јест ако се под културом хоће да разуме најфиније изражавање људске личности по законима, који су у њој“.

Владавина механичкога принципа почивала је и почиње већ у дејој соби. Добри стари дејчи пријатељ био је заједнички и једном и другом роду.

И што вреди за дејчу собу, за домаћу лектуру, то вреди и за школу. У основној настави сем ручнога рада доиста не би било ничег другог, због чега би ваљало издвајати наставу мушкараца од наставе женске деце. Опасност због губитка женске особености увек је само код женске деце у вишим сталежима. Ова опасност се повећава са наступањем полног диференцовања; јер ту механички метод мисли, да треба да приступи са удвојеном снагом. Али баш ту не треба ништа да се учини, те да се нагласи ово диференцовање, јер нагласити значи овде пре времена урадити. Колико овде већ почиње доиста одвајање сфера интересовања, у колико се опажа оно нијансовање, које обележава мушко и женско мишљење, осећање и тежење, томе се може помоћи без каквих особенних метода. Треба само оставити, да мушкарад спонтано даље прати једну а женска другу страну какве историске појаве, али не упадати насилно у један правац. И Л. не би држала за штету — та иначе не би могла заступати заједничку наставу мушких и женских — кад би се у школи уопште игнорovalo полно диференцовање, кад би се овде одржавала потпуна објективност и присебност наспрам духовно-историског живота. Човек и жена треба да заједно схватају свет и живот, и све више и више на заједничким путовима, не више у ранијој апсолутној подвојености. Тада је добијање заједничке основице прво; диференцовање врши природа сама собом с помоћу органскога принципа, који код оба пола специфички одређује стварање духовнога света. У то верују немачке земље са својом заједничком наставом или наставом на истим начелима. „Али код нас требало би мислити: Кад је Господ Бог створио Еву, тада је у далекој даљини видео немачкога педагога женских школа (Mädchenschulpädagogen) и рекао: тај ће већ довести у ред, што ја не могу....“

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI... ствнк, због кога је она свуда најпре тражила образовање. И природан је инстинкт, због кога она тражи баш „образовање, уметност и мудрост људи“, због кога хоће образованост у оном облику, у ком она преставаља уопште достигнуту културну висину.

А може ли се већ данас по ексактним психолошким методама доказати правилност, природност онога, што је тражено тако по инстинкту? Модерна психологија већ је одбацила нека мишљења о „женској особености“, али још много недостаје до ексактне психологије жене, јер су до сада људи обрађивали ову науку, а њима за ову специјалну област недостаје најбитнији извор, властито познавање и доживљење. Један од најновијих испитивача на овом пољу, Холанђанин Г. Хајманс вели: „Праву психологију жена треба заиста да очекујемо од жене, која је довољно жена, да је у себи преживела све богатство женске душе, а у исто време да се довољно приближи мушкоме духу, да би оно богатаство могла аналитички савладати“. А све што је у посматрању таквих жена, све упућује на правац органскога принципа.

Л. одбацује свако специјичко женско образовање. Ослањајући се на полустолетно искуство немачке женске школе, она у идеалу „специфичкога образовања женскиња“ налази само израз истог механичког принципа, који је одавно на другим пољима упознат у његовој немоћи, и ако се још наслеђује као нека вечна болест. „Женски покрет у ствари није ништа друго до борба за ослобођење, коју права женска особеност води противу конвенције; он је тиме културни покрет у последњем смислу речи, то јест ако се под културом хоће да разумемо најфиније изражање људске личности по законима, који су у њој“.

Владавина механичкога принципа почињала је и почиње већ у дејој соби. Добри стари дејчи пријатељ био је заједнички и једном и другом роду.

И што вреди за дејчу собу, за домаћу лектуру, то вреди и за школу. У основној настави сем ручнога рада доиста не би било ничег другог, због чега би ваљало издвајати наставу мушкараца од наставе женске деце. Опасност због губитка женске особености увек је само код женске деце у вишим сталежима. Ова опасност се повећава са наступањем полног диференцовања; јер ту механички метод мисли, да треба да приступи са удвојеном снагом. Али баш ту не треба ништа да се учини, те да се нагласи ово диференцовање, јер нагласити значи овде пре времена урадити. Колико овде већ почиње доиста одвајање сфера интересовања, у колико се опажа оно нијансовање, које обележава мушко и женско мишљење, осећање и тежење, томе се може помоћи без каквих особенних метода. Треба само оставити, да мушкарад спонтано даље прати једну а женска другу страну какве историске појаве, али не упадати насилно у један правац. И Л. не би држала за штету — та иначе не би могла заступати заједничку наставу мушких и женских — кад би се у школи уопште игнорovalo полно диференцовање, кад би се овде одржавала потпуна објективност и присебност наспрам духовно-историског живота. Човек и жена треба да заједно схватају свет и живот, и све више и више на заједничким путовима, не више у ранијој апсолутној подвојености. Тада је добијање заједничке основе прво; диференцовање врши природа сама собом с помоћу органскога принципа, који код оба пола специфички одређује стварање духовнога света. У то верују немачке земље са својом заједничком наставом или наставом на истим начелима. „Али код нас требало би мислити: Кад је Господ Бог створио Еву, тада је у далекој даљини видео немачкога педагога женских школа (Mädchenschulpädagogen) и рекао: тај ће већ довести у ред, што ја не могу....“

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Често се чује приговор, да треба подвојеност мушког и женског образовања задржати или на новој основи подићи, јер би жена требало да створи своје културне вредности, али тај приговор говори баш на против. Противници специфичкога женског образовања поричу и то, да се ово образовање, које је човек створио за себе, може у његовој целокупности означити као специфички мушко, већ мисле, да оно мора бити и његово, и ако носи на себи мушке црте, и то из двојаког разлога. Најпре што је оно припрема за позиве. Има и таквих, који неће да воде рачуна о $9\frac{1}{2}$ милиона жена, које раде у разним позивима. А друго, баш ако и зато што жена треба да створи своје културне вредности, она мора у себи примити и мушке црте наше културе, да би јој тек на њима било свесно, шта она има своје да даде. У колико је реч о правој подели рада између човека и жене, она је органска само онда, кад ова може свој део изабрати из владања над целином и свесне оцене своје снаге у односу према целини. А за школу ово све уопште не долази у питање, чак ни за универзитет. Овде ваља само створити опште основце и избегавати једностраности.

Што нам се каже, вели г-ђа Л., да је боље, да идемо својим леним путевима, уместо што примамо и тешке недостатке мушке наставе, можемо рећи: те ваше лепе путеве ми тражимо већ 50 година под вођством немачких педагога женских школа, па је боље примити и тешке недостатке мушких школа, па онда гледати, да их заједнички реформисемо.

Напоследку, чује се, да све ово може бити и добро за жену, која се лађа неког позива, али шта ће са овим системом образовања бити од немачке домаћице? Да не улазимо дубље у разлагања г-ђице Лангеове, истичемо из њих ово. Прошло је време, кад је на домаћицу гледано као на неко мистичко биће. И ако можда много што ишчезне од њеног школског знања, ипак ће јој остати моралне и интелектуалне снаге, са којом се људи и прилике схватају и стварају. И ова ваљано образована жена мора имати сем тога и ваљано стручно образовање, које ју оспособљава, да са стварним разумевањем узме у своје руке кућанство и васпитање деце. Овај део специфично женског образовања донета се не може изоставити ни заменити. У просијим временима могла су се потребна знања добити и у кући. Мати је сматрала као по себи разумљиво, што је кћери дала знање и умење, које јој је потребно за њен специфично женски позив. Али — изузимајући можда мале градове и здраве прилике средњег сталежа — то је за сада кајда прошло. Узрок је јасан: економски преображај и привредни живот женин. У томе је поред имагинарне и стварна опасност за специфички женски позив.

И људи полагано признају, да за васпитање деце интелектуална певиност није потребна особина матере, да многострано образовање и оштро интелектуално школовање њој дају знатну превагу над женом, која није образована. Али што они не признају, а што не увиђа ни по нека домаћица из старе школе, то је могућност, да се ваљано интелектуално школовање или чак и научно образовање уједини са домаћичком ваљаношћу. Томе су криве унеколико и саме научно образоване жене, уколико оне свој интелект држе за сувише добар, да би га могле употребити на домаћички посао. А и деџа болест. Али с временом ће оне извесно увидети потребу темељнога владања над домаћичком области, да би се тиме сачувале од ропства својој куварици и да би и као домаћица и мати обезбедиле себи могућност неговања својих духовних интереса.

Али се врло мало ради на уздизању темељнијег домаћичког образовања. Што се у школама чини, изгубљен је труд. Кад би требало урадити

нешто цело, ваљало би искључиво домаћем привредном васпитању жене по-светити једну годину, а најмање пола године. За т. зв. више сталезе у стручним школама које они сами плаћају; у општинским школама требало би га дотаћи као обавезно продужно образовање. Није потребно указивати на велике користи, које би оно собом донело баш за радничке класе, поред тога још и за избор позива.

А зашто се то не уради? Зато што стаје новаца. Кад је у питању ново наоружање војске на основи техничких преображаја као и новина — као на пример сада ваздухопловство — онда мора имати новаца. Женама дати оружје, које за њу заповеднички тражи ново време, за то га неће бити, и ако је у питању добро породице. Као да за ову ствар нема симпатија. Напротив; у целој реформи женских школа само је настава кућанства у школама за спрему домаћица (Frauensschulen) изазвала општи ентузијазам у пруском народном представништву. Али су се уживели у мисао, да се женско образовање на свима пољима може извршити онако узгред, да жена интуитивно продукује домаћичку умеће кад јој се у неколико часова кувања даду најпримитивнији основни појмови. И то што су жене с малим задовољне, те су већ срећне због самог увођења у домаћичку наставу у школи, утврђује државу и општине у мишљењу, да су тиме учинили већ нешто огромно. А кад би једном настао истински покрет за увођење и само пола године продужне наставе из домаћинства у општинске школе, г-ђица Л. је уверена, да би он напослетку морао довести до победе. А овом победом више би се урадило за специфички женско образовање него свим оним, што је немачки педагог женских школа измислио за спас женског рода. Јер — да речемо још једном укратко — овде, на пољу домаћичког умећа, заједно са негом деце и свим, што је иначе с тим у вези, јесу једина специјална знања, која су жени потребна. А за оно, што иначе означавамо као специфички женско мишљење и осећање, стара се сама природа или пример и утицај жене васпитача, а никако „женско“ заонстравање свих наставних предмета или вештачки произведена хипертрофија духа...

Г-ђица Л. овако завршује своје предавање: „Женска особеност не може и не треба да се укочи у оној фази, у којој би је човек хтео задржати. А сасвим умесно она се може даље развијати и развијаће се само у оном правцу, који је дат, кад је прва мати своје дете са топлим људским осећањем стисла у своје наручје. После свих лутања, којих има у сваком развјетку, она ће опет ући у ову линију. И уколико је у прошлости добила облик права женскост (Frauentum), она ће у новој фази опет остати, али свесно место инстинктивно. Сваки други развјетак немогућан је, јер би био против природе. И човеку, који брижно гледа на нову фазу, ми можемо само довикнути: „Веруј ономе *sic volo, sic iubeo* природе!“

После предавања настала је дискусија, коју је отворно школски саветник Вихграм. Он, према својем погледу и свом искуству, стао је на гледиште, да се мора веровати органскоме бивању, које се развија по урођеним законима. Наставници би требало да буду само помоћници. Али ипак мисли, да треба захвалити професору Гаудигу на обилним подстицајима у његову предавању и на изјави, да женским жели у највећој мери ступање у позив. Даље је говорила госпођа Крукенберг и госпођица Шлотманова, па је онда одговарао Д-р Гаудиг; после говора још неких других завршили су референти, г. Гаудиг и г-ђица Ланге дискусију, која је, као и оба предавања, била озбиљна и занимљива.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Друга је расправа у првој свесци: „Die vierte Rechenstunde“ од директора Д-р Меле (Möhle) (стр. 37—41). Одајући признање новом уређењу виших женских школа у Пруској од 1908. године¹, М. напомиње, да се већ у двогодишњој примени наставних планова показала потреба за понеком изменом. Он се зауставља на наставном плану за математику и налази, да што пре треба додати четврти час рачуници у вишим женским школама, барем у нижим разредима (VIII до V), ако се хоће, да се добро савлада градиво, те да настава математике у вишим разредима IV до I) не прави више тешкоће ученицима. Напомиње, да би наставу математике требало давати академски образованим наставним снагама, па и рачуницу у VII, VI и V разреду, ако је то могуће, или барем само оним наставницима и наставницама, који се за њу нарочито интересују и који су већ ушли у математичко обрађивање рачунице.

У „Прегледу књижевности“ виши учитељ Е. Брајниг приказује неколика дела за предавање биологије, а уредник неке илустрације као помоћна средства настави.

На крају свеске су „Саопштења“ о личностима и удружењима.

Друга свеска обилна је расправама; њих четири: „Уређење приватних школа у Пруској на законској основици“ од Роберта Гислинга (предавање држано на главном скупу Савеза приватних немачких женских школа); „О вишим женским школама у Баварској“ од професора Мартина; „Успомена на Ану Форверкову“ од Марије Кирхбергове, и „Трагика наставничког позива. Имагинарна беседа ученицама учитељске школе при њихову изласку из школе“ од Д-р Хенеса. После овога је извештај са седнице ширега одбора Немачкога друштва за више женске школе, литерарни преглед и саопштења.

У првој расправи (стр. 49—63) Гислинг, правнички саветник, најпре износи садашње законске одредбе и прописе у Пруској. У другој тачки утврђује, да сви наведени прописи оправдавају мишљење, да је садашњи правни положај приватних школа недостојан једне правне државе; а деценијама се тражи, да се приватне школе уреде законом. Наводи покушај у том смислу министра Цедлица, па у трећој тачки претреса његов нацрт.

У четвртој тачки је изнесена статистика јавних и приватних школа у Пруској за 1906. годину, уштеде, које је држава имала на приватним школама, и статистика о развоју јавних и приватних школа у години 1896, 1901 и 1906. Ова је статистика занимљива: (Види таблицу на 332 страни).

Овде нису рачунате приватне трговачке, занатске и техничке школе.

У вези са овим подацима наведени су и неки статистички подаци о вишим женским школама у другим немачким земљама према спису о развоју и стању виших женских школа у Немачкој, који је 1893. издала Јелена Ланге², па се онда истиче значај приватних школа за наставу а васпитање и показује уштеда, коју би држава имала од законског уређења њихова. Пета тачка обухвата изређане и објашњене пишчеве захтеве за законско уређење приватних школа. Најпре тражи, да се безусловно законом уреде све приватне школе, а нарочито приватне више и средње женске школе;

¹ В. о том „Просв. Гласник“, на наведеном месту.

² В. наш чланак „Више женске школе у Немачкој“ у 3. св. „Наставника“ за 1895., стр. 136—146.

да се законом поставе општа начела о задаћама и уређењима појединих врста школских, при чем треба да су сврхе и задаће приватних школа у

	Број школа			Број деце		
	1896	1901	1906	1896	1901	1906
1. Народне школе						
а) јавне						
градске	4.242	4.412	4.832	1.773.270	2.005.134	2.306.265
сеоске	31.891	32.342	32.929	3.463.457	3.665.736	3.858.133
б) приватне		315	287		12.964	12.247
2. Средње школе:					Мушке деце:	
а) јавне		456	459		73.549	78.443
					Женске деце:	
					61.192	67.187
					134.741	145.630
б) приватне		458	414		25.311	25.704
3. Више женске школе						
а) јавне		213	270		53.480	71.156
б) приватне		649	675		73.440	85.797

оном што је битно исто као и у јавним школама. Закон има нарочито да обухвати:

1. Подизање приватних школа.

а). За оснивање приватних школа потребно је одобрење државних власти.

б). Одобрење треба давати само у случају потребе, при чем не треба губити из вида професионална и национална гледишта.

в). При давању нових одобрења и оснивању јавних школа ваља чувати интересе већ отворених приватних школа и давати накнаду штете.

2. Наставничко особље.

а). За наставнички рад у приватним школама и за приватну наставу потребно је одобрење државних власти.

б). При примању приватних наставника у јавне школе треба рачунати и време приватног наставничког рада.

в). Приватне наставнике треба од стране државе обезбедити у случају болести, неспособности и старости давањем државне потпоре.

Даље се тражи; да одобрење за подизање и управљање приватним школама као и одобрење за наставнички рад у њима и за приватну наставу буде зависно од доказа о научној, техничкој и моралној подобности: да закон предвиди правна средства противу одрицања и извлачења од поменутих одобрења, и да држава буде обавезна на давање потпоре барем утолико, уколико се школска потреба не задовољава јавним школама.

Шеста тачка говори о изгледима за законско уређење приватних школа, а у седмој се препоручује, да се о средствима за подизање законскога уређења приватних школа даље претреса у удружењима и скуповима наставника и наставница, како би се што пре дошло до закона о приватним школама а нарочито о приватним женским школама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

На другој месту (стр. 64—68), под натписом „О вишим женским школама у Баварској“, Мартин, професор више девојачке школе у Минхену, говори о припремама за нов закон о преуређењу тих школа. У вези са ранијим радом на овом издавала је у 1910. години комисија нацрт о новој организацији и основе његове изнесене су у „Извештају о садашњем стању рада на уређењу више женске наставе“, који је скупштини у јулу 1910. године поднео министар просвете. Нећемо улазити у разгледање овога извештаја, јер он још не значи нову уредбу о вишим женским школама, на коју се у Баварској дуго жељно чека а која ће се, према изјави министровој, донети у најскоријем времену.

За нас ближег значаја нема Марије Кирхбергове „За успомену на Ану Форверкову“ (стр. 69—73), која је својим 32 годишњим неуморним радом, делом и речју, успела, да се из најмањих почетака децјег забавишта у Волфенбителу поред њега створе виша женска школа, женска учитељска школа, школа за учитељице гимнастике и ручног рада, занатска школа и школа за кување, а сем тога, својим списима о вишем образовању учитељица утицала на стварање курсева за више учитељице у Гетингену. Десет година по њеној смрти једна њена ученица издала је опис живота њена: Anna Vorwerk. Ein Lebensbild. Von Martha Gunzwer. Волфенбител 1910.

Шта Д-р Хенес (Henes) хоће својим ученицима да каже у свом замишљеном говору о „трагици учитељског позива“ (стр. 74—76), наглашено је одмах у почетку у овим речима: „Али ви знате — и ако још нисте искусиле да је живот богат у разочарењима и одрицању. И можда позив, коме хоћете да се одате, због тога је један од најопаснијих, што он идеализму, људској подобности за одушевљење ставља врло велике, — речимо баш отворено, — највеће захтеве“.

На петом је месту (стр. 76—89 извештај са седнице ширега одбора „Немачког Друштва за више женске школе“ (Deutscher Verein für das höhere Mädchenschulwesen), држане 3 јануара 1911. у Берлину, — за нас од мање вредности.

2. ЧАСОПИСИ.

Учитељ. Св. 8. год. 1911.

Чланци и расправе: О стогодишњици Доситија Обрадовића од А. Г. — О наставном програму од Владе М. Николића. — Појам о општем образовању, превео Кр. Јонић. — Цртање као опште-образовни и васпитни предмет од Мурзаева превео Влад. Велић. — Мисли познатих педагошких писаца о учитељу и његовом делању у школи и друштву изложно Лазар Перовић.

Из школског живота: Неколико сличица опажених у ревизији од Д. Ј. Стојановића.

Педагошки преглед: Два предавања у Минхену, Стана Јосиовић.
— **Књижевни преглед:** Основи физијолошке психологије од др. Т. Цијена превод Јов. Ђ. Јовановића професора. — **Просвета у Српству и Словенству.** — Школска хроника. — Белешке. — Учитељско Удружење.

Школски радник. Св. 2. и 3. год. 1911.

О закону навике — *Милован Кокић* Психологија и педагогија памћења — *др. П. Радосављевић*. Нервозност код деце — *Е. Н. Водовозов*. Мисли о васпитању женскиња — *Дим. Ђ. Димитријевић*. Вежбања у говору — *Риста Огњановић*. Из школске праксе: О неваљалом сину, предавање из Науке Хришћанске *Зоре Р. Стефановића*. Педагошки преглед: Српско учитељство у А.-Угарској — *С. Којић*. Пионери природног васпитања у Немачкој — *М. Михајловић*. Школе у Јапану — *Ник. Кринцев*. Просветна Хроника. Оцене и прикази: Просветни Гласник *Влад. С. Велић*. Радиша од *Ј. Миодраговић* — *Дим. Ђ. Дим.* Педагогика *Љ. М. Протића* — *М. Рабреновић*. Белешке. Листак: Из ревизије, скице и слике — *Србољуб Љубибратић*.

Наша школа. Св. 7. год. 1911.

Хоћемо закон! — *Вој. Р. Младеносић*. — Басне с педагошког гледишта (3.) — *Драгољуб Бранковић*. — Предмет и проблеми психологије — *др. П. Радосављевић*. — Школа будућности — *Елин. Кеј*. Школски живот: школске зграде *Тома С. Костић*. Школски албум: Основна школа у Старчеву. О учитељима. Белешке.

Наша народна школа. Бр. 3. 1911.

Психологија и педагогија навика — *др. П. Радосављевић*. — О свези и узајамном односу душевних појава — *Ал. Р. Михајловић*. — Нове школе с есперантског — *Св. Р. Милосављевић*. О неговању музике у школи и на дому *Ал. Кар*. Наша школа: Нешто о просветној политици у нас. Докле ће тако трајати? Ко је у праву и шта ће бити? Одјецн учитељства. Белешке. Критика и библиографија: Радиша реферат *Мил. М. Ковачевића*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ВИБЛИОГРАФИЈА

- Schöningh s' Ferd. Ausgaben ausländischer Klassiker m. Erläuterungen* 26. Bd. Schüler's prosaische Schriften für den Schulgebrauch. Padeboru. F. Schöningh.
- Büttner, H.* Zur Grundlegung des Erziehungs- u. Unterrichtsbetriebs an unseren höheren Schulen. Marburg. Elwert.
- Fricke A.* Naturlehre f. höhere Mädchenschulen. Braunschwig Appelhaus.
- Hofman E. T. A.* Meister Martin. Für den Schulgebrauch. Wien Tempsky.
- Mach's E.* Grundriss der Physik f. höhere Schulen. Leipzig Freytag.
- Schreiber,* Lehrbuch der Physik f. Lehrerbildungsanstalten. Leipzig Teubner.
- Schröder und Verhülsdonk* Übungsbuch f. daz Mädchen turnen. Leipzig Teubner.
- Schwab K. und Leser O.,* Mathematisches Unterrichtswerk zum Gebrauch an höheren Schulen. Meraner Lehrpläne. Leipzig Freytag.
- Quehl:* Gesetze und Verordnungen für Schulbehörden und Lehrer in Preussen. Düsseldorf. Schwann.
- Wimmer P.* Praxis der Makro- u. Mikroprojektion f. die Lehrzwecke. Leipzig. O. Nemann.
- Bruchhausen W.* Die Silberentrennung in der deutschen Rechtschreibung. Berlin. Liebel.
- Donle W.* Lehrbuch d. Experimentalphysik. Stuttgart. Grub.
- Henniger Ant.* Lehrbuch der Chemie u. Mineralogie m. Einsclus der Elemente der Geologie. Stuttgart Grub.
- Klaucke und Klein,* Recheubuch f. Volksschulen. Düseldorf. Schwaun.
- Leuchtenberger G.* Der Schuldirektor. Erfahrungen und Ratschläge f. junge Direktoren. Berlin. Weidmann.
- Peters, Salomon, Meyer,* Chemische Versuche in der Volksschule. Braunschweig. Appelhaus.
- Caron Pierre,* Paris pendant la Terreur. Librairie Française.
- Brax,* La Révolution française et la politique des puissances etrangres. Lib. Franç.
- Fedorowicz. W.* Campagne de Varsovic. Lub. Franç.
- Du Bled.* La Société française du XVI siècle au XX. Lib. Franç.
- Nacay De Földeak, La Hongrie* Son rôle économique. Lib. Franç.
- Bohu G.* La nouvelle psychologie animale. Onvrage conronné par. l. Institut. Lib. Franç.
- Houlléviqve L.* Le Ciel et l' atmosphère. Lib. Franç.
- Vaschide N.* Le Sommeil et les rêves. Lib. Franç.
- Dumont E.* Grandeur et nombres. Arithmétique générale, Lib. Franç.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на веслој осмичи. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Преглигата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу у уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.
